

วารสารช่วงผญา

The Journal of Thai Lanna Wisdom

ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๔

ISSN 2539-6706

ผู้จัดพิมพ์	สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่	
ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.ชาตรี มณีโกศล	รักษาราชการแทนอธิการบดี
	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พรพิมล วงศ์สุข	รองอธิการบดี
	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุชานาฏ สิตานุรักษ์	ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
บรรณาธิการ	นางสาวปนัดดา โตคำนุช	
ผู้ช่วยบรรณาธิการ	นางสาววราภรณ์ โยธราชภูมิ	
กองบรรณาธิการ	ศาสตราจารย์ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
	ศาสตราจารย์เกียรติคุณ สรสวัสดิ์ อ่องสกุล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
	ศาสตราจารย์เกียรติคุณ สุรพล ดำริห์กุล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
	รองศาสตราจารย์ ดร.วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
	รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา สะสอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
	รองศาสตราจารย์ เรณู วิชาศิลป์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
	รองศาสตราจารย์ รังสรรค์ จันต๊ะ	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
	รองศาสตราจารย์ วิชิต ชมทวีวิรัตน์	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวภา ศักยพันธ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิโลบล วิมลสิทธิชัย	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
	อาจารย์ ดร.ธรรศ ศรีรัตนบัลล์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
	อาจารย์สิริพร คีนมาเมือง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
	อาจารย์กนิษฐ์ ดีหนอ	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

นโยบายและขอบเขตการตีพิมพ์	วารสารช่วงพญา มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอบทความวิจัยและบทความวิชาการ ทางด้านสหสาขาวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มีกลุ่มเป้าหมาย คือ คณาจารย์ นักศึกษา นักวิจัย และผู้สนใจทั่วไป ทั้งนี้ทุกบทความจะต้องผ่านการพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องในสาขาที่เกี่ยวข้องกับบทความ ๒ ท่าน แบบผู้ทรงคุณวุฒิและผู้แต่ง ไม่ทราบชื่อกันและกัน (Double-blind review)
กำหนดการเผยแพร่	๒ ฉบับ ต่อปี (ฉบับที่ ๑ เดือนมกราคม – มิถุนายน , ฉบับที่ ๒ เดือนกรกฎาคม - เดือนธันวาคม)
เว็บไซต์วารสาร	http://so06.tci_thaijo.org/index.php/khuangpaya
ข้อมูลติดต่อ	กองบรรณาธิการวารสารช่วงพญา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๓๐๐ โทรศัพท์ ๐๕๓ – ๘๘๕๘๙๑ E-mail: ilaccmru@gmail.com

บทบรรณาธิการ

วารสารช่วงพญานกนี้ ถือเป็นฉบับแรกของปีพุทธศักราช ๒๕๖๔ ประกอบด้วย บทความวิจัย และบทความวิชาการ จำนวน ๕ บทความ โดยเป็นบทความวิจัย จำนวน ๒ บทความ โดยบทความแรกเป็นการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะที่ได้รับแรงบันดาลใจจากแมว โดย กนิษฐา พวงศรี และบทความการนำอัตลักษณ์ชุมชนมาสร้างและออกแบบตัวละคร โดย จารุวรรณ เฟ็งศิริ ส่วนอีก ๓ บทความ เป็นบทความทางวิชาการที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เป็นบทความเกี่ยวเนื่องกับชุมชน ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม ประกอบด้วย บทความเรื่อง จามเทวี: ตัวตนและอุดมคติ โดย เฉลิมวุฒิ ตะคำมี และบทความเรื่อง รูปแต้มวัดตำม่อน เมืองตำ วัดพม่า ปลายแดนด้านทิศตะวันออกเมืองนครลำปาง โดย ภูเดช แสนสา และบทความสุดท้ายเรื่อง ศาสนวัตถุและศาสนสถานสำคัญของวัดท่าบุญเรือง ตำบลบ้านแหวน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ โดย พระปรัชญาโสภณปัญโญ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า วารสารช่วงพญานกนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านและจุดประกายการศึกษา

ในการนำความรู้ไปต่อยอดทางวิชาการและวิจัยต่อไป

กองบรรณาธิการวารสารช่วงพญา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์พิจารณาบทความ รวมถึงการให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งกับผู้แต่ง พร้อมขอขอบคุณผู้เขียนที่นำเสนอผลงานที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์กับผู้อ่าน อันจะนำไปสู่การสร้างสรรค์ต่อยอดองค์ความรู้ต่อไป

นางสาวปนัดดา ไตคำนุช

บรรณาธิการ

สารบัญ

บทความวิจัย

อากัปกิริยาของแมวในบทบาทแม่ผู้ให้ความอบอุ่น: แรงบันดาลใจต่อการสร้างสรรค์ศิลปะ.....1

The gesture of cats as the warm mother ซ Inspiration for Artistic Creation

ดร.กนิษฐา พวงศรี

Kanittha Paungsri

การพัฒนาและออกแบบตัวละครบนพื้นฐานอัตลักษณ์ชุมชนสู่การสร้างแบรนด์.....10

Character Design Development based on Community Identity

จารุวรรณ เพ็งศิริ

Jaruwan Pengsiri

บทความวิชาการ

จามเทวี: ตัวตนและอุดมคติ.....25

Chamadevi : identities and ideals

เฉลิมวุฒิ ต๊ะคำมี

Chaleamwut Takammee

รูปแต้มวัดด้าม่อน เมืองต้า วัดพม่าปลายแดนด้านทิศตะวันออกเมืองนครลำปาง.....42

The Ta Mon Mural Painting, Muang Ta The Burmese Temple in the Eastern End

Of Nakhon Lampang

ภูเดช แสนสา

Phudet Saensa

ศาสนวัตถุและศาสนสถานสำคัญของวัดท่าบุญเรือง ตำบลบ้านแหวน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่....70

The Important Artifacts and Archaeological Sites of Thao Boonrueng Temple

Baan Waen Sub-district, Hang Dong District, Chiang Mai

ปรัชญา โสภณปัญโญ

Prchaya Sophonpanyo

อากัปกริยาของแมวในบทบาทแม่ผู้ให้ความอบอุ่น:
แรงบันดาลใจต่อการสร้างสรรค์ศิลปะ
The Cats' Character in Maternal Role:
An Inspiration for Artistic Creation

กนิษฐา พวงศรี

Kanittha Paungsri

ภาควิชาศิลปกรรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

Fine Arts Department

Faculty of Humanities and Social Science

Chiang Mai Rajabhat University

วันที่รับบทความ : วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

วันที่ส่งบทความที่แก้ไข : วันที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๖๔

วันที่ตอบรับบทความเพื่อตีพิมพ์ : วันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๖๔

บทคัดย่อ

“อากัปภิกขิยาของแมวในบทบาทแม่ผู้ให้ความอบอุ่น: แรงบันดาลใจต่อการสร้างสรรค์ศิลปะ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา รูปลักษณะ และอากัปภิกขิยาของแมวแม่ผู้ให้ความอบอุ่น เพื่อนำมาเป็นแรงบันดาลใจ ในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะภาพพิมพ์ ผลงานศิลปะที่สร้างขึ้นได้รับแรงบันดาลใจมาจากการที่ได้เลี้ยงแมว จากการศึกษพบว่า แมว คือ สัตว์เลี้ยงที่มีความน่ารัก ซื่ออ่อน ทำให้ผู้เลี้ยงรู้สึกผ่อนคลายจากการทำงานหนัก นอกจากความน่ารักแล้วนั้น แมวยังมีสัญชาตญาณของความเป็นแม่ผู้ให้ความอบอุ่น และคอยปกป้องดูแลลูก ๆ ของมันจากอันตรายต่าง ๆ ด้วยรูปร่างที่ปราดเปรียว คล่องตัว มีกรงเล็บที่แหลมคม พร้อมตะปบศัตรู รูปลักษณ์ ของแมวที่มีความสง่างาม ความระแวดระวัง และการเตรียมกระโดดขย้ำเมื่อรู้ว่าภัยจะเข้ามาใกล้ลูก ๆ ของมัน จากการสังเกตจึงเกิดแนวความคิดในการศึกษาอากัปภิกขิยาต่าง ๆ ของแมว เพื่อนำมาถ่ายทอด สร้างสรรค์ จินตนาการจากรูปลักษณะของแมวในบทบาทแม่ผู้ให้ความอบอุ่น โดยใช้กระบวนการทางด้านศิลปะภาพพิมพ์ เทคนิคภาพพิมพ์กัฏกรดโลหะ ถ่ายทอดจินตนาการเรื่องราวของแมวตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ คือ ศึกษารูปลักษณะและอากัปภิกขิยาของแมวในบทบาทแม่ผู้ให้ความอบอุ่น เพื่อนำมาเป็นแรงบันดาลใจ ในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะภาพพิมพ์

คำสำคัญ: งานทัศนศิลป์, ศิลปะภาพพิมพ์, ภาพพิมพ์โลหะ

Abstract

“The Cats’ Character in Maternal Role: An Inspiration for Artistic Creation” aimed to study the characteristics and manners of mother cats in instinctive maternal roles to inspire the creation of printmaking. The artwork was inspired by raising domestic cats. According to the study, cats are cute and affectionate pets that make the human owners feel relieved from their hard work. In addition to that cuteness, cats still have a maternal instinct to keep warm and to protect their offspring from various dangers with their strong flexible body, quick reflexes and sharp claws adapted to killing prey along with the watchfulness and ready to pounce on when they recognize that danger will approach their kittens. From observation, the concept of studying the different behaviors of cats was developed in order to convey imagination from the character of the cats in a maternal role by using printmaking and etching techniques. The purpose was to study the characteristic and manner of the cat in the role of a mother to be the inspiration for the creation of graphic arts.

Key words: Visual Arts, Printmaking, Etching

บทนำ

“อากัปกริยาของแมวในบทบาทแม่ผู้ให้ความอบอุ่น: แรงบันดาลใจต่อการสร้างสรรค์ศิลปะ” เมื่อกล่าวถึงแมวที่เป็นสัตว์เลี้ยง นอกจากจะมีความน่ารัก น่าทะนุถนอม น่าสัมผัส ตลอดจนการแสดงอากัปกริยาออกต้อนรับผู้ที่ป็นเจ้าของ แมวเพศเมียเมื่อโตเต็มวัยและมีลูก มันจะมีสัญชาตญาณของความเป็นแม่ผู้ให้ความอบอุ่น และคอยปกป้องคุ้มครองกับลูก ๆ อยู่เสมอ

ผลงานศิลปะที่สร้างขึ้นได้รับแรงบันดาลใจมาจากการที่ได้เลี้ยงแมว จากการศึกษาพบว่า แมว คือ สัตว์เลี้ยงที่มีความน่ารัก ความซุกซน น่าทะนุถนอม ซื่ออ่อนเอาใจผู้ที่ป็นเจ้าของ ทำให้ผู้เลี้ยงรู้สึกผ่อนคลายจากการทำงานหนัก นอกจากความน่ารักแล้วนั้น แมวเพศเมียที่มีลูก ยังคงมีสัญชาตญาณของความเป็นแม่ผู้ให้ความอบอุ่น และคอยปกป้องดูแลลูก ๆ ของมันจากอันตรายต่าง ๆ ด้วยรูปร่างที่ปราดเปรียว คล่องตัว มีกรงเล็บที่แหลมคม พร้อมตะปบศัตรู รูปลักษณ์ของแมวที่มีความสงสย ความระแวดระวัง และการเตรียมกระโดดขย้ำ เมื่อรู้ว่าภัยจะเข้ามาใกล้ลูก ๆ ของมัน จากการสังเกตดังกล่าวจึงทำให้ผู้วิจัยเกิดแนวความคิดในการศึกษาอากัปกริยาต่าง ๆ ของแมว เพื่อนำมาถ่ายทอด และสร้างสรรค์จินตนาการจากรูปลักษณ์ของแมวในบทบาทแม่ผู้ให้ความอบอุ่น โดยใช้กระบวนการทางด้านศิลปะภาพพิมพ์ เทคนิคภาพพิมพ์กั๊ดกรดโลหะ ถ่ายทอดจินตนาการเรื่องราวของแมวตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ คือ ศึกษารูปลักษณ์และอากัปกริยาของแมวในบทบาทแม่ผู้ให้ความอบอุ่น เพื่อนำมาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะภาพพิมพ์

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาแต่พฤติกรรมอิริยาบถต่าง ๆ ของแมวที่มีสัญชาตญาณของแม่ผู้ให้ความรัก ความอบอุ่นแก่ลูกของมัน โดยลักษณะท่าทางดังกล่าวจะถูกนำมาผสมผสานกับจินตนาการ ทั้งทางด้านรูปแบบ และเทคนิค ดังนี้ ด้านรูปแบบ จะเป็นกึ่งนามธรรมที่แสดงถึงแมวในบทบาทแม่ผู้ให้ความอบอุ่น โดยใช้เส้น และรูปทรง และการจัดองค์ประกอบภาพที่มีความน่าสนใจ ก่อนนำสู่การกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะภาพพิมพ์ ในส่วนของด้านเทคนิค จะใช้เทคนิคภาพพิมพ์กั๊ดกรดโลหะ ในการสร้างสรรค์ผลงาน

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาและสังเกตลักษณะท่าทางของแมวและพฤติกรรม ตลอดจนอากัปกริยาท่าทางต่าง ๆ ที่แสดงถึงบทบาทและสัญชาตญาณของแม่ผู้ให้ความอบอุ่น

๒. เพื่อนำรูปภาพที่แสดงถึงรูปลักษณ์ของแมวมาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะภาพพิมพ์ เทคนิคกั๊ดกรดโลหะ

กระบวนการในการสร้างสรรค์

๑. ศึกษาข้อมูล

๑.๑ ศึกษาและสังเกตลักษณะท่าทางของแมว พฤติกรรม อากัปกริยาท่าทางต่าง ๆ ที่แสดงถึงบทบาทและสัญชาตญาณของแมวผู้ให้ความอบอุ่น

๑.๒ ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ผลงานวิจัย และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

๑.๓ วิเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำมาสู่การสังเคราะห์

๑.๔ นำรูปภาพที่แสดงถึงรูปลักษณ์ของแมว มาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงาน

๒. สร้างภาพร่าง (Sketch) แสดงรายละเอียดของผลงานตามแนวความคิด

ศิลปะที่สร้างสรรค์เกี่ยวกับสัตว์ต่าง ๆ มีศิลปินในไทย และต่างชาติจำนวนมากที่สร้างสรรค์ผลงาน โดยเฉพาะแมว และมักจะสื่อความหมายเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างแมวและผู้ที่เป็นเจ้าของ ดังเช่น ผลงานของศาสตราจารย์เกียรติคุณ ประหยัด พงษ์ดำ ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ภาพพิมพ์) พ.ศ.๒๕๔๑ ครูแห่งวงการศิลปะภาพพิมพ์ อิทธิพลในการสร้างงานของอาจารย์มาจากวัยเด็กที่อยู่ในสภาพแวดล้อมแบบชนบท มีความผูกพันกับรูปทรงของสัตว์ประเภทต่าง ๆ เช่น ไก่ นกฮูก ม้า ปลา และแมว อยู่หลายภาพ

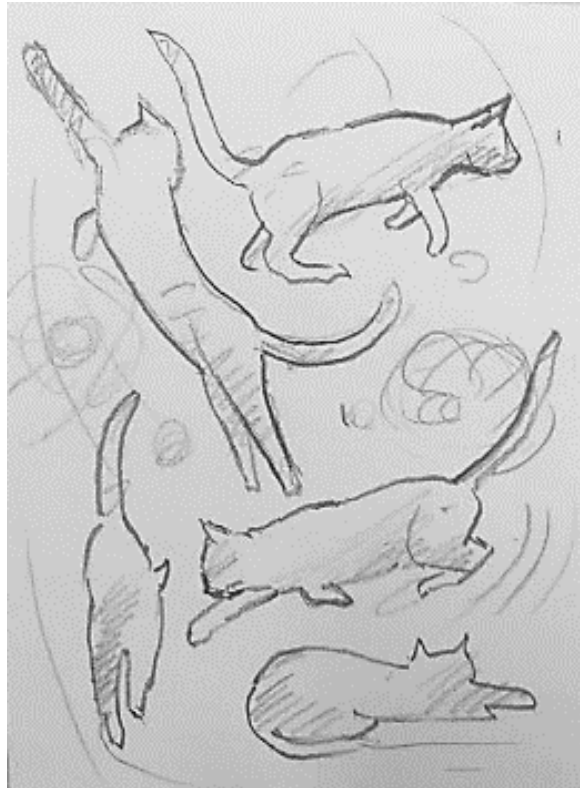

ภาพที่ ๑ ผลงาน : แมว

โดย ศาสตราจารย์เกียรติคุณประหยัด พงษ์ดำ
เทคนิคภาพพิมพ์แกะไม้ ขนาด 26.5 x 21.5 ซม.

ส่วนหนึ่งของผลงานจากนิทรรศการ “1st Exclusive Collected Prints Exhibition”
ภาควิชาภาพพิมพ์ คณะจิตรกรรมประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

นอกจากผลงานศิลปะแล้ว ผู้วิจัยยังศึกษาลักษณะท่าทางของแมวที่ได้เลี้ยงไว้ ด้วยการสังเกตพฤติกรรม อากัปกิริยาท่าทางต่าง ๆ ที่แสดงถึงบทบาทและสัญชาตญาณของแม่ผู้ให้ความอบอุ่นตามแนวความคิดของผู้วิจัยนั้น โดยเริ่มจากการสร้างภาพร่าง ก่อนนำมาเป็นต้นแบบในการสร้างสรรค์ผลงานจริง

ภาพที่ ๒ ภาพการร่างศึกษาท่าทางของแมวนักล่าในรูปลักษณะต่าง ๆ

ภาพที่ ๓ ภาพร่างหยาบ การสร้างสรรค์จินตนาการผสมผสานกับรูปลักษณะของแม่ผู้ให้ความอบอุ่น

ภาพที่ ๕ ภาพร่างละเอียด ก่อนนำไปสู่กระบวนการทางด้านการศิลปะภาพพิมพ์เทคนิคภาพพิมพ์กั๊ดกรดโลหะ

๓. ภาพผลงานที่เสร็จสมบูรณ์

ภาพที่ ๕ ผลงานที่เสร็จสมบูรณ์ ชื่อผลงาน แม่แมว

เทคนิค ภาพพิมพ์กั๊ดกรดโลหะ

ขนาด 35 x 50 ซม.

แนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน

แมว คือ สัตว์เลี้ยงที่มีความน่ารัก ขี้อ่อน ทำให้ผู้เลี้ยงรู้สึกผ่อนคลายจากการทำงานหนัก นอกจากความน่ารักแล้วนั้น แมวยังคงมีสัญชาตญาณของความเป็นแม่ผู้ให้ความอบอุ่น และคอยปกป้องดูแลลูก ๆ ของมันจากอันตรายต่าง ๆ ด้วยรูปร่างที่ปราดเปรียว คล่องตัว มีกรงเล็บที่แหลมคมพร้อมตะปบศัตรู รูปลักษณ์ของแมวที่มีความสงัย ความระแวดระวัง และการเตรียมกระโดดขย้ำ เมื่อรู้ว่าภัยจะเข้ามาใกล้ลูก ๆ ของมัน

ผลการวิจัย

จากการศึกษาสังเกตได้ว่า แมว คือ สัตว์เลี้ยงที่ยังคงมีสัญชาตญาณของแม่ผู้ให้ความรักความอบอุ่นแก่ลูก ผู้วิจัยได้ศึกษาลักษณะพฤติกรรมต่าง ๆ ของแมว โดยพบว่า เมื่อใดที่มีอันตรายเข้ามาใกล้ลูก ๆ ของมัน มันก็พร้อมจะปกป้องทันที ด้วยการพุ่งเข้าตะปบศัตรูอย่างไม่เกรงกลัว การหมอบ การคลาน และสายตาทที่กลมโตเมื่อจ้องศัตรูด้วยความระแวดระวังภัย แต่พอรู้ว่า ไม่มีภัยอันตรายใด ๆ แล้ว อากัปกิริยาของแม่แมวขณะที่อยู่กับลูก ๆ ของมันจะมีลักษณะท่าทางที่อ่อนโยนมากขึ้นเหมือนกับแมวที่อยู่กับผู้เป็นเจ้าของ

จากการศึกษานี้ จึงมุ่งศึกษาแต่พฤติกรรมอากัปกิริยาต่าง ๆ ของแมวที่มีสัญชาตญาณของแม่ผู้ให้ความรักความอบอุ่น โดยนำลักษณะท่าทางมาผสมผสานกับจินตนาการ ทั้งทางด้านรูปแบบ และเทคนิค กล่าวคือ ด้านรูปแบบจะเป็นกึ่งนามธรรมที่แสดงถึงแม่แมวผู้ให้ความอบอุ่น โดยใช้เส้น รูปทรง และการจัดองค์ประกอบภาพที่มีความน่าสนใจ ก่อนนำสู่การกระบวนการสร้างสรรค์ ด้วยเทคนิคกักรดโลหะ ทั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้ผลงานศิลปะภาพพิมพ์ เทคนิคกักรดโลหะ เพื่อถ่ายทอดบรรยากาศความผูกพันระหว่างแม่แมวกับลูกแมว

ผลงานสร้างสรรค์ดังกล่าวแสดงถึงลักษณะเฉพาะของเทคนิคภาพพิมพ์กักรดโลหะ มีการใช้สีดำแสดงบรรยากาศแม่แมวผู้ให้ความอบอุ่น ส่วนที่เป็นโลหะจะถูกนำกรดกัดลงไปเป็นร่องลึกมาก ซึ่งร่องลึกดังกล่าวจะอุ้มน้ำหมึกมากจึงเกิดเป็นสีเข้ม เช่น น้ำหนักในรูปทรงแมว และในส่วนของโลหะที่ถูกกัดไม่ลึกมาก จะยังดูเป็นสีเทาอ่อน และสีเทาเข้มตามลำดับ ไปจนถึงน้ำหนักดำ น้ำหนักสีในภาพ จะขึ้นอยู่กับระดับความตื้นลึกของแม่พิมพ์

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้สร้างสรรค์ผลงานเรื่อง อากัปกิริยาของแมวในบทบาทแม่ผู้ให้ความอบอุ่น : แรบบันดาลใจต่อการสร้างสรรค์ศิลปะ ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจจากการที่ได้เลี้ยงแมว และจากการศึกษาพบว่า อุปนิสัยของแมวจะมีอยู่หลากหลายบทบาท นอกจากจะมีอากัปกิริยาขี้อาย ความสนุกสนาน ความน่ารักน่าทะนุถนอม และขี้อ่อนเอาใจเจ้าของ รวมไปถึงการมีสัญชาตญาณของผู้ปกป้อง ด้วยรูปร่างที่ปราดเปรียว คล่องตัว และมีกรงเล็บที่แหลมคมพร้อมตะปบศัตรูที่เข้ามาใกล้ลูก ๆ ของมัน ซึ่งเมื่อไม่มีภัยอันตรายแล้ว แม่แมวจะมีลักษณะท่าทางที่อ่อนโยนมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่ออยู่ใกล้ลูก ๆ ของมัน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้เกิดแนวความคิด นำอากัปกิริยาดังกล่าวมาเป็น

แรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานตามจินตนาการ โดยใช้กระบวนการทางด้านศิลปะภาพพิมพ์ เทคนิคภาพพิมพ์กัตกรดโลหะ ในการถ่ายทอดรูปลักษณะของแมวในบทบาทนักล้า

ผลงานสร้างสรรค์ชุดนี้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ กล่าวคือ ได้ศึกษารูปลักษณะและอากัปกริยาของแมวในบทบาทแม่ผู้ให้ความอบอุ่น เพื่อนำมาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะภาพพิมพ์ ซึ่งสามารถถ่ายทอดรูปลักษณะและอากัปกริยาของแมวตามจินตนาการลงบนแผ่นแม่พิมพ์โลหะ ด้วยการสร้างสรรค์ขั้นตอนตามกระบวนการ โดยใช้หลักทัศนธาตุ เส้น สี น้ำหนัก และพื้นผิว โดยถ่ายทอดบรรยากาศและความรู้สึกถึงแม่แมวผู้ให้ความอบอุ่นแก่ลูก ได้อย่างสมบูรณ์ตามแนวคิดที่กำหนดไว้

เอกสารอ้างอิง

กรมวิชาการ. (๒๕๔๔). *ความคิดสร้างสรรค์*. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.

ชะลูด นิ่มเสมอ. (๒๕๔๒). *องค์ประกอบศิลปะ*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

น.ณ ปากน้ำ. (๒๕๒๖). *หลักการใช้สี*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

วิรุณ ตั้งเจริญ. (๒๕๓๙). *การออกแบบ*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

การพัฒนาและออกแบบตัวละครบนพื้นฐานอัตลักษณ์ชุมชน
สู่การสร้างแบรนด์

Character Design Development Based on
Community Identity

จารุวรรณ เพ็งศิริ

Jaruwan Pengsiri

ภาควิชาศิลปกรรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

Fine Arts Department

Faculty of Humanities and Social Science

Chiang Mai Rajabhat University

วันที่รับบทความ : วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

วันที่ส่งบทความที่แก้ไข : วันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๔

วันที่ตอบรับบทความเพื่อตีพิมพ์ : วันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง การพัฒนาตัวละครบนพื้นฐานอัตลักษณ์ชุมชนสู่การสร้างแบรนด์ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางและผลจากการจัดการเรียนการสอน และรูปแบบผลงานของนักศึกษาที่เกิดจากการจัดการเรียนการสอนของผู้วิจัย ซึ่งเกี่ยวกับข้อการพัฒนาตัวละครบนพื้นฐานอัตลักษณ์ชุมชนสู่การสร้างแบรนด์ เป็นการนำเอาแนวคิดการดำเนินธุรกิจบนพื้นฐานอัตลักษณ์ของชุมชน โดยนำกลยุทธ์การสร้างภาพลักษณ์องค์กรมาใช้ในการดำเนินธุรกิจเพื่อส่งเสริมการจำหน่ายสินค้าชุมชน และเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า อีกทั้งเป็นการสร้างการจดจำและความแตกต่างระหว่างสินค้าประเภทเดียวกันกับคู่แข่งได้เป็นอย่างดี ภาพลักษณ์องค์กรจะต้องแสดงบุคลิกลักษณะที่แตกต่าง และมีคุณสมบัติเฉพาะตัว เพื่อสื่อสารให้บุคคลทั่วไปได้มีโอกาสรับรู้และเข้าใจถึงความเป็นองค์กรหรือชุมชนนั้น ๆ โดยอาศัยการแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมและชัดเจนซึ่งภาพลักษณ์ (Image) ของชุมชนเหล่านั้นถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาด้วยกระบวนการทางทัศนศิลป์ ประกอบด้วย รูปร่าง รูปทรง สี แสงเงา และอารมณ์ความรู้สึก และนำไปสู่การพัฒนาต่อยอดในด้านการผลิตด้วยคอมพิวเตอร์กราฟิก และการสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรม

จากประสบการณ์การทำงานในพื้นที่ชุมชนของผู้วิจัยนั้น ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างการทำงานร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านริมร่อง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ผู้ผลิตและแปรรูปลำไยอบแห้งเนื้อสีทอง ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำงานร่วมกับชุมชน ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๕๖ จึงได้นำประสบการณ์ดังกล่าวมาสังเคราะห์เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน ในรายวิชา ARTD 3101 จิตวิทยาการออกแบบ และ รายวิชา ARTD 3303 การออกแบบบรรจุภัณฑ์ หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาศิลปะและการออกแบบ และรายวิชา ART 1202 หลักการออกแบบ หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา ภาควิชาศิลปกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

คำสำคัญ: การออกแบบบุคลิกลักษณะ, การค้นสัญลักษณ์, การสร้างแบรนด์, พื้นฐานชุมชน, อัตลักษณ์

Abstract

“Character Design Development Based on Community Identity” is the idea of business operation based on the community identity in corporate with branding strategies in business operation. The purpose is to promote the distribution and to create value added for community products. It also creates recognition and distinguished image among competitors. The effective corporate branding must reveal distinct personality and unique qualities to give the public an opportunity in comprehending about the organization or community image that requires an accurate concrete approach. These are all created through visual arts processes, including shape, form, color, shadow and emotion. Consequently, it leads to the further development of computer graphic production and creation of sculpture. Since 2013 researcher has working experience in collaboration alongside the community with the dehydrated golden longan manufacturer and processing: Rim Rong Community Enterprise, Makua Chae sub-district, Muang district, Lampun. The experience was synthesized as a teaching guidance in the course ARTD 3101 Design Psychology, ARTD 3303 Packaging Design (Bachelor of Arts Program in Art and Design) and ART 1202 Principles of Design (Bachelor of Education Program in Art Education), Department of Fine Arts, Chiang Mai Rajabhat University. Therefore, the objective of this article is to present the guideline, teaching experience and the students’ class works resulting from those acquirements.

Key words: Character Design, Mascot, Branding, Community, Base Identity

บทนำ

มนุษย์สามารถมองเห็นและสังเกตสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติด้วยตา มีสมองและจิตใจเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบความเห็นจากภาพหรือวัตถุที่ปรากฏ การรับรู้ทางการเห็นจึงเป็นกระบวนการทางธรรมชาติของจักขุสัมผัส และประสบการณ์ของมนุษย์ต่อสิ่งเร้าภายนอก ก่อให้เกิดการรับรู้ภาพ และวัตถุที่ปรากฏในลักษณะต่าง ๆ การนำเอาลักษณะของสิ่งที่ปรากฏให้เห็น หรือสิ่งที่ประทับใจมาสร้างสรรค์ผลงานที่เป็นความชอบ ความถนัดของตนผ่านกระบวนการทางประยุกต์ศิลป์และถ่ายทอดไปสู่สาธารณะชน เพื่อการสร้างคุณค่าทางศิลปะ และการสร้างประโยชน์ทางสังคมและเศรษฐกิจ (กนกกาญจน์ พันอินแก้ว, ม.ป.ป)

การที่จะทำให้ชุมชนหรือท้องถิ่นที่ถูกมองว่าเป็นความล้าหลัง ความไม่เจริญ และไม่ทันสมัย ให้กลายมาเป็นความโดดเด่น ความน่าสนใจ แม้ว่าท้องถิ่นในประเทศไทยจะเกิดการพัฒนาแล้วก็ตาม แต่การพัฒนานั้นยังไม่สามารถเทียบเคียงได้กับประเทศที่พัฒนาแล้วในโลก แต่อย่างไรก็ตามชุมชนหรือท้องถิ่นภาคเหนือตอนบนหรือภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย มีทรัพยากรทางธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตที่ทรงคุณค่าในแบบฉบับของตน และหากพูดถึงการนำเอาองค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้มาเป็นทุนทางวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสร้างรายได้ให้กับประเทศ โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว อุตสาหกรรมแปรรูปการเกษตร อาหาร และสิ่งทอ เป็นต้น จำเป็นจะต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์ เพื่อต่อยอดสู่การพัฒนาในเชิงพาณิชย์ศิลป์ ถือว่าเป็นโอกาสและความท้าทาย โดยต้องบูรณาการระหว่างแนวคิดการตลาดสมัยใหม่กับแนวคิดด้านการสร้างสรรค์งานประยุกต์ศิลป์ เพื่อสร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณค่าทางจิตใจ และยังสามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจจากฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล เพื่อการต่อยอดในเชิงพาณิชย์ เพื่อสร้างรายได้และสร้างงานให้กับชุมชน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำเอาแนวทางการพัฒนาอัตลักษณ์องค์กร (Corporate Identity) ตามแนวทางการพัฒนาภาพลักษณ์สินค้าตามแบบตะวันตกมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของผู้ประกอบการในภาคเหนือตอนบน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่จังหวัดลำพูนและจังหวัดเชียงใหม่ โดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้ ประการแรกจะต้องศึกษาข้อมูล และวิเคราะห์องค์ประกอบด้านกายภาพของผู้ประกอบการและธุรกิจ รวมไปถึงการทำความเข้าใจด้านแผนการตลาด การวางตำแหน่งของผลิตภัณฑ์ของผู้ประกอบการ จากนั้นจึงสังเคราะห์ออกมาเป็นชุดข้อมูลเพื่อนำมาใช้ในการออกแบบภาพร่างของชุดอัตลักษณ์องค์กรที่ประกอบไปด้วยตราสินค้า สี พื้นผิว ภาพประกอบ และอารมณ์ความรู้สึก เพื่อคัดกรองแนวคิด จากนั้นจึงดำเนินการจัดทำภาพร่างด้วยโปรแกรมทางด้านงานกราฟิก และนำเสนอให้กับผู้ประกอบการทั้งผลงานและแนวคิดในการพัฒนาชุดอัตลักษณ์องค์กร และเมื่อได้ข้อตกลงทางการออกแบบแล้วจึงนำมาสร้างสรรค์ผลงานจริง และสามารถนำเอาชุดอัตลักษณ์องค์กรไปต่อยอดในการพัฒนาบรรจุภัณฑ์และสื่อสิ่งพิมพ์เพื่อประชาสัมพันธ์สินค้าในช่องทางต่าง ๆ หลังจากสังเคราะห์องค์ความรู้จากการดำเนินงานร่วมกับท้องถิ่นแล้ว ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเอาผลที่ได้จากการปฏิบัติงานมา

บูรณาการในการจัดการเรียนการสอน โดยใช้วิธีการสอนแบบการใช้โครงงานเป็นฐาน (Project-Based Learning) โดยให้โจทย์กับนักศึกษาในการพัฒนาอัตลักษณ์องค์กรเพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์ของสินค้าในชุมชนของตนเอง

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การออกแบบประยุกต์ศิลป์ เป็นแนวทางในการนำทัศนธาตุและองค์ประกอบทางศิลปะมาประยุกต์ใช้ในเชิงพาณิชย์ ดังนั้น หากต้องการพัฒนาผลงานประยุกต์ศิลป์ในรูปแบบหรือเทคนิคต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการออกแบบโลโก้ (Logo) การออกแบบมาสคอต (Mascot) หรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ฯลฯ จำเป็นจะต้องนำเอาแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์องค์กร ซึ่งเป็นแนวคิดทางการตลาดสมัยใหม่มาเป็นข้อคำนึงถึงและเป็นแนวทางในการพัฒนาแนวคิดในการออกแบบ (Concept Design) ซึ่งจะกล่าวได้ว่า “อัตลักษณ์องค์กร” หรือ Corporate Identity (CI) หมายถึง การแสดงออกให้เห็นถึงภาพลักษณ์ (Image) ที่ปรากฏต่อสายตาผู้อื่น พร้อมกับแสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ (Identity) ขององค์กรนั้น โดยอาศัยองค์ประกอบกราฟิก (De Neve, 1992, p.3) หรืออาจกล่าวได้ว่า หมายถึงการสื่อสารภาพลักษณ์องค์กรอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน เพื่อสร้างความเป็นอัตลักษณ์และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รวมทั้งสร้างความเข้าใจอันดีให้เกิดแก่องค์กรและบุคลากร ตลอดจนบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับองค์กรนั้น ๆ จะเห็นได้ว่า อัตลักษณ์องค์กรเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อองค์กร โดยเฉพาะในโลกที่มีการแข่งขันกันอย่างมากเช่นปัจจุบัน

Philip Kotler (2000, p. 553) อธิบายว่า ภาพลักษณ์ (Image) หมายถึง องค์รวมของความเชื่อ ความคิด และความประทับใจที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทัศนคติ และการกระทำใด ๆ ที่คนเรามีต่อสิ่งนั้น หรือมีความเกี่ยวพันอย่างสูงกับภาพลักษณ์ของสิ่งนั้น ๆ

Frank Jefkins (1993, pp. 21-22) นักประชาสัมพันธ์ชาวอังกฤษอธิบายภาพลักษณ์ขององค์กรธุรกิจว่า ภาพลักษณ์ของบริษัทหรือภาพลักษณ์ขององค์กรธุรกิจ (Corporate Image) หมายถึง ภาพขององค์กรใดองค์กรหนึ่ง ซึ่งหมายรวมทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวกับองค์กรที่ประชาชนรู้จักเข้าใจ และได้มีประสบการณ์ ในการสร้างภาพลักษณ์ขององค์กรนั้น ส่วนหนึ่งกระทำโดยอาศัยการนำเสนออัตลักษณ์ขององค์กร (Corporate Identity) ซึ่งปรากฏแก่สายตาคนทั่วไปได้ง่าย เช่น สัญลักษณ์ เครื่องแบบ ฯลฯ

กล่าวได้ว่า แนวคิดการดำเนินธุรกิจบนพื้นฐานอัตลักษณ์ของชุมชนสามารถนำแนวทางการสร้างภาพลักษณ์องค์กรมาใช้ในการดำเนินธุรกิจเพื่อส่งเสริมการจำหน่ายสินค้าชุมชน และเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า อีกทั้งยังสร้างการจดจำและสร้างความแตกต่างระหว่างสินค้าประเภทเดียวกันที่เป็นคู่แข่งได้เป็นอย่างดี ซึ่งภาพลักษณ์องค์กรจะต้องแสดงบุคลิกลักษณะที่แตกต่าง และมีคุณสมบัติเฉพาะตัว เพื่อสื่อสารให้บุคคลทั่วไปได้มีโอกาสรับรู้และเข้าใจถึงความเป็นองค์กรหรือชุมชนนั้น ๆ จึงต้องอาศัยการแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนของภาพลักษณ์ (Image) ของชุมชน ซึ่งภาพลักษณ์เหล่านั้นถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาผ่านกระบวนการทางทัศนศิลป์ ซึ่งประกอบไปด้วยรูปร่าง รูปทรง สี แสงเงา และอารมณ์ความรู้สึก เป็นต้น

ส่วนแนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงานการออกแบบตัวละคร (Character Design) ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการพัฒนาประเภทของยี่ห้อ (Brand) ชนิดหนึ่ง ที่คนทั่วไปเรียกว่า “มาสคอต” (Mascot) การออกแบบมาสคอต และการออกแบบตัวละคร (Character Design) มีหลักการออกแบบที่สำคัญ ได้แก่ (1) การเล่าเรื่อง (Story Telling) หรือแนวคิดในการออกแบบ เพื่อการสื่อสารเรื่องราว (2) การให้ความสำคัญกับรูปร่าง รูปทรง (Shapes and lines) ที่ชัดเจนและลดทอนจากความจริง เพื่อการจดจำได้ง่าย (3) โครงร่าง (Silhouettes) (4) การพิจารณาเรื่องขนาด สัดส่วน และความเหนือจริง เกินจริง (Scale proportions and exaggeration) ซึ่งมาสคอตส่วนใหญ่จะมีจุดเน้นและจุดเด่นที่เกินความเป็นจริง เพื่อสร้างจุดสนใจ (5) การแสดงออกซึ่งอารมณ์ (Expression) มาสคอตจะต้องแสดงออกถึงอารมณ์ที่ต้องการสื่อสารถึงองค์กรหรือชุมชนที่ชัดเจน เช่น ดีใจ ตื่นเต้น ภูมิใจ เป็นต้น (6) ท่าทาง (Posture and stance) องค์ประกอบนี้จะช่วยส่งเสริมการสื่อสารด้านอารมณ์ของมาสคอตได้เป็นอย่างดี (7) สี แสง และเงา (Shading) การให้แสงและเงาที่ลดทอนหรือชุดสีที่จัดจ้านง่าย จะช่วยให้งานดูโดดเด่นและสร้างความแตกต่างท่ามกลางสีที่หลากหลายของสภาวะภายนอก (8) พื้นผิว (Texture) ในบางครั้ง พื้นผิวอาจสื่ออารมณ์ที่แตกต่างได้ อย่างไรก็ตามองค์ประกอบด้านการออกแบบสมัยใหม่มักนิยมใช้พื้นผิวที่มันวาว หรือผิวด้านเพื่อแสดงถึงความเรียบง่ายและการลดทอน ตามแนวทางการออกแบบสมัยใหม่ (Tillman, 2019; Kline and Blumberg, 1999)

แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ชุมชนและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย หรือ “ล้านนา” ในปัจจุบันมีที่มาจากการผสมผสานและดำรงชีพออยู่ร่วมกันมาของชนชาติต่าง ๆ ในบริเวณแอ่งที่ราบที่ถือได้ว่าเป็นบรรพบุรุษของชาวล้านนา ได้แก่ ชาวไทลื้อ ชาวไทเขิน ชาวไทยวน ชาวไทใหญ่ ชาวเม็ง (มอญ) และชาวลัวะ จากแอ่งที่ราบขึ้นสู่บริเวณภูเขาสูงจะพบกลุ่มชนชาติต่าง ๆ ซึ่งตั้งหมู่บ้านกระจายอยู่ทั่วไปตามพื้นที่สูงในดินแดนล้านนา ได้แก่ กะเหรี่ยง (ปกากะญอ) เมี่ยน (เย้า) ม้ง (แม้ว) อาข่า (อิก้อ) ลาหู่ (มูเซอ) และลีซอ เป็นต้น ความหลากหลายเหล่านี้ถูกถ่ายทอดตัวตนผ่านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และรูปแบบการใช้ชีวิต แต่สิ่งที่สามารถสื่อสารและรับรู้ได้อย่างเข้าใจและรวดเร็วที่สุด คือ การสื่อสารทางสายตาที่ส่งผลนำมาสู่ความประทับใจในความหลากหลายที่ได้พบเจออยู่ตลอด โดยส่งผลให้เกิดแนวคิดที่จะนำเอาอัตลักษณ์ที่หลากหลายมาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานทางประยุกต์ศิลป์ เพื่อให้เกิดเป็นผลงานที่แสดงถึงคุณค่าทางศิลปะ และคุณค่าในเชิงพาณิชย์ศิลป์ผ่านแนวคิดทางการตลาดสมัยใหม่

กระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์องค์กร (Corporate Identity) และการวิเคราะห์ผลงาน

ขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลงานการพัฒนาการออกแบบตัวละคร (Character Design) เพื่อนำไปสู่การพัฒนาตราสินค้า (Branding) ในรูปแบบของมาสคอต และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ซึ่งมีกระบวนการ ดังนี้

การสร้างแนวคิดในการออกแบบ (Design Concept) โดยการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ประกอบกับการหาข้อมูลภาคเอกสาร เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการหาจุดเด่นที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนนั้น และนำมาใช้ในการออกแบบในขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนการร่างภาพ (Sketch Design) คือ การร่างภาพจากสิ่งข้อมูลที่เป็นนามธรรมนำไปสู่ภาพที่สามารถสื่อสารและจับต้องได้ ซึ่งในกระบวนการนี้จะใช้เทคนิคการร่างภาพด้วยมือหรือการร่างภาพด้วยเทคนิคคอมพิวเตอร์กราฟิก โดยขั้นตอนนี้จะต้องทำการร่างภาพเป็นจำนวนมาก เพื่อนำมาใช้เป็นตัวเลือกที่ดีที่สุดในการตัดสินใจขั้นสุดท้าย

ขั้นตอนการออกแบบโลโก้ และสร้างมาสคอต ในขั้นตอนนี้ ผู้ออกแบบจะต้องกำหนดอารมณ์ (Mood) ของงาน ผ่านการใช้ชุดสี สัญลักษณ์ การแสดงออก และท่าทางที่ปรากฏผ่านรูปร่างที่ได้ออกแบบไว้ โดยขั้นตอนนี้ เป็นขั้นตอนการออกแบบผลงานโดยใช้องค์ประกอบของศิลปะและหลักการออกแบบ

การนำเอาชุดอัตลักษณ์องค์กรไปประยุกต์ใช้ คือ การนำเอาชุดการออกแบบไปใช้ในสื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับผลิตภัณฑ์ของชุมชนนั้น ๆ เช่น ใช้ในการออกแบบบรรจุภัณฑ์ การออกแบบสื่อส่งเสริมการขาย ได้แก่ โปสเตอร์ สิ่งพิมพ์ สื่อออนไลน์ และประกอบคลิปวิดีโอ เป็นต้น

การผลิตผลงาน “มาสคอต” ในรูปแบบสองมิติ ได้แก่ คอมพิวเตอร์กราฟิก การสื่อสารผ่านเส้น สี รูปร่าง และการแสดงอารมณ์ในระนาบสองมิติ และสามมิติ โดยเทคนิคต่าง ๆ ตามความถนัดของผู้สร้างสรรค์ ไม่ว่าจะเป็นงานประติมากรรมลอยตัว ด้วยวัสดุเรซิน หรือการใช้ผ้า (Soft Sculpture) ซึ่งสามารถมองเห็นได้รอบด้าน สื่อความหมาย และแสดงอารมณ์ได้ชัดเจน

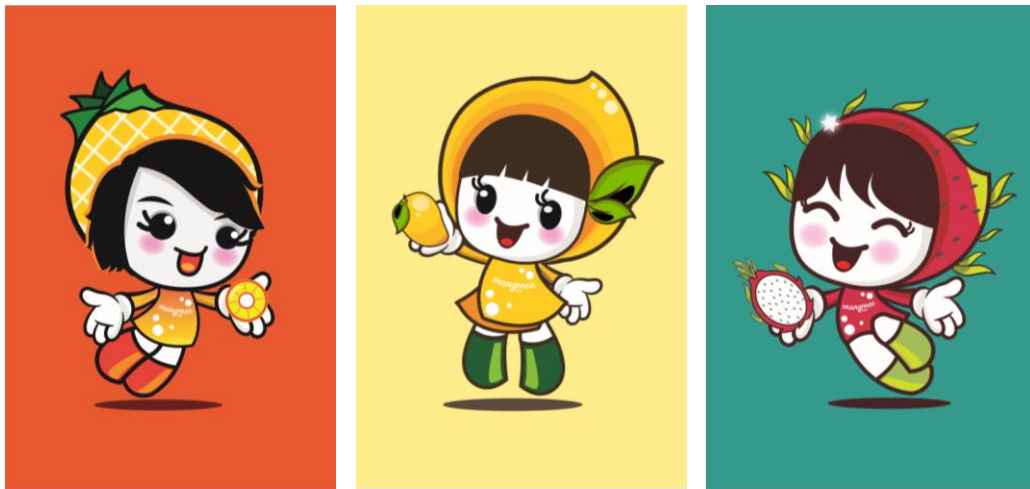
การพัฒนาการออกแบบมาสคอต (Mascot Design) บนพื้นฐานอัตลักษณ์ชุมชน โดยเทคนิคคอมพิวเตอร์กราฟิก ในปี พ.ศ.๒๕๕๘ – ๒๕๕๙ ของตราสินค้า (Brand) “ลำไยสวีตตี้” ของผู้ประกอบการชุมชนในจังหวัดลำพูน เพื่อนำผลงานสร้างสรรค์ไปประยุกต์ใช้ในเชิงพาณิชย์ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างตราสินค้า และนำไปใช้ในงานบรรจุภัณฑ์

ภาพที่ ๑ ผลงานการพัฒนาการออกแบบมาสคอตบนพื้นฐานอัตลักษณ์ชุมชน

โดยเทคนิคคอมพิวเตอร์กราฟิก ในปี พ.ศ.๒๕๕๘ – ๒๕๕๙ ของแบรนด์ “ลำไยสวีตตี้” ของผู้ประกอบการชุมชนในจังหวัดลำพูน

ผลงานการพัฒนาการออกแบบมาสคอต บนพื้นฐานอัตลักษณ์ชุมชน โดยเทคนิคคอมพิวเตอร์กราฟิก ในปี พ.ศ.๒๕๖๐ ของแบรนด์ “มั่งมี” ผู้ประกอบการชุมชนในจังหวัดลำพูน ผู้ผลิตผลไม้อบแห้ง โดยนำเอาลักษณะของผลไม้ที่เป็นสินค้าเด่นของผู้ประกอบการมาใช้เป็นแนวคิดในการพัฒนามาสคอต และกำหนดอารมณ์ (Mood) ของงานไปในแนวทางที่แสดงออกถึงความสดใส น่ารัก ซึ่งเป็นลักษณะที่สามารถสื่อสารถึงรสชาติของผลิตภัณฑ์ผลไม้อบแห้งที่มีรสหวาน และสดชื่น

ภาพที่ ๒ ผลงานการพัฒนาการออกแบบมาสคอต บนพื้นฐานอัตลักษณ์ชุมชน

โดยเทคนิคคอมพิวเตอร์กราฟิกในปี พ.ศ.๒๕๖๐ ของแบรนด์ “มั่งมี” ผู้ประกอบการชุมชนในจังหวัดลำพูน ผู้ผลิตผลไม้อบแห้ง

กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานที่บูรณาการกับองค์ความรู้ท้องถิ่น และการสร้างสรรค์ผลงานที่บูรณาการกับการจัดการเรียนการสอน

จากประสบการณ์การผลิตและสร้างสรรค์ผลงานด้านการออกแบบอัตลักษณ์องค์กรร่วมกับชุมชน ทำให้เกิดประสบการณ์ในการทำงานในสถานการณ์ต่าง ๆ จึงทำให้ผู้วิจัยได้นำเอาประสบการณ์เหล่านั้นมาถ่ายทอดสู่นักศึกษา ด้วยการบูรณาการกับการจัดการเรียนการสอน ทั้งการสอนในชั้นเรียน และการศึกษาภาคสนาม ด้วยการนำนักศึกษาลงพื้นที่เก็บข้อมูลของชุมชน เพื่อนำมาพัฒนาชุดอัตลักษณ์องค์กรและมาสคอตให้กับชุมชน ซึ่งเป็นผลงานที่เกิดจากการเรียนรู้ และการพัฒนาผลงานของนักศึกษาในรายวิชา ARTD 3101 จิตวิทยาการออกแบบ หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาศิลปะและการออกแบบ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ซึ่งในรายวิชาจะเน้นการนำเอาความรู้ด้านประยุกต์ศิลป์และความรู้เกี่ยวกับจิตวิทยาการออกแบบมาบูรณาการกับท้องถิ่น เพื่อต่อยอดด้านความคิดสร้างสรรค์ให้กับชุมชน

ภาพที่ ๓ ผลงานการพัฒนาการออกแบบมาสคอต บนพื้นฐานอัตลักษณ์ชุมชน
โดยเทคนิคงานประติมากรรมลอยตัว ร่วมกับ อาจารย์สมศักดิ์ พรหมจักร อาจารย์และผู้เชี่ยวชาญด้านงานประติมากรรม
และให้ความรู้แก่นักศึกษาในรายวิชา ARTD 3101 จิตวิทยาการออกแบบ ภาคการศึกษาที่ ๒ / ๒๕๖๒

ภาพที่ ๔ ผลงานการพัฒนาการออกแบบมาสคอต บนพื้นฐานอัตลักษณ์ชุมชน
โดย นายธนาธิป สายอุ่น
นักศึกษาหลักสูตรศิลปะและการออกแบบ ภาควิชาศิลปกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ภาพที่ ๕ ผลงานการพัฒนาการออกแบบมาสคอต บนพื้นฐานอัตลักษณ์ชุมชน
โดย นางสาวพจลี กิตติวงศ์
นักศึกษาหลักสูตรศิลปะและการออกแบบ ภาควิชาศิลปกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ภาพที่ ๖ ผลงานการพัฒนาการออกแบบมาสคอต บนพื้นฐานอัตลักษณ์ชุมชน
โดย นางสาวฐิติกานต์ อินศรี

นักศึกษาหลักสูตรศิลปะและการออกแบบ ภาควิชาศิลปกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

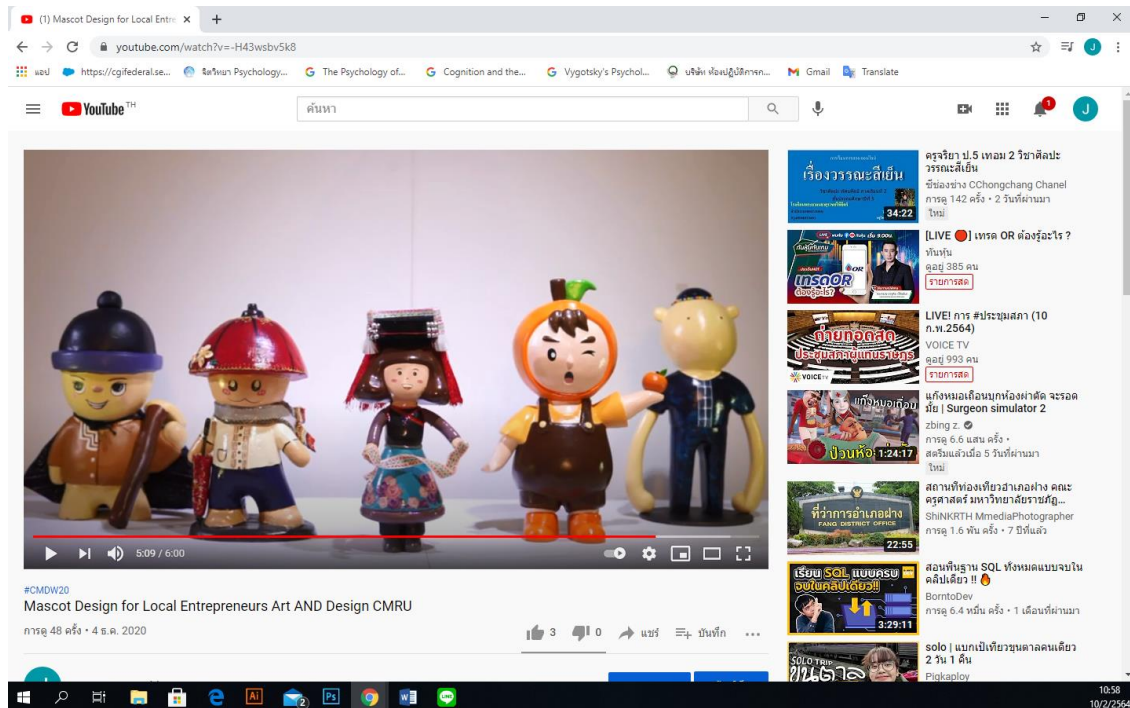
ภาพที่ ๗ ผลงานการพัฒนาการออกแบบมาสคอต บนพื้นฐานอัตลักษณ์ชุมชน
โดย นายนิรันดร์ สร้อยฟ้า

นักศึกษาหลักสูตรศิลปะและการออกแบบ ภาควิชาศิลปกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ภาพที่ ๘ ผลงานการพัฒนาการออกแบบมาสคอต บนพื้นฐานอัตลักษณ์ชุมชน
โดย นางสาววิไล แซ่เล้า

นักศึกษาหลักสูตรศิลปะและการออกแบบ ภาควิชาศิลปกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ภาพที่ ๙ แนวคิดในการผลงานการพัฒนารออกแบบมาสคอต บนพื้นฐานอัตลักษณ์ชุมชน
โดยเทคนิคงานประติมากรรมลอยตัว และนำเสนอในรูปแบบวีดิทัศน์ผ่าน Youtube.com

ภาพที่ ๑๐ ผลงานของนักศึกษา ในการพัฒนารออกแบบมาสคอต บนพื้นฐานอัตลักษณ์ชุมชน
จัดแสดงในงานเทศกาลงานออกแบบเชียงใหม่ 2020 หรือ Chiang Mai Design Week 2020
จัดโดย สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน) หรือ CEA

อีกหนึ่งตัวอย่าง คือ การบูรณาการกับการจัดการเรียนการสอนในรายวิชา ART 1202 หลักการออกแบบ หลักสูตรครุศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ โดยให้นักศึกษานำเอาอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นศิลปะ ประเพณี วิถีชีวิต และความเชื่อ มาเป็นแนวทางในการออกแบบตัวละครและนำไปสู่การพัฒนาเป็นงานสติ๊กเกอร์ไลน์ (Line Sticker) ที่มีท่าทางและการสื่อสารอารมณ์ที่หลากหลาย โดยใช้เทคนิคคอมพิวเตอร์กราฟิก จากผลการทดลองปฏิบัติงาน พบว่า นักศึกษาสามารถเรียนรู้การพัฒนาและออกแบบตัวละครโดยใช้แนวคิดการออกแบบจากศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนได้เป็นอย่างดี อีกทั้ง การผลิตผลงานมีความน่าสนใจ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการเรียนรู้ในการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์กราฟิกในการปฏิบัติงานออกแบบร่วมสมัยได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ ๑๑ ผลงานการพัฒนาการออกแบบตัวละคร บนพื้นฐานอัตลักษณ์ชุมชน ในรูปแบบสติ๊กเกอร์ไลน์ ของนักศึกษาในรายวิชา ART 1202 หลักการออกแบบ ภาคการศึกษาที่ ๒ / ๒๕๖๒

จากกระบวนการนำแนวทางการออกแบบประยุกต์ศิลปะกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์และตราสินค้าของชุมชน ร่วมการบูรณาการกับการจัดการเรียนการสอน ทำให้สามารถสรุปแนวทางการดำเนินงานได้ ดังนี้

๑. การวางแผนการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาที่จะบูรณาการกับการทำงานร่วมกับชุมชน โดยกำหนดในแผนการสอน (มคอ.3) ตลอดทั้งภาคการศึกษาหรือตามจำนวนสัปดาห์ที่กำหนดไว้

๒. การเก็บข้อมูลบริบทชุมชน โดยการให้นักศึกษาลงพื้นที่เพื่อศึกษาชุมชน รวมถึงการเก็บข้อมูลจากผู้ประกอบการ ผู้นำ และคนในชุมชน เพื่อนำมารวบรวมและสังเคราะห์ข้อมูล จากนั้นนำเสนอผลการศึกษาด้วยการรายงานผลในชั้นเรียน

๓. การวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis) และการวิเคราะห์เปรียบเทียบแนวทางจากตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จ รวมถึงการวางตำแหน่งผลิตภัณฑ์ (Benchmark and Positioning) ซึ่งเป็นกระบวนการบูรณาการแนวคิดระหว่างการสร้างสรรค์ทางการออกแบบ (Design) กับแนวคิดการจัดการการตลาดสมัยใหม่ (Marketing Management)

๔. การพัฒนาแนวคิด ด้วยการนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนมาสร้างเป็นแนวคิดการออกแบบ (Concept Design) โดยจะต้องคำนึงถึงการออกแบบที่ตรงกับตำแหน่งของผลิตภัณฑ์ จากนั้นดำเนินการร่างแบบและสร้างสรรค์ผลงานโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์กราฟิก ได้แก่ Adobe Illustrator และ Adobe Photoshop

๕. การวิเคราะห์ และวิพากษ์ผลงานของนักศึกษา โดย อาจารย์และชุมชน เพื่อให้ข้อเสนอแนะและการนำไปปรับปรุงแก้ไข

๖. การผลิตงาน ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ บรรจุภัณฑ์ และประติมากรรม ตลอดจนการนำเสนอผลงานในรูปแบบการจัดนิทรรศการ หรือการนำเสนอผลงานเพื่อให้ชุมชนนำไปประยุกต์ใช้ หรือนำไปต่อยอดในเชิงพาณิชย์

บทสรุป

การนำเอาองค์ความรู้ด้านการออกแบบมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาการออกแบบตัวละคร บนพื้นฐานอัตลักษณ์ชุมชนสู่การสร้างแบรนด์ เป็นการนำเอาแนวทางการออกแบบประยุกต์ศิลป์กับการพัฒนาผลิตภัณฑ์และตราสินค้าของชุมชนมาบูรณาการร่วมกับการจัดการเรียนการสอน โดยมีกระบวนการดังนี้ การวางแผนทางการจัดการเรียนการสอนในรายวิชา การเก็บข้อมูลบริบทชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูลทางการออกแบบและการจัดการตลาดสมัยใหม่ การพัฒนาแนวคิดสู่การสร้างสรรค์ผลงาน การวิเคราะห์และวิพากษ์ผลงานของนักศึกษา และนำไปสู่การผลิตงานในรูปแบบอุตสาหกรรม *ในส่วนของการจัดการเรียนการสอน* ประโยชน์ที่ได้รับจากการบูรณาการกับการจัดการเรียนการสอนได้ส่งผลทำให้ผู้เรียนเกิดมีความรู้ตามวัตถุประสงค์ของรายวิชา และมีคุณลักษณะของบัณฑิตตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร โดยการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงจากการลงพื้นที่ ทำให้นักศึกษามีทักษะในการทำงานร่วมกับชุมชน การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า และทักษะการผลิตผลงานจากการพัฒนาต่อยอดแนวคิดสู่การผลิตในระบบอุตสาหกรรม *ในส่วน of ชุมชน* สามารถนำผลงานสร้างสรรค์ไปใช้ และอรรถประโยชน์ของผลงานสร้างสรรค์ โดยชุมชนสามารถนำเอาแนวทางการสร้างสรรค์ผลงานประยุกต์ศิลป์ไปใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น และการพัฒนาตราสินค้าของท้องถิ่นให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล เพื่อการต่อยอดในเชิงพาณิชย์ อีกทั้ง ยังส่งเสริมความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในท้องถิ่นของภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข และยังเป็นประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักในระดับนานาชาติ

เอกสารอ้างอิง

- Depreeuw, E. A. & De Neve, H. (1992). Test anxiety can harm your health: Some conclusions based on a student typology. In D. Forgays, T. Sosnowski and K. Wrzensniewski (eds), *Anxiety, recent development in cognitive, psychophysiological and health research*, (pp. 211 – 228). Washington: Hemisphere.
- Jaruwan Pengsiri. (2018). *Family*. Chiang Mai Rajabhat University and Tokyo Gakugei University Exchange Art Exhibition 28-31 May 2018. Tokyo, Japan.
- Jaruwan Pengsiri. (2017). *Mascot design for local entrepreneur*. Thailand – Japan Contemporary Art Exhibition 5-18 August 2017. Chiang Mai, Thailand.
- Jefkins. (1993). *Planned press and public relations*. (3rd. ed). Great Britain: Alden Press.
- Kline, C. & Blumberg, B. (1999). *The art and science of synthetic character design*. In: Proceedings of the Symposium on AI and Creativity in Entertainment and Visual Art (AISB), Edinburgh, Scotland.
- Kotler. (2000). *Marketing management*. (10th ed). New Jersey: Prentice - Hall.
- กนกกาญจน์ พันอินแก้ว. การรับรู้ทางทัศนศิลป์. สืบค้นจาก <http://www.nectec.or.th>.

จามเทวี: ตัวตนและอุดมคติ

Chamadevi: Identities and Ideals

เฉลิมวุฒิ ต๊ะคำมี

Chalemwut Takammee

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

วันที่รับบทความ : วันที่ ๖ มกราคม ๒๕๖๔

วันที่ส่งบทความที่แก้ไข : วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

วันที่ตอบรับบทความเพื่อตีพิมพ์ : วันที่ ๑๙ เมษายน ๒๕๖๔

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง จามเทวี: ตัวตนและอุดมคติ เป็นการศึกษาและนำเสนอมุมมองใหม่เกี่ยวกับตัวตนและอุดมคติของพระนางจามเทวี โดยเริ่มนำเสนอจากข้อสังเกตเรื่องยุคสมัยเกี่ยวกับพระนางจามเทวีที่อ้างถึงกันอยู่ในปัจจุบันว่ามีความคลาดเคลื่อน สรุปลไม่ได้ และยังไม่สิ้นสงสัย จากนั้นได้เสนอมุมมองใหม่เกี่ยวกับคัมภีร์จามเทวีวงศ์ ซึ่งเป็นเอกสารโบราณที่เก่าแก่ที่สุดที่ปรากฏเรื่องราวของพระนางจามเทวี และถูกใช้เป็นเอกสารอ้างอิงถึงตัวตนของพระนางจามเทวี ศึกษาถึงแหล่งที่มาของข้อมูลที่พระโพธิ์รังสีใช้แต่งคัมภีร์จามเทวีวงศ์ ศึกษาถึงนัยจุดประสงค์ของการแต่งคัมภีร์ “จามเทวีวงศ์” อันได้ข้อสังเกตว่า คัมภีร์จามเทวีวงศ์อาจเป็นงานวรรณกรรมการเมืองและการเมืองพุทธศาสนา และเรื่องราวของพระนางจามเทวีในคัมภีร์จามเทวีวงศ์นั้นเอื้อประโยชน์ให้สตรีสูงศักดิ์ที่มีตัวตนอยู่ในเวลาร่วมสมัยที่แต่งอย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้บทความนี้ยังได้ศึกษาตัวตนของพระนางจามเทวีและขุนหลวงวิลังคะจากเรื่องเล่าที่มีบทบาทและมีอิทธิพลต่อการขับเคลื่อนความเชื่อของผู้คนหลายชุมชนในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน และลำปาง นำเสนอความผันแปรเกี่ยวกับความทรงจำเรื่องพระนางจามเทวี และพระนามของพระนางจามเทวีในสำนึกของชาวบ้าน ตลอดจนศึกษาถึงผลกระทบที่มีต่อเรื่องเล่าดั้งเดิมจากเรื่องเล่าที่ถูกสร้างใหม่ จนสุดท้ายได้ข้อสรุปว่า ตัวตนของพระนางจามเทวีถูกสร้างขึ้นทั้งในรูปแบบที่อิงประวัติศาสตร์และอุดมคติ โดยพบว่า พระนางถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อตอกย้ำความเก่าแก่ให้กับชุมชนและโบราณสถานที่ยังค้นหาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ไม่ได้แน่ชัด ซึ่งพระนางได้กลายเป็นตัวแทนของกาลเวลาไปในที่สุด

คำสำคัญ: พระนางจามเทวี ขุนหลวงวิลังคะ พระโพธิ์รังสี

Abstract

This article provides the study of another viewpoint of Queen Chamadevi's identities and ideals. There are 4 main points: 1) The observation about the historical period from Queen Chamadevi's history which is referenced currently was described. It has some inaccuracies and doubts. 2) The significance of Kampi Chamthawiwong (Manuscripts of Queen Chamadevi's history), a literature of politic and Buddhism by Prahothirungsri. It may support a noble woman presenting her identities in that time. 3) The study of identities of Queen Chamadevi's and Khunluangvilangkha from the narration which has role and impact on dynamic of believe of people in Chiangmai - Lamphun and Lampang. This narration impacts on people's memory of Queen Chamadevi's name and story. 4) The study of the impact of a Queen Chamadevi's new narration which was rebuild based on historical evidence and ideals. In addition, the new narrative was employed as a confirmation of some communities.

Key Words: Queen Chamadevi's, Khunluangvilangkha, Prahothirungsri

บทนำ

ในแง่ของการศึกษาประวัติศาสตร์ยุคไกล ตำนานและประวัติเกี่ยวกับพระนางจามเทวีถือเป็นสิ่งที่มีความน่าสนใจมากต่อการศึกษาศาสตร์ของแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน ด้วยมักเป็นเรื่องที่ถูกหยิบยกให้เป็นปฐมบทแรกเริ่มของยุคประวัติศาสตร์ในแถบนี้ การศึกษาเกี่ยวกับพระนางจามเทวีและเมืองหริภุญชัยจึงมักถูกมุ่งเน้นศึกษาในลักษณะของการค้นหาตัวตน และให้ความสำคัญเกี่ยวกับสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระนางด้วยการศึกษาตามแนวทางทางโบราณคดี

ทว่านัยหนึ่งนั้นพระนางจามเทวีเป็นอีกบุคคลหนึ่งที่ถูกสร้างให้มีความสำคัญในประวัติศาสตร์เรื่อยมา ด้วยภาพลักษณ์ความดีงามในอุดมคติตามบทบาทของผู้หญิงที่ทำเพื่อ “ชาติ” บ้านเมือง จนกระทั่งถูกสร้างให้เป็นอนุสาวรีย์ และกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไปในที่สุด ทำให้การตั้งคำถามต่อตัวตนของพระนางในทำนองว่า พระนางมีตัวตนอยู่จริงหรือไม่อยู่ในสถานะที่ค่อนข้างกดดัน แม้ว่าจะมีเรื่องเล่าที่ถือได้ว่าเป็นประวัติศาสตร์กระแสรองกล่าวถึงพระนางในทางลบและเลวร้ายอยู่แล้วหลายสำนวนก็ตาม

การศึกษาเกี่ยวกับตัวตนและเรื่องราวของพระนางจามเทวีที่ผ่านมา มักไม่ศึกษาตัวตนและเรื่องราวของขุนหลวงวิลังคะซึ่งตามตำนานเป็นบุคคลที่มีตัวตนอยู่ร่วมสมัยกับพระนาง ด้วยเพระอิทธิพลของตำนานกระแสหลักที่ให้ข้อมูลว่า พระนางถูกขุนหลวงวิลังคะรุกรานบ้านเมือง แต่พระนางสามารถปกป้องบ้านเมืองให้รอดพ้นมาได้ ภาพความถูกต้องดีงามจึงถูกสถาปนาไว้กับพระนางจามเทวี ทำให้เรื่องราวและตัวตนของพระนางถูกเลือกที่จะศึกษามากกว่าขุนหลวงวิลังคะ การศึกษาเกี่ยวกับตัวตนของขุนหลวงวิลังคะจึงถูกละเลยไป ฉะนั้นหากเชื่อว่าพระนางจามเทวีมีตัวตนจริง ก็สมควรเชื่อว่าขุนหลวงวิลังคะมีตัวตนด้วยเช่นกัน

ยุคสมัยของพระนางจามเทวีที่ยึดถือกันในปัจจุบันได้จากที่ใด

ในบรรดาหลักฐานทางประวัติศาสตร์เชิงประจักษ์ที่เก่าแก่ที่สุดที่ใช้กล่าวถึงและอ้างอิงเรื่องพระนางจามเทวี เท่าที่ค้นพบในขณะนี้ มีเพียงคัมภีร์จามเทวีวงศ์เท่านั้น ส่วนศิลาจารึกทั้งหมดที่ค้นพบและอ่านเผยแพร่แล้วในปัจจุบัน อันได้แก่ ศิลาจารึกภาษามอญสมัยหริภุญไชย ๑๗ หลัก (ซึ่งเป็นศิลาจารึกที่พบว่าสร้างขึ้นตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๖ เป็นต้นมา) และศิลาจารึกสมัยล้านนา ๑๔๗ หลัก มีเพียงหลักเดียวเท่านั้นที่ปรากฏพระนามของพระนางจามเทวีได้แก่ ศิลาจารึกวัดพระธาตุตอดน้อย จารึกขึ้นในสมัยพระเมกุ พ.ศ. ๒๐๙๗¹ ซึ่งเป็นเวลาหลังจากที่มีการแต่งคัมภีร์จามเทวีวงศ์ราวสี่ร้อยกว่าปี (จะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า) สะท้อนให้เห็นว่าเรื่องราวของ

¹ฮันส์ เพนธ์ และคนอื่นๆ. (๒๕๕๐). *ประชุมจารึกล้านนาเล่ม ๑๒ จารึกในจังหวัดเชียงใหม่ภาค ๔*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. หน้า ๓๕.

พระนางจามเทวีคงเป็นที่รับรู้ในหมู่ชนชั้นปกครองราชวงศ์มังราย อย่างน้อยตั้งแต่สมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน เป็นต้นมา²

จากเอกสารโบราณทั้งหมดที่นิยมใช้อ้างถึงเรื่องพระนางจามเทวี อาทิ จามเทวีวงศ์ มูลศาสนาฉบับต่าง ๆ และชินกาลมาลีปกรณ์ มีเพียงชินกาลมาลีปกรณ์ที่แต่งโดยพระรัตนปัญญา (พ.ศ.๒๐๑๗) เท่านั้น ที่ปรากฏศักราชเกี่ยวกับยุคสมัยของพระนางจามเทวี โดยฉบับที่แปลโดยพระยาพจนานิมิต กล่าวว่าการสร้างเมืองหริภุญชัยขึ้นในราว พ.ศ.๑๒๐๐³ ส่วนฉบับที่แปลโดยศาสตราจารย์แสง มนวิฑูร เป็นปี พ.ศ.๑๒๐๔⁴ ซึ่งนอกเหนือจากนั้นไป เป็นการกล่าวถึงเหตุการณ์โดยลำดับในลักษณะของการประมาณหรือคาดคะเนเรื่อยไป เช่นว่า หลังจากนั้น ๒ ปี พระนางจามเทวีก็เสด็จมาจากละโว้ หรือลงเรือตามแม่น้ำปิงมา ๗ เดือน หรืออยู่มาได้ ๗ วันประสูติโอรส หรือสละราชสมบัติให้พระราชโอรสเมื่อมีพระชนมายุครบ ๗ ปี ฯลฯ เป็นต้น

มีข้อพึงสังเกตว่า คัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์หรือชินกาลมาลินีแท้จริงแล้ว เป็นคัมภีร์ที่มีการแต่งขึ้นภายหลังที่เรื่องจามเทวีวงศ์และมูลศาสนาได้เผยแพร่ไปแล้ว ซึ่งก็มีอาจทราบได้แน่ชัดว่า พระรัตนปัญญาได้ใช้ข้อมูลเดิมจากเรื่องใดในการแต่ง ระหว่างจามเทวีวงศ์ของพระโพธิ์รังสี กับมูลศาสนา หรือตำนานพระนางจามเทวีฉบับภาษาไทยล้านนาฉบับอื่น ๆ (ถ้ามี) พระรัตนปัญญาได้ให้ข้อมูลว่า ตัวท่านเองได้ระบุดัศกราชที่เกี่ยวกับการสร้างเมืองหริภุญชัยไว้ ก็เพราะเห็นว่าเมื่อนับคำนวณกับลำดับกษัตริย์ ตั้งแต่พระนางจามเทวีมาถึงพระเจ้าอาทิตย์ราชแล้วได้ความลงตัวเหมาะสมพอดี ดังปรากฏความว่า

“ปราชญ์พึงเข้าใจในคำโบราณฉะนี้ ถ้อยคำซึ่งว่าด้วยศักราชนั้น
สมด้วยราชวงษานุสารไนย คือนับซึ่งวงศ์กษัตริย์ในเมืองหริภุญไชย
แต่นางจัมมเทวีมาถึงพระเจ้าอาทิตย์ราชนั้นสมกันแท้จริง”⁵

² อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนใคร่ขอเสนอว่านอกเหนือจากการใช้ตำนานจามเทวีวงศ์ในฐานะที่เป็นหลักฐานอ้างอิงถึงพระนางจามเทวี ดังที่พบว่ามีผลการศึกษาแพร่หลายมาแล้ว ตำนานจามเทวีวงศ์ยังสมควรได้รับการศึกษาในหลาย ๆ มิติ เช่น ความเชื่อมโยงทางสภาพสังคมในสมัยที่ตำนานกล่าวขึ้นไป (สมัยหริภุญไชย) กับสภาพสังคมในสมัยที่แต่งตำนาน หรือการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในตำนานกับบุคคลในสมัยที่แต่งตำนาน, ศึกษาในเชิงลึกเกี่ยวกับวัตถุประสงค์การแต่งซึ่งมักพบว่าเอกสารโบราณ ทางประวัติศาสตร์ล้านนาแทบทุกฉบับมักมีวัตถุประสงค์การแต่งอย่างมีนัยสำคัญ เป็นต้น

³ พระรัตนปัญญา. (๒๕๕๔). *ชินกาลมาลินี*. แปลโดย พระยาพจนานิมิต. กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา. หน้า ๑๔๒.

⁴ พระรัตนปัญญา. (๒๕๑๐). *ชินกาลมาลีปกรณ์*. แปลโดย แสง มนวิฑูร. กรุงเทพฯ: มิตรนราการพิมพ์. หน้า ๙๐.

⁵ พระรัตนปัญญา. (๒๕๕๔). หน้า ๑๔๓.

ในที่นี้จึงเห็นได้ชัดว่า เนื่องจากพระรัตนปัญญาต้องการให้การมาของพระพุทธศาสนาที่เข้ามายังดินแดนล้านนานั้น มีลำดับเวลาที่แน่นอนชัดเจน ท่านจึงได้ประมาณหรือลำดับศักราชดังกล่าวขึ้นด้วยตนเอง ด้วยว่าเอกสารนี้เน้นเรื่องประวัติของพุทธศาสนา เพราะเป็นที่น่าสังเกตอย่างยิ่งว่าแม้แต่เอกสารที่กล่าวถึงเรื่องพระนางจามเทวีเป็นสำคัญอย่างจามเทวีวงศ์เองก็ไม่ระบุศักราชต่าง ๆ

อย่างไรก็ตามนั้นทำให้ทราบว่า ศักราชเกี่ยวกับการสร้างเมืองหริภุญชัย และเกี่ยวกับพระนางจามเทวีนั้นมีความคลาดเคลื่อนมาแล้วตั้งแต่ต้น ทั้งนี้ตำนานสิบห้าราชวงศ์และตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ระบุศักราชที่เกี่ยวกับพระนางจามเทวีคลาดเคลื่อนไปจากชินกาลมาลีปกรณ์ไปอีกกว่า ๔๐๐ ปี

“ศกราชได้ ๔๑๘ (พ.ศ.๑๕๙๙) นางจามเทวีเกิด ศกราชได้ ๔๕๖
(พ.ศ.๑๖๓๗) ก่อเวียงละพูน ศกราช ๔๕๘ (พ.ศ.๑๖๓๙) ตัวนางจามเทวีลูกแต่
เมืองละโว้ขึ้นมากินเมืองละพูน”⁶

ดังนั้นจากการที่ไม่พบหลักฐานชั้นต้นที่ร่วมสมัยหรือเอกสารชั้นต้นใดที่พอจะช่วยชำระสะสางเรื่องศักราชเกี่ยวกับยุคสมัยของพระนางจามเทวีให้น่าเชื่อถือได้ การจะด่วนสรุปว่า พระนางจามเทวีเป็นบุคคลที่มีตัวตนจริงอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓ นั้น จึงเป็นสิ่งที่ควรพิจารณาใหม่ให้ถ่วงถี่เป็นอย่างยิ่ง

จามเทวีวงศ์: เอกสารเกี่ยวกับพระนางจามเทวีที่มีความเก่าแก่ที่สุด

จามเทวีวงศ์เป็นเอกสารที่แต่งขึ้นโดยพระโพธิ์รังสี เป็นภาษาบาลี ซึ่งทราบกันดีแล้วว่าพระเถระรูปนี้เชื่อกันอย่างมีเหตุผลว่า เป็นบุคคลคนเดียวกับพระโพธิ์รังสีผู้ที่แต่งคัมภีร์บาลีสัททนต์นิทาน และผู้เขียนก็เชื่อเช่นนั้น นิทานพระพุทฺธสิหิงหรือสิหิงคินิทานนั้น สืบทราบช่วงสมัยที่แต่งได้อย่างแน่ชัด คือ แต่งขึ้นในสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน ดังสะท้อนได้จากการที่พระโพธิ์รังสีกล่าวสรรเสริญพระเจ้าสามฝั่งแกนไว้ในตอนท้ายเรื่องและเรื่องราวก็ได้มาจบลงในสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกนนั้นด้วยเช่นกัน ดังความบางส่วนว่า “เป็นพระราชองค์เอกเหมือนท้าวอัมรินทร์ มีพระคุณสมบัติกว่ากษัตริย์องค์อื่น ๆ ตั้งแต่วันที่ได้รับราชาภิเษกจนถึงปัจจุบันนี้”⁷ ซึ่งการกล่าวสรรเสริญพระเจ้าแผ่นดินในลักษณะนี้ มักพบว่าเป็นปกติของเอกสารที่แต่งขึ้นในสมัยพระเจ้าแผ่นดินองค์นั้น⁸

⁶ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด เค วัยอาจ. (๒๕๕๓). *ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่*. (ปริวรรต). กรุงเทพฯ: ตรีสิน. หน้า ๕.

⁷ พระโพธิ์รังสี. (๒๕๐๖). *นิทานพระพุทฺธสิหิง*. แปลโดย แสง มนวิฑูร. กรมศิลปากร, หน้า ๗๓.

⁸ ตัวอย่างเช่น ชินกาลมาลีปกรณ์ กล่าวสรรเสริญพระเมืองแก้วและพระเมืองเกษเกล้า

อนึ่งพระโพธิ์รังสีได้กล่าวถึงคำทำนายล่วงหน้าโดยอ้างว่า คำทำนายนั้นเป็นของพระอาจารย์ที่เล่ากันมาว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๐๐๐ มาถึง พระพุทธสิหิงค์จะถูกอัญเชิญไปเกาะลังกา แต่แล้วเมื่อผ่าน พ.ศ. ๒๐๐๐ มานานแล้วกลับพบว่า พระพุทธสิหิงค์ก็ไม่ได้ถูกอัญเชิญไปเกาะลังกาแต่อย่างใด แม้กระทั่งเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ที่ปรากฏในสิหิงคนิทานก็ไม่มีปรากฏที่ลังกา⁹ ฉะนั้นจึงยืนยันได้ว่า พระโพธิ์รังสีแต่งสิหิงคนิทานขึ้นในระหว่าง พ.ศ. ๑๙๔๔ - ๑๙๘๔ อันอยู่ในสมัยที่พระเจ้าสามฝั่งแกนยังคงครองราชย์อยู่นั่นเอง

ข้อสังเกตเพิ่มเติมเพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์ต่อไปว่า พระโพธิ์รังสีแต่งจามเทวีวงศ์ขึ้นเมื่อใดนั้น มีอยู่ว่า ก่อน พ.ศ. ๒๐๐๐ นั้น พระโพธิ์รังสีมรณภาพไปก่อนแล้ว ผู้เขียนเชื่อว่าหากพระโพธิ์รังสีมีอายุมาถึง พ.ศ. ๒๐๐๐ ท่านคงแก้คำทำนายที่ผิดพลาดที่ได้แต่งไว้แล้วเป็นแน่ แม้ว่าท่านจะอ้างว่า คำทำนายนี้เป็นของพระโบราณอาจารย์เจ้า ๒๐ องค์ก็ตาม คงต้องมีผู้ถามถึงที่มาของคำทำนายอย่างแน่นอน นัยหนึ่งท่านคงคาดคะเนไว้แล้วว่า ตัวท่านไม่น่าจะมีชีวิตอยู่ถึง พ.ศ. ๒๐๐๐ เพราะหากท่านมั่นใจว่า ท่านจะมีอายุผ่านมาถึง พ.ศ. ๒๐๐๐ ท่านคงไม่รวมคำทำนายที่ผิดพลาดไปในสิหิงคนิทานของท่านเป็นแน่ แม้ว่าจะเป็นคำทำนายของท่านเองหรือเป็นคำทำนายที่มีอยู่ก่อนแล้วก็ตาม นอกจากนี้เราไม่พบหลักฐานเอกสารเรื่องพระพุทธสิหิงค์ใดที่เก่าแก่ไปกว่าสิหิงคนิทานของพระโพธิ์รังสีอีกแล้ว ในขณะที่แต่งสิหิงคนิทานนั้น ท่านน่าจะมีอยู่ในวัยชราแล้ว การที่พระสาครสามีได้อารธนาให้ท่านแต่งสิหิงคนิทาน นัยหนึ่งอาจเป็นเพราะท่านอายุมากแล้วก็เป็นที่ และถ้าเป็นเช่นข้อสันนิษฐานนี้ จึงยืนยันว่าจามเทวีวงศ์ต้องแต่งขึ้นในก่อน พ.ศ. ๒๐๐๐

อย่างไรก็ตามเมื่อคำทำนายของพระโพธิ์รังสีเกิดความผิดพลาด ย่อมแน่นอนว่าต้องมีผู้สงสัยในประเด็นอื่น ๆ ในงานเขียนของพระโพธิ์รังสีไปด้วย ข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่พระโพธิ์รังสีเคยเขียนไว้ คงเกิดการตั้งคำถามและตรวจสอบมากขึ้น¹⁰ และนี่อาจเป็นที่มาของคำถามว่า พระนางจามเทวีมีตัวตนหรือไม่ อย่างไรด้วยก็เป็นได้ ดังจะได้กล่าวต่อไป

⁹ สุจิตต์ วงษ์เทศ. (บก). (๒๕๔๖). *พระพุทธสิหิงค์ “จริง” ทุกองค์ ไม่มี “ปลอม” แต่ไม่ได้มาจากลังกา*. กรุงเทพฯ: มติชน. หน้า ๑๗.

¹⁰ เช่นที่กล่าวถึงการสร้างเมืองหริภุญชัยโดยอิทธิฤทธิ์ของฤาษี ก็ย่อมมีคนสงสัยว่าจริงหรือไม่เพราะเมื่อมาถึงสมัยที่พระโพธิ์รังสีแต่งตำนานประชาชนได้ผ่านประสบการณ์การสร้างเมืองและกำแพงเวียงมาแล้ว ตัวอย่างที่สำคัญได้แก่ การสร้างเมืองเชียงใหม่ ซึ่งล้วนใช้แรงงานคนทั้งสิ้น

มหาจารึกที่พระโพธิ์รังสีอ้างว่าใช้แต่งจามเทวีวงศ์คืออะไร

คัมภีร์จามเทวีวงศ์เป็นเอกสารโบราณภาษาบาลี แบ่งเป็น ๑๕ ปริเฉท หรือ ๑๕ ตอน ก่อนจะจบทุก ๆ ปริเฉท มักมีข้อความทิ้งท้ายว่า “ อิติ หริภุญชัยนิทเทโส มหาจาริกานุสารณ โพธิ์รังสีนาม มหาเถรณ ลงกโต ” ซึ่งแปลว่า “พระมหาเถรมีนามว่า โพธิ์รังสีได้แต่งตามคำมหาจาริก” อาจทำให้ผู้ที่ใช้คัมภีร์จามเทวีวงศ์เป็นหลักฐานอ้างอิงเชื่อว่ามีเรื่องราวของพระนางจามเทวีอยู่ก่อนแล้วในศิลาจารึก ทว่ากระทั่งถึงปัจจุบันก็ยังไม่มีการค้นพบมหาจารึกที่อ้างถึงนั้น

จากการศึกษาคัมภีร์จามเทวีวงศ์ในเชิงวินิจฉัยต้นฉบับของ อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล พบว่า คัมภีร์จามเทวีวงศ์ที่ค้นพบแล้วทั้งหมด มีสำนวนเดียวเท่านั้น คือ สำนวนของพระโพธิ์รังสี ไม่ว่าจะเป็นฉบับที่ใช้อักษรธรรมล้านนาหรืออักษรขอมจารก็ตาม¹¹ ทั้งยังพบข้อสังเกตว่า แท้จริงแล้วคำว่า “มหาจาริกานุสาร” ไม่ได้แปลว่าหลักศิลาจารึก (ที่มีเรื่องพระนางจามเทวี) อย่างที่เข้าใจ หรือเชื่อกันว่าเป็นศิลาจารึกตามความเข้าใจในปัจจุบัน เพราะคำภาษาบาลีที่แปลว่า ศิลาจารึก พระโพธิ์รังสี ผูกศัพท์บาลีว่า “สิลาปตฺต” ฉะนั้น “มหาจาริกานุสาร” จึงควรแปลว่า “ตำนานลายลักษณ์อักษรโบราณ” หรือ “ตำนานลายลักษณ์อักษรเรื่องยาว” ซึ่งอาจแสดงให้เห็นว่า มีตำนานเกี่ยวกับพระนางจามเทวีที่แต่งเป็นภาษาไทยล้านนาไว้แล้วก่อนนั้น¹² แต่อย่างไรก็ตามไม่สามารถสรุปได้ว่า ตำนานเกี่ยวกับพระนางจามเทวีซึ่งอาจจะมีจริงหรือไม่มีตามที่พระโพธิ์รังสีอ้างนั้นเป็นตำนานฉบับเดียวกันกับตำนานพระนางจามเทวีภาษาไทยล้านนาที่พบในปัจจุบัน

จามเทวี: ตัวตนและอุดมคติ

ที่ผ่านมาความเชื่อว่า พระนางจามเทวีเป็นบุคคลที่มีตัวตนอยู่จริงในพุทธศตวรรษที่ ๑๓ นั้น ก่อให้เกิดการศึกษาหาความเชื่อมโยงระหว่างหลักฐานทางโบราณคดีที่จัดอยู่ในสมัยหริภุญชัย (และทวารวดี) กับตัวตนของพระนางจามเทวีที่ปรากฏบทบาทเรื่องราวในเอกสารโบราณ เพ็ญสุภา สุขคตะ เป็นนักโบราณคดีที่ติดตามค้นคว้าศึกษาเรื่องพระนางจามเทวีมาอย่างยาวนาน เพ็ญสุภาได้สร้างพัฒนาการให้กับการศึกษาโบราณคดีสมัยหริภุญชัยเรื่อยมา นอกจากนี้ยังพยายามศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐหริภุญชัยกับรัฐโบราณในสมัยทวารวดีแห่งต่าง ๆ สรรวจพื้นที่กับชุมชนโบราณตามเส้นทางเสด็จของพระนางจามเทวี¹³ ร่วมกับผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องและผู้รู้ท้องถิ่น

¹¹ อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล. (๒๕๕๙). *ชินกาลมาลินีและจามเทวีวงศ์: ตำนานบ้านเมืองล้านนา ตำนานพระศาสนาห้าพัน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนวิจัย (สกว.). หน้า ๑๒๙.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๒.

¹³ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย. (๒๕๕๓). “ย้อนรอยพระนามจามเทวี” ตามหา “ท่าเชียงทองสองฟากแม่น้ำปิง”. เอกสารประกอบการเสวนาโครงการสำรวจชุมชนโบราณท่าเชียงทองยุคก่อนหริภุญชัย. (ม.ป.ท: ม.ป.พ.)

อย่างไรก็ตามปัจจุบันก็ยังไม่มีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีขึ้นใด รวมถึงจารึกที่จะยืนยันได้ว่า พระนางจามเทวีมีตัวตนอยู่จริงในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓ โบราณวัตถุที่ค้นพบจึงเป็นเพียงสิ่งยืนยันถึงความเก่าแก่ของเมือง ศิลปะและวัฒนธรรมของหริภุญชัยว่า อาณาจักร “ปุมไชยนคร”¹⁴ ที่ต่อมาในสมัยล้านนาเรียกว่า “หริภุญชัย”¹⁵ มีอยู่จริงเท่านั้น

คำถามและข้อสงสัยเกี่ยวกับตัวตนของพระนางจามเทวี เป็นลูกเต้าเหล่าใคร มาครองเมืองหริภุญชัยได้อย่างไร คำถามนี้เป็นถามที่มีผู้รู้ชาวลำปางถามกันตั้งแต่เมื่อ ๒๐๐ กว่าปีมาแล้ว เนื่องจากลำปางก็เป็นพื้นที่ที่ปรากฏเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระนางจามเทวีเช่นกัน และแม้ว่าผู้ที่เชื่อว่าพระนางจามเทวีเคยมีตัวตนอยู่จริงเป็นผู้ตอบคำถามนี้แล้วตั้งแต่สมัยนั้น ประเด็นสงสัยนี้ก็กลับสะท้อนให้เห็นว่า เรื่องตัวตนของพระนางจามเทวีเป็นเรื่องที่มีการถกเถียงและสร้างความสงสัยในหมู่ผู้สนใจมาตั้งแต่อดีต

“หลอนมีผู้ใจหนาว่า นางจามเทวีเป็นลูกสาวท้าวพญาตนโตชา
จักว่านางหากเกิดในเมืองหริภุญชัยที่นั่นอันชา มีผู้ถามฉันนี้ก็ควรบอกว่ามีแท้แล”¹⁶

จามเทวีวงศ์: สนับสนุนและส่งเสริมอำนาจมหาเทวีอย่างมีนัยสำคัญ

เป็นที่น่าสังเกตว่าเอกสารโบราณประเภทตำนานประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับความเป็นมาของลำปางและโบราณสถานต่าง ๆ ในลำปาง มักเข้าใจว่า พระนางจามเทวีเป็นบุคคลในสมัยล้านนา ตำนานพระธาตุลำปางหลวง และตำนานพระธาตุเสด็จ¹⁷ เรียกพระราชมารดาของพระเจ้าสามฝั่งแกนว่า “จามเทวี”

เมื่อพิจารณาถึงช่วงเวลาที่ยกมหาราชจามเทวีวงศ์ถูกแต่งขึ้นนั้น พบว่าเป็นช่วงเวลาที่ยกมหาราชมารดาของพระเจ้าสามฝั่งแกนเรื่องอำนาจอย่างสูงสุด พระนางได้รับการสถาปนาให้ครองราชย์ไปพร้อมกับพระเจ้าสามฝั่งแกน พระราชบุตรของพระนาง ที่ขณะนั้นมีพระชนมายุเพียง ๑๓ พรรษาเท่านั้น¹⁸ ซึ่งพระราชบัลลังก์และราชสมบัติของทั้งสองพระองค์ได้มาจากการแย่งชิง¹⁹ พระราชมารดาของพระเจ้าสามฝั่งแกนนั้นมีบทบาท

¹⁴ ในบรรดาศิลาจารึกสมัยหริภุญชัยซึ่งส่วนใหญ่สืบทราบได้แล้วว่าถูกสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ จำนวน ๕ หลักนั้น ปรากฏชื่อเมืองหรือนครแห่งนี้ว่า ปุมชัย หรือ ปุมชัยย สองหลัก และ ภุมชัยย สามหลัก ดูเพิ่มเติมใน กรมศิลปากร. (๒๕๒๒). *วิเคราะห์ศิลาจารึกในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย*. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์.

¹⁵ เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์. (๒๕๔๘). *ปริวรรตภาษา ชื่อบ้านนามเมือง สืบค้นความหมาย ถ้อยถอดอักษรคำว่า “หริภุญไชย” และ “ลำพูน”*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. หน้า ๑๒-๑๕.

¹⁶ สรัสวดี อ๋องสกุล (ปริวรรต). *ตำนานพระธาตุลำปางหลวง* ใน *พินิจตำนานลำปาง*. เชียงใหม่: ศูนย์ล้านนาศึกษา. หน้า ๖๕.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑-๖๗.

¹⁸ สุจิตต์ วงษ์เทศ. (๒๕๓๘, มกราคม ๒๕). *จารึกลำดับกษัตริย์ราชวงศ์มังราย*. มติชน. หน้า ๔๙.

¹⁹ เฉลิมวุฒิ ติงคำมี. (๒๕๕๙). *ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นปกครองของล้านนาและสุโขทัย: ข้อคิดใหม่และข้อสังเกตบางประการ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า ๒๗-๖๖.

ด้านการเมืองและพุทธศาสนา ซึ่งปรากฏทั้งในหลักฐานจารึกและเอกสารโบราณอย่างที่ไม่เคยปรากฏบทบาทของสตรีสูงศักดิ์ในสมัยล้านนาพระองค์ใดมาก่อน ซึ่งคล้ายกับบทบาทของพระนางจามเทวีที่ปรากฏในคัมภีร์จามเทวีวงศ์ เช่นนี้จึงเป็นข้อสังเกตว่า จามเทวีวงศ์เป็นเอกสารโบราณที่ถูกแต่งขึ้นโดยมีนัยทางการเมืองหรือไม่

อนึ่ง จากการวิเคราะห์เกี่ยวกับสถานะทางพุทธศาสนาของพระโพธิ์รังสี มีความเป็นไปได้สูงมากที่พระโพธิ์รังสีจะอยู่ในการอุปถัมภ์ของพระราชมารดาของพระเจ้าสามฝั่งแกน ทั้งนี้ข้อสังเกตหนึ่งมาจากการที่พระรัตนปัญญา ผู้แต่งคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์กล่าวหาพระเจ้าสามฝั่งแกนว่า พระองค์ไม่นับถือพุทธศาสนา นับถือแต่ภูตผีปีศาจ²⁰ ซึ่งแท้จริงแล้วพระเจ้าสามฝั่งแกนนั้นให้การอุปถัมภ์พุทธศาสนานิกายดั้งเดิม หรือนิกายของพระโพธิ์รังสี ที่น่าจะเป็นคู่ขัดแย้งหรือใกล้ชิดกับคู่ขัดแย้งของนิกายที่พระรัตนปัญญาดำรงอยู่นั่นเอง เพราะมีหลักฐานร่วมสมัยยืนยันว่า พระเจ้าสามฝั่งแกนและพระราชมารดาทรงทำนุบำรุงพุทธศาสนาจริง ไม่ได้เป็นตามที่พระรัตนปัญญากล่าวหาไปเสียทั้งหมด อย่างไรก็ตามการที่มีเรื่องเล่าต่อต้านหรือใส่ร้ายพระนางจามเทวีในทางเสียหาย (ซึ่งจะได้กล่าวในหัวข้อถัดไป) รวมไปถึงการตั้งคำถามต่อตัวตนของพระนางจามเทวีนั้น อาจเป็นนัยการต่อต้านอำนาจของพระมหาเทวีผู้เป็นพระราชมารดาของพระเจ้าสามฝั่งแกนก็เป็นได้ การใช้พระนางจามเทวีมาเป็นเครื่องมือทางการเมืองอย่างแยบยลนี้ น่าจะเป็นที่รับรู้อยู่ทั้งฝ่ายค้านและฝ่ายสนับสนุน ซึ่งเรื่องนี้อยู่ในระหว่างการศึกษาของผู้เขียนซึ่งมีรายละเอียดที่จะต้องอธิบายเชื่อมโยงอย่างซับซ้อนหลายประเด็นจึงจะขอกล่าวเป็นข้อสังเกตสังเขปไว้แต่เพียงเท่านี้

ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับตัวตนของพระนางจามเทวีจากเรื่องเล่า

จากการศึกษาค้นคว้า เพื่อจัดเก็บเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระนางจามเทวีและขุนหลวงวิลังคะของ เมธี ใจศรี²¹ พบว่า เรื่องเล่าเกี่ยวกับพระนางจามเทวีและขุนหลวงวิลังคะของแต่ละชุมชนในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน มีเนื้อหาสาระแตกต่างกัน แม้ว่าตัวบุคคลในประวัติศาสตร์ที่ถูกอ้างอิงจะเป็นบุคคลหรือกลุ่มคนชุดเดียวกันก็ตาม ทั้งนี้เรื่องเล่าของบางชุมชนยังมีลักษณะถูกเล่าโต้ตอบกัน ช่วงชิงพื้นที่ความถูกต้องให้กับบุคคลที่แต่ละชุมชนเลือกเห็นชอบระหว่างพระนางจามเทวีและขุนหลวงวิลังคะ เรื่องเล่าเกี่ยวกับพระนางจามเทวีและขุนหลวงวิลังคะที่ เมธี ใจศรีสำรวจและจัดเก็บได้มีมากกว่า ๑๙ ลำานวน²²

²⁰ พระรัตนปัญญา. (๒๕๑๐). *ชินกาลมาลีปกรณ์*. แปลโดย แสง มนวิฑูร. พิมพ์เป็นอนุสรณ์แก่นายกี นิมนานหมินท์ เนื่องในวันเปิดตึกคนไข้พิเศษ“นิมนานหมินท์-ชุดิมา”. กรุงเทพฯ: มิตรนราการพิมพ์, หน้า ๑๒๐.

²¹ เมธี ใจศรี และคนอื่นๆ. (๒๕๕๘). *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ตำนานพระนางจามเทวีและขุนหลวงวิลังคะ. โครงการรวบรวมจัดเก็บมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓-๔๘.

ความหลากหลายสำนวนของเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระนางจามเทวีที่ เมธิ ใจศรี รวบรวมนั้นทำให้ทราบว่า เรื่องเล่าเกี่ยวกับตัวตนและเรื่องราวของพระนางจามเทวีไม่ได้มีเพียงแต่เรื่องในด้านดีเท่านั้น ยังมีเรื่องเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระนางจำนวนมากที่เล่าถึงพระนางในทางลบ บางเรื่องเล่าได้สะท้อนให้เห็นถึงความเกลียดชังที่มีต่อตัวพระนางจามเทวีของบางชุมชนในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน ซึ่งทำให้ทราบว่า แท้จริงแล้วเรื่องพระนางจามเทวีถูกสร้างและสืบทอดมาสองกระแส เพียงแต่เรื่องเล่าเกี่ยวกับพระนางในมุมที่ดั่งามนั้นมักจะถูกรับเลือกไว้ในความสนใจมากกว่า เหตุผลหลักมาจากการที่พระนางจามเทวีถูกสร้างให้เป็นบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นอนุสาวรีย์ และเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไปในที่สุด เรื่องเล่าในทางลบเกี่ยวกับพระนางจึงถูกเบียดขับให้กลายเป็นเรื่องเล่าที่ไม่มีใครกล้าเล่าสืบทอด ตัวอย่างเรื่องเล่าในทางลบเกี่ยวกับพระนางจามเทวี อาทิ พระนางจามเทวีมีกลิ่นอวัยวะเพศเหม็น เป็นหญิงมักมากในกาม ลักลอบมีเพศสัมพันธ์กับชายในระหว่างทางที่เสด็จมาจากละโว้บนเรือ การที่ชะอมมีกลิ่นเหม็นนั้นเป็นเพราะพระนางจามเทวีได้ปัสสาวะรดต้นไม้ชนิดนี้ พระนางเป็นหญิงมารยาทร้ายเลห์เหลี่ยม ฯลฯ ยิ่งไปกว่านั้นบางชุมชนเรียกแทนพระนางว่า “มัน” ทุกคำ เมื่อเอ่ยถึงพระนาง

มีข้อสังเกตว่า ในบรรดาภคินีล้านนาตั้งแต่สมัยโบราณมาจนถึงปัจจุบัน มีเพียงพระนางจามเทวีเท่านั้น ที่ถูกว่าร้ายในทางเสียหายและเลวร้ายถึงเพียงนี้ การกระทำนี้หากเชื่อว่า พระนางจามเทวีมีตัวตนจริง ได้สะท้อนให้เห็นถึงการไม่เกรงกลัวต่ออำนาจหรือเครือข่ายอำนาจของพระนางที่ถูกสืบทอดมา ซึ่งน่าสังเกตว่า ไม่พบการกล่าวร้ายต่ออดีตภคินีพระองค์ใดในลักษณะนี้อีก ผู้เขียนมีความเห็นว่า กรณีนี้อาจจะเกิดจากการสงสัยในตัวตนของพระนางจามเทวีว่ามีตัวตนอยู่จริงหรือไม่ (หรือจะยิ่งไปกว่านั้นอาจมีผู้ทราบแล้วในสมัยโบราณว่า พระนางจามเทวีไม่มีตัวตนอยู่จริง ก็มีอาจทราบได้ในขณะนี้) มีกรณีตัวอย่างสตรีสูงศักดิ์ในชนชั้นปกครองของล้านนา ซึ่งพิสูจน์ทราบได้ว่ามีตัวตนอยู่จริง มีพฤติกรรมในทางชั่วสาวอย่างโจ่งแจ้ง แต่กลับไม่ถูกเล่าลือหรือต่อต้านโดยใช้ประเด็นศีลธรรมมาเป็นเครื่องมือเหมือนที่พระนางจามเทวีถูกกระทำ²³ อย่างไรก็ตามความคิดเห็นดังกล่าวนี้เป็นเพียงข้อสังเกตของผู้เขียนเท่านั้น ไม่สามารถยุติได้ว่า พระนางจามเทวีไม่มีตัวตนเพียงเพราะข้อสังเกตนี้

²³ หลังจากที่พระเจ้ายอดเชียงรายถูกปลดออกจากราชบัลลังก์ พระนางสิริยศวดีและพระเมืองแก้วพระราชโอรสก็ได้ขึ้นครองราชย์ไปพร้อมกัน พระนางสิริยศวดีมีพระราชสวามีอีกคนหนึ่งคือสิริยศวปิมหาอำมาตย์ผู้แต่งโคลงเมืองเป่ลาหรือที่รู้จักกันในชื่อโคลงนิราศหริภุญชัย เนื้อความในคำโคลงกล่าวถึงการพลัดจากนางอันเป็นที่รักชื่อ “ศรีทิพย์” ซึ่งก็คือพระนางสิริยศวดีมหาเทวีสิริยศวปิมหาอำมาตย์ อาจเป็นคนรักของพระนางสิริยศวดีมาตั้งแต่ที่พระนางยังมิได้เสกสมรสกับพระเจ้ายอดเชียงรายทั้งพระนาง และสิริยศวปิมหาอำมาตย์มีชีวิตในวัยเยาว์อยู่ที่ลำปาง-เขลางค์ ดุเพิ่มใน อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และคณะ. (๒๕๖๒). ๕๐๐ ปีโคลงนิราศหริภุญชัย. เชียงใหม่: ไอรดาโกบปีเพ็ทซ์.

พระนามของพระนางจามเทวี: ความผันแปรในสำนึกของชาวบ้าน

มีข้อสังเกตที่สำคัญอีกประการหนึ่งว่า เรื่องเล่าของพระนางจามเทวีมีอิทธิพลต่อการจดจำของผู้คนในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูนเรื่อยมา ในฐานะที่เป็นผู้นำสตรีที่โดดเด่นอยู่ในเรื่องเล่ากระแสหลัก จึงทำให้พระนามของพระนางเป็นที่จดจำมากกว่าพระนามของสตรีสูงศักดิ์ท่านอื่นที่มีบทบาทในประวัติศาสตร์ยุคต่อมา นอกจากนี้ ยังมีเรื่องเล่าที่พยายามอธิบายความหมายและที่มาของพระนามจามเทวี ในที่นี้ผู้เขียนขอยกตัวอย่างทั้งสองประเด็นดังนี้

กรณีความทรงจำเกี่ยวกับพระนางวิสุทธิเทวีในนาม “จามเทวี”

บ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

พระนางวิสุทธิเทวีเป็นกษัตริย์ราชวงศ์มังรายพระองค์สุดท้ายที่มีความเกี่ยวข้องกับชาวลัวะและชุมชนโบราณบ้านแปะ จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่บ้านแปะของผู้เขียน²⁴ พบว่า ชาวบ้านบางท่านเข้าใจว่าพระนางวิสุทธิเทวี คือ พระนางจามเทวี เมื่อผู้เขียนนำข้อมูลจากคำสัมภาษณ์ของชาวบ้านบางท่านมาวิเคราะห์เชื่อมโยงกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีบริบทเกี่ยวข้องกับพระนางวิสุทธิเทวี กลับพบว่า เรื่องเล่าที่ชาวบ้านเล่านั้นล้วนเป็นเรื่องราวกรณีกิจของพระนางวิสุทธิเทวีที่มีต่อบ้านแปะ เพียงแต่พระนามของพระนางถูกจดจำในพระนามของพระนางจามเทวีเท่านั้น จึงสะท้อนให้เห็นว่า พระนามของพระนางจามเทวีเป็นที่รู้จักมากกว่าพระนามของสตรีสูงศักดิ์พระองค์ใดไปแล้วในปัจจุบัน แต่ทว่าชาวบ้านแปะที่มีความใกล้ชิดกับพิธีกรรมประจำชุมชนเกี่ยวกับการบรวงสรวงสังเวตราหลงหลายเงินของพระนางวิสุทธิเทวี ยังสืบทอดความทรงจำเกี่ยวกับพระนางวิสุทธิเทวีไว้อย่างเที่ยงตรง ทั้งเรื่องราวและพระนามของพระนาง

กรณีเรื่องเล่าที่พยายามอธิบายที่มาของพระนาม “จามเทวี”

บ้านหนองตู่ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

ชาวบ้านหนองตู่ เชื่ออย่างจริงจังว่า ตนเองเป็นชาวมอญหรือเม็งที่สืบเชื้อสายมาตั้งแต่สมัยพระนางจามเทวี (แม้ว่าจะมีหลักฐานค้ำอยู่บ้างก็ตาม) เรื่องเล่าเกี่ยวกับพระนางจามเทวีที่บ้านหนองตู่ สันเขป็นัยสำคัญเกี่ยวกับประเด็นที่มาของพระนามได้ว่า พระนางจามเทวีประสูติที่นั่น มีพระราชบิดาชื่อ เศรษฐีอินตา ซึ่งเป็นผู้สร้างวัดเกาะกลาง บ้านหนองตู่ วันหนึ่งมีเหยี่ยวตัวใหญ่โฉบเอาร่างของพระนางจามเทวีบินไปแล้วปล่อยร่างของ พระนางลงบนใบบัวในหนองบัว บริเวณเชิงดอยคำ (อำเภอหางดง) เมื่อพระฤๅษีมาพบจึงใช้ “วี” หรือ พัด ข้อนร่างของ

²⁴ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๕ เป็นชาวบ้านแปะแต่เดิม มิได้สอบถามชื่อ อีกท่านหนึ่งเป็นผู้นำทางผู้เขียนไปเวียงหินเพื่อสำรวจแหล่งโบราณคดี มีพยานรู้เห็นเรื่องการสำรวจและสัมภาษณ์ คือ อาจารย์สงกรานต์ สมจันทร์ อาจารย์ประจำภาควิชาดนตรีศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

พระนางจามเทวีขึ้นมาจากใบบัวแล้วรับไว้เลี้ยงดู เหตุนั้นพระนางจึงมีพระนามว่า เด็กหญิงวี และต่อมาเป็นจามเทวีในที่สุด

ตามหลักการทางนิรุกติศาสตร์แล้ว ในกรณีเรื่องเล่าที่พยายามอธิบายที่มาของพระนามจามเทวีของชุมชนบ้านหนองคูนี้ แสดงให้เห็นถึงความผันแปรและการตัดทอนบริบททางความหมายของคำว่า “วี” กับ “เทวี” เพื่อในที่สุดนำไปสู่ต้นทาง ปลายทางการเชื่อมโยงเป็น “จามเทวี” ซึ่งข้อเท็จจริง วี แปลว่า น. พัด ส่วน เทวี แปลว่า หญิงสูงศักดิ์ นางพญา นางกษัตริย์ มเหสี สนม หญิงอันเป็นที่รัก เป็นต้น

จากสองตัวอย่างเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระนางจามเทวีที่ผู้เขียนได้ยกตัวอย่างนี้ เป็นส่วนสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่แสดงให้เห็นว่า เรื่องเล่าของพระนางจามเทวีที่ถูกผลิตขึ้นมาจนถึงปัจจุบัน มีอิทธิพลทำให้เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เดิมของชุมชนคลาดเคลื่อนไป

บทบาทและอิทธิพลเรื่องเล่าจามเทวีที่มีต่อสังคมหมู่บ้านเชียงใหม่ – ลำพูน

โดยมากแล้วในกระแสการศึกษาประวัติศาสตร์มักให้ความสำคัญกับหลักฐานร่วมสมัยเป็นหลัก น้อยนักที่จะพบว่า มีการนำตำนานหรือนิทานเรื่องเล่ามาใช้วิเคราะห์ภาพสะท้อนความเชื่อทางสังคม ผู้เขียนเชื่อว่า ตำนานหรือนิทานเรื่องเล่าในล้านนาหรือแม้แต่ในดินแดนอื่น มีความสำคัญมากต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ ความคิดของผู้คนในสังคม ดังนั้นการศึกษาเรื่องสังคมและวัฒนธรรมล้านนาในอดีตมีความจำเป็นยิ่งที่จะต้องใช้ข้อมูลจากคำสัมภาษณ์ แม้บ่อยครั้งมักจะพบว่าบางเรื่องจากคำสัมภาษณ์มีลักษณะเป็นเรื่องเล่าปรัมปราเกินจริง ซึ่งถูกเล่าสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน และให้ข้อมูลต่างออกไปจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์

แท้จริงแล้ว นิทาน ตำนาน หรือประวัติศาสตร์บอกเล่า เป็นเรื่องราวที่สามารถใช้เป็นเครื่องมือควบคุมความคิด และกำหนดทิศทางสำนึกร่วมของผู้คนในสังคมหรือชุมชนได้เป็นอย่างดี ประวัติศาสตร์บอกเล่าและเรื่องเล่ามุขปาถะ จะให้ภาพสะท้อนเกี่ยวกับแนวคิดของชนชั้นล่างหรือผู้ที่ถูกปกครองที่มีต่อชนชั้นนำได้ดี แม้จะมีบุคคลในชนชั้นปกครองเป็นตัวดำเนินเรื่องก็ตาม และในบรรดาเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ที่แพร่หลายในล้านนา นับว่าเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระนางจามเทวี เป็นเรื่องเล่าที่น่าจะมีความสืบเนื่อง (สันนิษฐานว่าประมาณสองร้อยกว่าปี) และมีพลังขับเคลื่อนความเชื่อในสังคมมากที่สุด แต่แพร่กระจายอยู่เฉพาะเขตเชียงใหม่-ลำพูนเป็นหลัก การที่เรื่องของพระนางถูกถ่ายทอดเป็นเรื่องเล่าจากรุ่นสู่รุ่นมาจนถึงปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่า เรื่องเล่าเกี่ยวกับพระนางทำหน้าที่รับใช้สังคมเรื่อยมาและเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มีการปรับตัว

การศึกษาของ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (๒๕๕๓) ชี้ให้เห็นว่า ที่มาของการที่ผู้ชายล้านนารังเกียจประจำเดือนของผู้หญิง ห้ามไม่ให้ซักเสื้อผ้ารวมกับผ้าชิ้นผู้หญิง เพราะเกรงว่าคาถาอาคมที่ตนมีอยู่จะเสื่อมคลายนั่น มาจากการรับรู้เรื่องราวของพระนางจามเทวีกับขุนหลวงวิลังคะที่ถูกสืบทอดในรูปแบบของ “เงี้ยว”²⁵ จากส่วนหนึ่งของเรื่องเล่า ตอนที่พระนางจามเทวีนำใบพลูแปะป้ายประจำเดือนของตนแล้วนำไปพันเป็นหมาก และนำดินขึ้นหรือชายผ้าถุงไปทำเป็นหมวก แล้วส่งมอบทั้งสองสิ่งให้กับขุนหลวงวิลังคะเพื่อให้คาถาอาคมของขุนหลวงวิลังคะเสื่อมคลายไป และด้วยเหตุนี้ผู้ชายล้านนาที่เชื่อว่า ตนมีคาถาอาคมและมีผีครูบาอาจารย์จึงรังเกียจผ้าชิ้นผู้หญิง ไม่กล้าจับหรือลอดราวตากผ้าของผู้หญิง แม้ในปัจจุบันนี้บางครอบครัวยังแยกซักเสื้อผ้าชายหญิงไม่ซักร่วมกัน²⁶

จากที่ เมธี ใจศรี (๒๕๕๘) ลงพื้นที่จัดเก็บข้อมูลคำสัมภาษณ์เกี่ยวกับพระนางจามเทวีและขุนหลวงวิลังคะในพื้นที่ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง และตากบางส่วน ปรากฏอิทธิพลของความเชื่อเรื่องดังกล่าวในชุมชนหนึ่งอย่างน่าสนใจ กล่าวคือ ในกรณีชุมชนบ้านดงสวรรค์ ตำบลยางเนิ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ที่เชื่อว่าหากชายในจังหวัดเชียงใหม่ได้แต่งงานกับหญิงในจังหวัดลำพูน ชายหญิงคู่หนึ่ง ๆ จะอยู่กินกันไม่ยืดยาว มีอันต้องพลัดพรากร้างลากัน ความเชื่อนี้มีบทบาทต่อความคิดของคนในชุมชนบ้านดงสวรรค์เป็นอย่างมาก จนอาจเรียกได้ว่าเป็นกึ่งข้อห้ามชุมชน เหตุผลที่เป็นเช่นนี้เป็นเพราะผลจากเรื่องเล่าเรื่องพระนางจามเทวีและขุนหลวงวิลังคะในตอนขุนหลวงวิลังคะ ต้องตรอมใจตายจากการที่พระนางจามเทวีปฏิเสธความรักที่ตนมีต่อพระนางขุนหลวงวิลังคะได้สาปเมืองลำพูนไว้หนึ่งพันปี²⁷ อย่างไรก็ตามภาพสะท้อนความขัดแย้งระหว่างคนเชียงใหม่และคนลำพูนที่เกิดจากอิทธิพลของเรื่องเล่าพระนางจามเทวีและขุนหลวงวิลังคะในลักษณะนี้ยังมีอยู่อีกหลายชุมชน

นอกจากนั้นบทบาทและอิทธิพลของตำนานพระนางจามเทวีและขุนหลวงวิลังคะยังปรากฏในรูปแบบของความเชื่อซ้อนความเชื่อ ดังตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์จากมาชีผีเจ้านายหรือเจ้าทรง ในงานศึกษาเรื่อง ผีเจ้านายของ ฉลาดชาย รมิตานนท์ (๒๕๔๕) “เจ้าข้อมือเหล็กเล่าว่า ตนจะไม่ไปทรงในจังหวัดลำพูน เพราะไม่ชอบที่พระนางจามเทวีใช้เวทมนต์ทำร้ายขุนหลวงวิลังคะ (บะลังกะ) ซึ่งเป็นทหารนักรบเหมือนตน ส่วนเจ้าพี่แสนแสบเล่าว่า ตนสามารถไปเข้าทรงที่จังหวัดลำพูนได้ แต่ขึ้นนั่งบนหอดีของเจ้าภาพไม่ได้ (เวลาไปงานไหว้ครู) สาเหตุเพราะนางจามเทวีข่มขุนหลวงวิลังคะไว้ ดังนั้นตนจึงขึ้นหอดีไม่ได้ เจ้าพี่ว่าตนเคยขึ้นไปครั้งหนึ่งเกิดหน้ามืดทันที และเมื่อกลับมาต้องทำพิธีขอมาครูของตนทันที”²⁸

²⁵ น. นิทาน นิยมเล่าในงานศพ

²⁶ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. (๒๕๕๓). *ผู้หญิงล้านนากับการเมืองในอดีต. วารสารราชบัณฑิตยสถาน. ๓๕ (๓) กรกฎาคม – กันยายน ๒๕๕๓. หน้า ๓๖๗ – ๓๘๒.*

²⁷ สัมภาษณ์ เมธี ใจศรี. วันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

²⁸ ฉลาดชาย รมิตานนท์. (๒๕๔๕). *ผีเจ้านาย. เชียงใหม่: มิ่งเมือง. หน้า ๑๒๙.*

ตัวตนของพระนางจามเทวีที่ ถูกสร้าง และ ถูกใช้ ในปัจจุบัน

ในปัจจุบันตัวตนของพระนางจามเทวียังถูก “สร้าง” อย่างต่อเนื่องในรูปแบบของ อนุสาวรีย์ นิยายอิงประวัติศาสตร์ ละคร หรือแม้กระทั่งการสร้างพระนางให้อยู่ในรูปแบบของพระพิมพ์อย่างพระพิมพ์โบราณ สมัยทริภุชชัย และกล่าวอ้างปลอมแปลงในหมู่นักเล่นพระเครื่องของคลัง หรือการพยายามแต่งเรื่องเชื่อมโยง โบราณสถานเข้ากับตัวตนของพระนางจามเทวีที่มีถูกกระทำโดยการขาดองค์ความรู้ทาง ประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ เพราะต้องการตอกย้ำความเก่าแก่ให้กับโบราณสถานที่ (อาจ) ไม่สามารถสืบค้นประวัติได้อย่างแน่ชัด มักพบว่า หากสถานที่ใดที่พอจะมีโบราณสถานและอยู่ในเขตอิทธิพลเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระนางจามเทวี สถานที่นั้นก็จะถูกโยง ประวัติเข้ากับตัวตนของพระนางจามเทวีไปโดยปริยาย

ร่างทรง พระนางจามเทวี กับเรื่องแต่งใหม่ที่กระทบต่อเรื่องเล่าชุมชน

การประกอบสร้างเรื่องราวและตัวตนของพระนางจามเทวีขึ้นมาใหม่นั้น สามารถทำได้ง่ายดาย ด้วยการอ้างตนว่า เป็นร่างทรงของพระนางจามเทวี ปัจจุบันมีผู้ที่อ้างตนว่า เป็นม้าขี่หรือร่างทรงของพระนางจามเทวี เป็นจำนวนมาก และร่างทรงแต่ละท่านจะมีลูกศิษย์หรือบริวารมากน้อยต่างกันไปตามชื่อเสียง ร่างทรงที่มีฐานะร่ำรวยก็จะมีตำหนักที่ยิ่งใหญ่ มีลูกศิษย์ที่เป็นเสมือนข้าทาสบริวารของพระนางจามเทวีคอยอำนวยความสะดวกทุกครั้งที่ประทับทรง ข้อมูลที่ผู้เขียนกล่าวมาทั้งหมดนี้สามารถเข้าถึงได้ง่ายดายเช่นกันตามสื่อสังคมออนไลน์ (Social Network)

เรื่องราวและตัวตนของพระนางจามเทวีที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาโดยม้าขี่ร่างทรงนั้น ยากต่อการตั้งคำถาม เพราะอิงอยู่กับความเชื่อส่วนบุคคล ผู้ตั้งคำถามหรือสงสัยในเรื่องราวที่ได้จากการสัมภาษณ์ม้าขี่เจ้าทรงมักถูก ตักเตือนในทำนองว่า ไม่เชื่ออย่าลบหลู่ แต่ที่น่าเป็นห่วงก็คือ เรื่องราวแต่งใหม่จากร่างทรงของพระนางจามเทวี เหล่านี้มีอิทธิพลทำให้เรื่องเล่าเกี่ยวกับพระนางจามเทวีเดิมที่มีอยู่ในแต่ละชุมชนบิดเบือนไป บางกรณีพบว่า เรื่องเล่าใหม่ได้สมทานเอาสิ่งของ โบราณวัตถุ และโบราณสถาน ในพื้นที่ที่ไม่มีประวัติความเกี่ยวข้องกับพระนางจามเทวี แต่มีประวัติความเป็นเฉพาะพื้นที่อยู่แล้วไปประกอบสร้างผูกโยงเข้ากับตัวตนพระนางจามเทวี อย่างเลื่อนลอย

ตัวอย่างกรณีเมืองฮอด และตั้งศาลเจ้าแม่จามเทวีที่โบราณสถานวัดดอกเงิน

ผู้เขียนเข้าใจว่าด้วยความที่เมืองฮอดไม่มีประวัติความเป็นมาที่ชัดเจน ด้วยเพราะมีข้อมูลปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ค่อนข้างน้อยและจำกัด ทั้งยังไม่พบศิลาจารึกในบริเวณกลุ่มเมืองโบราณฮอด ที่พอจะใช้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างเมืองฮอดกับเมืองเชียงใหม่หรือเมืองต่าง ๆ ที่ร่วมสมัยกันได้ จึงทำให้เกิดการสร้างประวัติศาสตร์ของเมืองฮอดให้มีความเก่าแก่ไปจนถึงสมัยพระนางจามเทวี ซึ่งรู้จักและเชื่อกันไปบ้างแล้วในชื่อ “พิสดารนคร”

ผู้เขียนได้มีโอกาสลงพื้นที่สำรวจเมืองโบราณฮอดครั้งแรกเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๕๗ และครั้งที่ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๙ ซึ่งในครั้งที่สองนี้เองที่ผู้เขียนและคณะ ได้พบกับตำนานเจ้าทรงพระนางจามเทวี เครื่องบวงสรวง และป้ายแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพระนางจามเทวีที่สร้างใหม่ภายในบริเวณโบราณสถานวัดดอกเงิน โดยที่ศาลาบ่อน้ำ ในบริเวณวัดดอกเงินนั้นมีป้ายเขียนไว้ว่า “บ่อน้ำพระนางจามเทวีอายุ ๑,๓๐๐ ปี” แต่โบราณสถานวัดดอกเงินนั้นแท้จริงเป็นโบราณสถานที่มีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑ วิเคราะห์จากลวดลายปูนปั้นประดับซุ้มโขง ประตูทางเข้าวัด เครื่องถ้วยจีน และภาพจิตรกรรมบนผืนผ้าใบหรือพระบฏ ที่ได้จากการขุดค้นเจดีย์จากการขุดค้นทางโบราณคดีไม่ปรากฏว่า พบโบราณวัตถุในสมัยหริภุญชัย²⁹

บทสรุป

จากที่ผู้เขียนได้กล่าวถึงตัวตนของพระนางจามเทวีที่ถูกสร้างและถูกใช้มาทั้งหมดตั้งแต่ต้นได้แสดงให้เห็นว่า ตัวตนของพระนางจามเทวินั้นมีผู้ให้ความสำคัญที่จะค้นหาว่า มีพระนางมีตัวตนอยู่จริงหรือไม่น้อยมากตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันตัวตนของพระนางถูกทำให้เชื่อว่ามีอยู่จริง จนกระทั่งพระนางถูกทำให้เป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ยากต่อการตั้งคำถาม อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าพระนางจามเทวีถูกสร้างเรื่องเล่าและตัวตนและกลายเป็นตัวแทนของกาลเวลามาตั้งแต่ต้น และท้ายที่สุดผู้ที่หยิบเรื่องราวของพระนางมาใช้ ล้วนต้องการความสัมพันธ์ด้านเวลามากกว่าความสัมพันธ์ทางด้านเรื่องราว

²⁹กรมศิลปากร. (๒๕๐๓). สมบัติจากเขื่อนภูมิพล. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. หน้า ๑๕.

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (๒๕๐๓). *สมบัติจากเขื่อนภูมิพล*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (๒๕๔๕). *ผีเจ้านาย*. เชียงใหม่: มิ่งเมือง.
- เฉลิมวุฒิ ต๊ะคำมี. (๒๕๕๙). *ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นปกครองของล้านนาและสุโขทัย: ข้อคิดใหม่และข้อสังเกตบางประการ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระโพธิ์รังสี. (๒๕๐๖). *นิทานพระพุทธลีลิต*. แปลโดย แสง มนวิฑูร. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- พระรัตนปัญญา. (๒๕๕๔). *ชินกาลมาลินี*. แปลโดย พระยาพจนานาถ. กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา.
- พระรัตนปัญญา. (๒๕๑๐). *ชินกาลมาลีปกรณ์*. แปลโดย แสง มนวิฑูร. พิมพ์เป็นอนุสรณ์แก่นายกนิมมานเหมินท์เนื่องในวันเปิดตึกคนไข้พิเศษ “นิมมานเหมินท์-ชุติมา”. กรุงเทพฯ: มิตรนราการพิมพ์.
- พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย. (๒๕๕๓). “*ย้อนรอยพระนามจามเทวี*” ตามหา “ท่าเชียงทองสองฟากแม่น้ำปิง” เอกสารประกอบการเสวนาโครงการสำรวจชุมชนโบราณท่าเชียงทองยุคก่อนหริภุญชัย. ม.ป.ท.: ม.ป.พ..
- เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์. (๒๕๔๘). *โบราณวัตถุและศิลปวัตถุในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์. (๒๕๔๘). *ปริวรรตภาษา ชื่อบ้านนามเมือง สืบค้นความหมาย ถ่ายถอดอักษรคำว่า “หริภุญไชย” และ “ลำพูน”*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- เมธี ใจศรี และคนอื่นๆ. (๒๕๕๘). *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ดำเนินพระนางจามเทวีและขุนหลวงวิลังคะ. โครงการรวบรวมจัดเก็บมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.
- สร้อยดี อ่องสกุล (ปริวรรต). *ตำนานพระธาตุลำปางหลวง ใน พินิจตำนานลำปาง*. เชียงใหม่: ศูนย์ล้านนาศึกษา.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (บก.). (๒๕๓๘). *ประชุมจารึกเมืองพะเยา*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (บก.). (๒๕๔๖). *พระพุทธลีลิต “จริง” ทุกองค์ ไม่มี “ปลอม” แต่ไม่ได้มาจากลังกา*. กรุงเทพฯ: มติชน. หน้า ๓๑.
- อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล. (๒๕๕๙). *ชินกาลมาลินีและจามเทวีวงศ์: ตำนานบ้านเมืองล้านนาตำนานพระศาสนา* หัวพัน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด เค วัยอาจ (ปริวรรต). (๒๕๔๓). *ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่*. กรุงเทพฯ: ตรัสวิน.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. (๒๕๕๓). *ผู้หญิงล้านนากับการเมืองในอดีต*. วารสารราชบัณฑิตยสถาน, ๓๕(๓) (กรกฎาคม – กันยายน), ๓๖๗-๓๘๒.
- ฮันส์ เพนธ์ และคนอื่นๆ. (๒๕๕๐). *ประชุมจารึกล้านนาเล่ม ๑๒ จารึกในจังหวัดเชียงใหม่ภาค ๔*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

รูปแต้มวัดตำม่อน เมืองต้า
วัดพม่าปลายแดนด้านทิศตะวันออกเมืองนครลำปาง
The Ta Mon Mural Painting, Muang Ta
The Burmese Temple in the Eastern
End of Nakhon Lampang

ภูเดช แสนสา

Phudet Saensa

ภาควิชาศิลปศาสตร์การท่องเที่ยว คณะมนุษยศาสตร์และศึกษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยพิษณุโลก ศูนย์จังหวัดเชียงใหม่

Tourism Department Faculty of Art and Education,

Phitsanulok University

วันที่รับบทความ : วันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๔

วันที่ส่งบทความที่แก้ไข : วันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๔

วันที่ตอบรับบทความเพื่อตีพิมพ์ : วันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๖๔

บทคัดย่อ

รูปแต้มวัดตำม่อน เมืองต้า เป็นศิลปะล้านนา กลุ่มสกุลช่างเมืองน่าน เป็นรูปภาพที่มีความคล้ายคลึงกับรูปแต้มวัดภูมินทร์และวัดหนองบัว เมืองน่าน ทั้งการใช้สี และลักษณะท่าทางของบุคคล แต่รูปแต้มวัดตำม่อนก็มีลักษณะพิเศษเฉพาะ เช่น วาดบนผนังแผ่นไม้สัก การแต่งกายโดยเฉพาะสตรี จะสวมขึ้นดินจกแบบท้องถิ่นเมืองต้าและเมืองลอง เป็นต้น โดยมี หม่องผัว ชาวพม่าในเมืองนครเชียงใหม่ ที่เข้ามาทำป่าไม้ในเมืองต้า เป็นหัวหน้าช่างวาดรูป พร้อมกับลูกมือช่าง ซึ่งเป็นชาวไทจีนจากเมืองนครเชียงใหม่ และมีลูกมือจากกลุ่มช่างทิดบัวผัน เมืองนครน่านมาร่วมวาดด้วย รูปแต้มได้ถูกวาดขึ้นพร้อมกับการสร้างวิหารศิลปะพม่าในช่วงทศวรรษ ๒๔๔๐ โดยวาดบนผนังไม้ทั้ง ๔ ด้าน ด้วยเนื้อหาชาดกนอกนิบาตจากปัญญาสชาดกล้านนา ๒ เรื่อง คือ เจ้ารัตนแสงเมืองและเจ้ากำกาดำ ต่อมาวิหารศิลปะพม่าชำรุดทรุดโทรม จึงได้ทำการรื้อวิหาร และนำแผ่นไม้รูปแต้มไปติดไว้ชั่วคราวภายในศาลาวัด จนกระทั่ง พ.ศ.๒๕๓๒ รูปแต้มวัดตำม่อนได้ถูกผาติกรรมไปอนุรักษ์และจัดแสดงไว้ภายในหอคำน้อย อุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย และในปี พ.ศ.๒๕๖๓ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดแพร่ ได้ก่อสร้างจำลองวิหารศิลปะพม่าและคัดลอกรูปแต้มวัดตำม่อน โดยจัดแสดงไว้ภายในวิหารเปิดให้นักท่องเที่ยวและผู้สนใจได้เข้าชม

คำสำคัญ: จิตรกรรมฝาผนัง, ศิลปะล้านนา, วัดพม่า, นครลำปาง

Abstract

Rup Taem or mural painting of Wat Ta Mon, Muang Ta is a Lanna art painting which unique to Nan craftsmen group and resemble to the mural of Wat Phumin and Wat Nong Bua in Nan, both in color and the pose of people. However, the mural painting in Wat Ta Mon has some special characteristics, such as drawing on the teak panels and the women wear a local *Sinh Tin Chok* (a traditional tubular wrap skirt with special Muang Ta and Muang Long *Chok* weaving technique). Mhong Phil, a Burmese in Chiang Tung who came to do a forestry in Ta town, is a chief painter along with the Tai Khoen craftsmen from Chiang Tung and other helpers from Thid Buaphan's group from Nan came to join the painting as well. This painting coincides with the construction of a Burmese motive art temple in 1897s. The hand-mural paintings illustrated on all the four sides of the wooden wall were depicted with the allegory outside the Nibata from 2 stories of Lanna Panya Jataka scripture, namely Chao Rattana Seangmuang and Chao Kam Ka Dam. Later, the Burmese art temple was dilapidated and the wooden panels were temporarily dismantled and placed inside the temple pavilions. Until 1989, the Ta Mon mural paintings were preserved and displayed in the Hor Kam Noi, Mae Fah Luang Art and Cultural Park, Chiang Rai province and in 2020, Phrae Cultural Office has built the replica of Burmese art Viharn and duplicated the painting of Wat Tamon to exhibit inside the Viharn for public viewing.

Key Words: Wall painting, Lanna Art, Burmese temple, Nakhon Lampang

บทนำ

รูปแต้มหรือจิตรกรรมในล้านนาแต่ละแห่งมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น แต่อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาถึงในส่วนที่มีลักษณะร่วมกัน จะสามารถเห็นถึงกลุ่มเชิงช่างหรือสกุลช่างผ่านผลงานตามวัดต่าง ๆ ได้เช่นกัน รวมถึงรูปแต้มวัดด้าม่อน เมืองต้า (ตำบลเวียงต้า อำเภอลอง จังหวัดแพร่) นอกจากมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะเมื่อพิจารณาในส่วนที่มีลักษณะร่วมกันก็มีความคล้ายคลึงกับกลุ่มรูปแต้มในเมืองน่านที่สำคัญ ได้แก่ รูปแต้มวัดหนองบัว (ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน) และรูปแต้มวัดภูมินทร์ (ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน) เพื่อให้เห็นบริบทของรูปแต้มวัดด้าม่อนแห่งนี้ ผู้เขียนจึงได้นำเสนอตั้งแต่ประวัติศาสตร์สังเขปของเมืองต้า ประวัติหมู่บ้านม่อน ประวัติวัดด้าม่อน ประวัติตระกูลผู้สร้างวัดและรูปแต้ม ตลอดจนรายละเอียดต่าง ๆ ของรูปแต้มวัดด้าม่อน

ที่มาของชื่อบ้านนามเมืองในเมืองต้า

เมืองต้า ตั้งชื่อตาม “น้ำแม่ต้า” แม่น้ำสายหลักที่ไหลผ่านเวียงต้าที่มีคูน้ำคันดินเป็นจุดศูนย์กลางการปกครองของเมืองต้า และเป็นลำน้ำสาขาไหลลงสู่แม่น้ำยม อันเป็นแม่น้ำสายหลักของแอ่งลอง – วังชิ้น จึงเรียกคูน้ำคันดินศูนย์กลางการปกครองว่า “เวียงต้า” เรียกชื่อเมืองว่า “เมืองต้า” ส่วนหมู่บ้านต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นก็เรียกชื่อเมืองขึ้นต้นตามด้วยชื่อหมู่บ้าน เช่น “บ้านต้าเวียง” “บ้านต้าเหล่า” “บ้านต้าหลง” “บ้านตันแป้น” “บ้านต้าปาง” “บ้านต้าผามอก” รวมถึง “บ้านด้าม่อน” ที่มีรูปแต้มเรื่องเจ้ารัตนแสงเมืองและเรื่องเจ้าก่ากาดำ เหตุที่มีชื่อหมู่บ้านว่าบ้านม่อน ด้วยที่ตั้งของหมู่บ้านเป็นเนินสูงจึงตั้งชื่อว่า “บ้านม่อน” หรือเรียกว่า “บ้านด้าม่อน” และตั้งชื่อวัดตามหมู่บ้านว่า “วัดม่อน” หรือ “วัดด้าม่อน” หรือ “วัดเมืองด้าม่อน” ดังปรากฏชื่อในใบลานที่จารขึ้นในอดีต เช่น “...ไชยเทพภิกขุลิขิตตะแล ปางเมื่ออยู่ปฏิบัติวัดม่อน เมืองต้า...” (จาร พ.ศ. ๒๔๔๖)¹ และ “...สุนันทะสามเณรลิขิตตะแล ปางเมื่อเข้าอยู่ วัดเมืองด้าม่อน...”² เป็นต้น

¹ ภูเดช แสนสา. (อ่าน). จารึกท้ายคัมภีร์ทศพร พบที่วัดนาคุ้ม ตำบลบ่อเหล็กทอง อำเภอลอง จังหวัดแพร่, อักษรธรรมล้านนา, จาร พ.ศ. ๒๔๔๖.

² ภูเดช แสนสา. (อ่าน). จารึกท้ายคัมภีร์วันบเวสน์ พบที่วัดนาคุ้ม ตำบลบ่อเหล็กทอง อำเภอลอง จังหวัดแพร่, อักษรธรรมล้านนา, ไม่ปรากฏปีที่จาร.

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เมืองต้า

การก่อตั้งเมืองต้าเริ่มขึ้นประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ มีชุมชนตั้งถิ่นฐานหนาแน่นตั้งแต่เวียงปูลงมาถึงเวียงต้า ในรัศมีประมาณ ๓ กิโลเมตร และกระจายลงมาถึงบ้านต้าผามอก ดังปรากฏซากวัดร้างกระจายตัวอยู่บริเวณนี้หลายวัด ได้แก่ วัดเขาควาย (ภายหลังสร้างเป็นวัดต้าม่อน) วัดโองโมงค์ วัดลายคำ (บริเวณบ้านเหล่า) วัดจอมแจ้ง (บริเวณทิศตะวันออกบ้านแป้น) วัดสบปุง (บริเวณทิศเหนือบ้านแป้น) วัดข้าแห้ง และวัดปุงเหนียว (บริเวณทิศตะวันออกบ้านม่อน) ประกอบกับปรากฏมีตำนานว่าใช้หน้าผา เป็นหมุดหมายว่ากำลังเข้าเขตเมืองต้า จึงเรียกหน้าผานี้ว่า “ผามอก” เมืองต้าร้างเป็นระยะ ๆ เมื่อสถานการณ์ปกติก็ตั้งกลับเป็นเมืองขึ้นอีก ปรากฏการฟื้นฟูตั้งเมืองต้าครั้งสำคัญ ๒ ครั้ง คือ ครั้งแรกกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๒ หลังจากร้างสมัยพญาอุปเสน เจ้าเมืองต้า รบกับพม่าเมื่อ พ.ศ.๒๑๐๑ และครั้งที่ ๒ เจ้าฟ้าหลวงสิงหราชธานี (เจ้าชายแก้ว) เจ้าฟ้านครลำปาง องค์ที่ ๒ (พ.ศ.๒๓๐๔ – ๒๓๑๗) ราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน โปรดให้ตั้งเมืองต้าขึ้นใหม่ใน พ.ศ.๒๓๑๕ หลังจากร้างเป็นระยะ ตั้งแต่สมเด็จพระนารายณ์ กษัตริย์อยุธยา ยกกองทัพขึ้นมาตีเมืองปลายแดนล้านนา รวมถึงเมืองต้า ใน พ.ศ.๒๒๐๓ โดยตั้งขึ้นเพื่อเป็นเมืองหน้าด่านที่ติดต่อกับเมืองนครแพร่และเมืองนครน่าน (เมืองสะเอียบเดิมขึ้นกับเมืองนครน่าน ปัจจุบันคือ ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่) ใช้เป็นพื้นที่เลี้ยงช้าง และอุทยานพักผ่อนของเจ้าผู้ครองนครลำปาง พร้อมกับโปรดให้สร้างคุ้มหลวงขึ้นอีก ๑ หลังไว้เป็นที่ประทับแปรพระราชฐาน ทรงบริเวณโรงเรียนต้าผามอกในปัจจุบัน³

การฟื้นฟูเมืองต้าครั้งนี้ ได้เกณฑ์ไพร่พลจากเมืองนครลำปางและเมืองลองร่วมกับชุมชนเดิมที่ตกค้าง เจ้าฟ้าหลวงสิงหราชธานี โปรดแต่งตั้งแสนสุภา ขึ้นเป็นเจ้าเมืองต้าคนแรกใน พ.ศ.๒๓๑๕ จึงเริ่มมีการบูรณะวัดต้าเวียงที่เป็นวัดหลวงกลางเวียงของเมืองต้า มีการกำหนดให้วัดต้าเวียงต้องกินข้าวสลาก (สลากภัต) เป็นวัดแรกของเมืองต้า ในเดือน ๑๒ เป็ง (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ เหนือ) มีการฟื้นฟูพิธีเลี้ยงผีเมือง จัดระบบโครงสร้างการปกครองภายในเมือง เมืองต้าจึงมีชุมชนหมู่บ้านตั้งเรียงรายตั้งแต่บ้านแป้น (ตำบลเวียงต้า) ในทางทิศเหนือลงมาถึงบ้านปางและบ้านอิม (ตำบลต้าผามอก) ในทางทิศใต้ เมืองต้าภายหลังเมื่อฟื้นฟูจากเมืองร้าง เจ้าผู้ครองนครลำปางโปรดให้ขึ้นกับเมืองลอง โดยเมืองลองขึ้นกับเมืองนครลำปางอีกชั้นหนึ่ง มีการจัดแบ่งปริมณฑลเมืองต้าเป็นหัวเมืองต้าและหางเมืองต้า โดยใช้พระพุทธรูป คือ พระเจ้าแสนทอง เป็นพระเจ้าองค์น้อยไว้หัวเมืองต้า (วัดสบปุง ตำบลเวียงต้า) พระเจ้าล้านตื้อ เป็นพระเจ้าองค์พี่ไว้หางเมืองต้า (วัดน้ำริน ตำบลต้าผามอก)⁴

³ พิทักษ์ ปัญญาฉลาด. (๒๕๔๓). อนุสรณงานสถาปนากิจศพก้านันศักดิ์สิทธิ์ ปัญญาฉลาด. แพร่: ม.ป.พ. หน้า ๑.

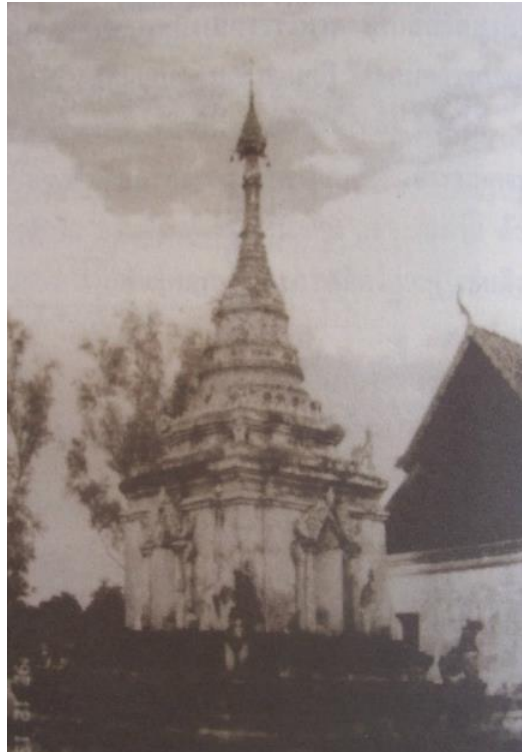
⁴ วัดต้าแป้น ตำบลเวียงต้า อำเภอลอง, พระเจ้าแสนทอง. “ปัจจุบันพระเจ้าแสนทองเป็นพระประธานวัดต้าแป้น ตำบลเวียงต้า”

หลังจากฟื้นฟูเมืองด้าก็เริ่มมีผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นระยะ ๆ เช่น พ.ศ.๒๓๔๗ เจ้าเมืองด้า ได้ส่วนแบ่งชาวเมืองเชียงแสนที่นำโดยพญาคำแสนมาไว้ที่เมืองด้า ประกอบกับเมืองด้าใช้ระบบควบคุมไพร่และไม่มีการเก็บภาษีเช่นเดียวกับเมืองลอง ดังนั้นจึงมีผู้คนจากต่างเมืองอพยพเข้ามาจากเมืองนครลำปาง เมืองนครน่าน เมืองนครแพร่ เมืองเชียงม่วน และเมื่อมีการเปิดสัมปทานป่าไม้บริเวณเมืองด้าประมาณทศวรรษ ๒๔๒๐ เป็นต้นมา จึงมีชาวเมืองนครเชียงตุง ชาวพม่า ชาวขมุจากลาว เข้ามาทำป่าไม้ได้ตั้งชุมชนขึ้นอีกหลายหมู่บ้าน เช่น ชาวพม่าไทใหญ่ ไทจีน จากเมืองนครเชียงตุงก่อตั้งบ้านม่อน ชาวพม่าก่อตั้งบ้านใหม่พม่า (ใหม่โพธิ์ทอง) เป็นต้น ชุมชนจึงเริ่มขยายตัวอย่างรวดเร็ว ในปี พ.ศ.๒๔๔๒ เมืองด้า มีจำนวน ๑๑ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านแป้น บ้านเหล่า บ้านหัวฝาย บ้านม่อน บ้านน้ำดิบ บ้านแหลง บ้านผาลาย บ้านผามอก บ้านเกียงพา บ้านน้ำริน และบ้านปง ได้ปรับสถานะจากเมืองด้า เป็นแคว้นเวียงด้า (ตำบลเมืองด้า) แขวงเมืองลอง จังหวัดนครลำปาง โดยมีแสนไชย (ต้นตระกูล “เชื้อผามอก”) เจ้าเมืองด้าคนสุดท้าย ได้รับตำแหน่งเป็นกำนันตำบลเวียงด้าคนแรก ตั้งที่ทำการแคว้นเวียงด้าที่บ้านผามอก⁵ ภายหลังได้แยกจากตำบลเวียงด้าออกมาตั้งอีก ๑ ตำบลเป็นตำบลต้าผามอก และวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๗๔ โอนย้ายอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ขึ้นกับจังหวัดแพร่

ในเมืองด้าจึงมีกลุ่มคนหลากหลายชาติพันธุ์ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน โดยเฉพาะในช่วงที่เข้ามาเป็นแรงงานการทำป่าไม้ให้เจ้าผู้ครองนครลำปาง ส่วนกลุ่มคนไทยวน (คนเมือง) ตั้งเดิมที่มาจากเมืองลอง เมืองนครลำปาง และเมืองเชียงแสน ก็เป็นกลุ่มคนที่มีหน้าที่ทำส่วยเหล็กต้าถวายเจ้าผู้ครองนครลำปางประจำปี ดังใน พ.ศ.๒๔๒๕ บัญชีจำนวนหลังคาเรือนเมืองด้ามีทั้งหมด ๕๕๐ หลังคาเรือน เป็นชาวไทยวน ๕๐๐ หลังคาเรือน และชาวพม่า ไทจีน ไทใหญ่ จำนวน ๕๐ หลังคาเรือน (ส่วนเมืองลองในปีบัญชีระบุมีจำนวน ๓,๐๐๐ หลังคาเรือน)⁶ เมื่อชาวพม่า ไทจีน ไทใหญ่ เข้ามาตั้งถิ่นฐานทำป่าไม้ ในเมืองด้าที่บัญชีหลังคาเรือนใน พ.ศ.๒๔๒๕ ระบุว่า มีถึง ๕๐ หลังคาเรือน จึงเป็นผู้มีฝีมือในการก่อสร้างหรือทำการบูรณะศาสนสถานหลายแห่งของเมืองด้า ในเวลาต่อมา รวมถึงวัดด้าม่อนที่ทำการฟื้นฟูขึ้นจากพื้นที่วัดร้าง โดยหม่องโพส่วย (พ่อเผ่าฮ้อยหลวง) ชาวพม่าจากเมืองนครเชียงตุง

⁵ กจข.ร.๕ ผ กบค.๕-(๗-๑๑) แผนที่มณฑลพายัพแสดงแขวงป่าดั้น แขวงเมืองลอง พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๔๕.

⁶ กจข ๕ กร ๕ รล-พศ.๑๐/๖๐ นายหนานชัตติยะบุตรแสนหลวงเจ้าเมืองลอง ร้องกล่าวโทษเจ้านครลำปาง

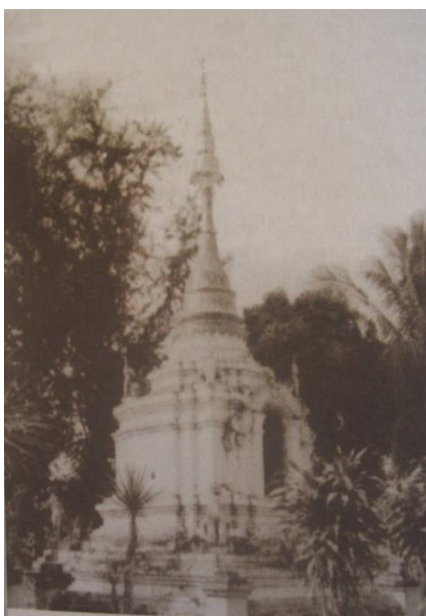

ภาพที่ ๑ พระธาตุสถาปัตยกรรมพม่าและการตั้งชื่อหมู่บ้านและวัดตามหมู่บ้านของชาวพม่า
ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่เพื่อทำป่าไม้ในเมืองด้าว่า “บ้านใหม่พม่า” และ “วัด ใหม่พม่า”
จากวัดใหม่พม่า ตำบลด้าผามอก อำเภอคลอง จังหวัดแพร่

ก่อกำเนิดบ้านม่อนและวัดด้าม่อน

บ้านม่อน หรือที่เรียกว่า บ้านด้าม่อน ปัจจุบันตั้งอยู่หมู่ที่ ๓ ตำบลเวียงต้า อำเภอคลอง จังหวัดแพร่ เดิมเคยมีหมู่บ้านมาก่อนดังปรากฏวัดร้างในบริเวณนี้ ต่อมาเมื่อเริ่มมีการขยายพื้นที่สัมปทานป่าไม้มาถึงบริเวณ พื้นที่นี้ จึงมีชาวพม่า ไทใหญ่ ไทจีน ไทยวน และขมุ ได้เข้ามาตั้งบ้านเรือนขึ้นเพื่ออยู่อาศัยช่วงที่รับจ้างทำป่าไม้ ตั้งแต่ประมาณช่วงทศวรรษ ๒๔๓๐ นำโดยหม่องโพส่วย (พ่อเผ่าฮ้อยหลวง) ชาวพม่าในเมืองนครเชียงใหม่ ผู้เป็นนายร้อย (ออกเสียง “นายฮ้อย”) หัวหน้าควบคุมการทำป่าไม้ในเมืองต้าให้เจ้าหลวงนรนนทไชยขลิต (เจ้าน้อยทนนไชย) เจ้าผู้ครองนครลำปาง องค์ที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๔๓๕ – ๒๔๓๘) ราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน เมื่อมีการตั้ง บ้านเรือนถาวรขยายมากขึ้น หม่องโพส่วย (พ่อเผ่าฮ้อยหลวง) จึงได้เป็นเจ้าศรัทธาหลักในการบูรณะ วัดเขาควายที่เป็นวัดร้างภายในหมู่บ้าน ให้เป็นวัดที่มีพระสงฆ์สามเณรจำพรรษาอีกครั้ง เมื่อประมาณช่วงทศวรรษ ๒๔๔๐

เมื่อจะทำการฟื้นฟูบูรณะสร้างวัดด้าม่อน หม่องโพส่วย (พ่อเฒ่าฮ้อยหลวง) ได้กราบทูลขอประทานอนุญาตสร้างวัดด้าม่อนจากเจ้าหลวงบุญวาทย์วงศ์มานิต (เจ้าหนานบุญวงศ์ ณ ลำปาง) เจ้าผู้ครองนครลำปางองค์สุดท้าย (พ.ศ. ๒๔๔๐ – ๒๔๖๕) ราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน พระองค์ได้ประทานอนุญาตอาณาเขตพื้นที่สร้างวัดและร่วมประทานเงินทำบุญในการสร้างวัดตลอดจนวิหารและรูปแต้มด้วย เมื่อได้รับการอนุญาตให้สร้างวัดแล้ว หม่องโพส่วยได้ทำการขออนุญาตนำไม้สักในป่าเมืองต้าจากเจ้าน้อยบุญหลง มณีวงศ์ เจ้านายเมืองนครลำปางผู้เป็นเจ้าของรับทำสัมปทานป่าไม้เมืองต้า ในช่วงระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๘ - ๒๔๔๔ และต่อมามีฐานะเป็นบุตรเขยของหม่องโพส่วย เพื่อนำไม้สักมาจัดสร้างเป็นวิหารของวัดด้าม่อน เมื่อฟื้นฟูจัดตั้งวัดขึ้นใหม่ภายในหมู่บ้านได้แล้ว จึงเรียกชื่อวัดตามชื่อหมู่บ้านว่า “วัดม่อน” หรือ “วัดด้าม่อน” ได้สร้างวิหารเป็นศิลปะพม่า พร้อมกับสร้างพระพุทธรูปพม่าศิลปะมณฑลเย้ (Mandalay) ด้วยเส้นหวายสานลงรักปิดทองที่เมืองนครเชียงใหม่ เรียกพระนามว่า “พระเจ้าแสนหวาย” แล้วได้อัญเชิญพระเจ้าแสนหวายบรรจุหลังช้างจากเมืองนครเชียงใหม่ มาประดิษฐานเป็นพระประธานภายในวิหาร วัดด้าม่อน โดยก่อนหน้านี้ที่จะมาทำการฟื้นฟูก่อสร้างวัดด้าม่อน หม่องโพส่วยก็ได้รับเป็นเจ้าศรัทธาหลักในก่อสร้างวิหารของวัดต้าเวียง (ตำบลเวียงต้า อำเภอลอง จังหวัดแพร่) ที่ถือว่าเป็นวัดหลวงประจำเมืองต้า พร้อมกับทำการบูรณะก่อสร้างครอบพระธาตุโบราณของวัดต้าเวียงที่เหลือแต่ฐานให้เป็นพระธาตุศิลปะพม่าในปี พ.ศ. ๒๔๓๒

ภาพที่ ๒ พระธาตุวัดต้าเวียง ตำบลเวียงต้า อำเภอลอง จังหวัดแพร่

หม่องโพส่วยบูรณะเป็นสถาปัตยกรรมพม่า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒

ที่มา: วัดต้าเวียง ตำบลเวียงต้า อำเภอลอง จังหวัดแพร่

หม่องโพส่วย คหบดีชาวพม่า สร้างวิหารศิลปะพม่าถวายวัดด้าม่อน

หม่องโพส่วย (พ่อเผ่าฮ้อยหลวง) มีอีกชื่อว่า “พ่อเผ่ายอด” แต่ชาวบ้านนิยมเรียกแบบลำลองด้วยความเคารพตามตำแหน่งหน้าที่เป็นนายร้อยหัวหน้าคนงานทำป่าไม้วว่า “พ่อเผ่าฮ้อยหลวง” ได้ตั้งเรือนอยู่ตรงบริเวณบ้านของนางสังวาลย์ ยอดคำ ผู้เป็นเหลนสาวคนเล็ก และเป็นผู้มีวิชาคาถาอาคม ทำให้ชาวบ้านม่อนให้ความเคารพนับถือ จึงได้รับการยอมรับให้เป็นผู้ใหญ่บ้านม่อนคนแรก ประกอบกับเป็นหัวหน้าทำป่าไม้ (นายฮ้อยหลวง) ให้กับเจ้าผู้ครองนครลำปาง และเจ้านายเมืองนครลำปาง โดยเฉพาะเจ้าน้อยบุญหลง มณีวงศ์ (ภายหลังได้รับตำแหน่งเป็นหลวงราชนารถภักดี) เจ้านายเมืองนครลำปาง ที่ได้รับสัมปทานป่าไม้เมืองด้าจากเจ้าผู้ครองนครลำปาง ในระหว่างปี พ.ศ.๒๔๓๘ - ๒๔๔๔ อันเป็นช่วงเวลาที่มีการสร้างวัดด้าม่อน สร้างวิหารและวาดรูปแต้มภายในวิหาร

เจ้าน้อยบุญหลง มณีวงศ์ ได้รับอนุญาตให้เข้าทำป่าไม้เมืองด้าในเดือนกันยายน พ.ศ.๒๔๓๘ โดยเจ้าหลวงนรินทไชยขวลิต (เจ้าน้อยทนนไชย) เจ้าผู้ครองนครลำปาง องค์ที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๔๓๕ - ๒๔๓๘) โปรดให้ราชบุตรของพระองค์ คือ เจ้าน้อยทิพจักร ณ ลำปาง (ภายหลังเป็นเจ้าอุปราช เมืองนครลำปาง องค์สุดท้าย) เป็นผู้ให้เข้าป่าไม้เมืองด้า ส่วนเจ้าน้อยบุญหลง มณีวงศ์ เป็นผู้รับเข้าทำป่าไม้เมืองด้า มีสัญญารับทำป่าไม้เป็นระยะเวลา ๖ ปี (พ.ศ.๒๔๓๘ - ๒๔๔๔) การรับสัมปทานป่าไม้เมืองด้าครั้งนี้ เจ้าน้อยบุญหลง มณีวงศ์ ได้เสียค่าขอรับสัมปทานปีละ ๒๐๐ รูปี และเสียค่าตราค้อนเหล็กประทับตราไม้ปีละ ๑๐๐ รูปี รวมเป็นเงินทั้งหมดจำนวน ๑,๓๐๐ รูปี ในขณะนั้น เจ้าน้อยบุญหลง มณีวงศ์ มีช้างที่ใช้ทำไม้ในเมืองด้าจำนวน ๙๙ เชือก^๗ และช้างเหล่านี้ หม่องโพส่วยได้ขออนุญาตใช้ชักลากไม้สัณมาสร้างวิหารวัดด้าม่อน ต่อมาเจ้าน้อยบุญหลง มณีวงศ์ ได้รับตำแหน่งเป็นหลวงราชนารถภักดี (เจ้าน้อยบุญหลง มณีวงศ์) และได้เป็นบุตรเขยของหม่องโพส่วยอีกด้วย

โดยหม่องโพส่วย (พ่อเผ่าฮ้อยหลวง) ได้สมรสกับแม่เผ่าคำป้อ หญิงสาวเชื้อสายลาวเมืองนครเวียงจันทน์ บ้านทุ่งป่าด้า (ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ชาวลาวเวียงจันทน์ถูกกวาดต้อนเข้ามาตั้งหมู่บ้านทุ่งกวาว และบ้านทุ่งป่าด้า เมืองนครแพร่ เมื่อ พ.ศ.๒๓๖๙) เป็นต้นตระกูล “ฮ้อยป้อ” และ “รัตนภาพ” มีบุตรธิดา ๖ คน คือ

^๗ หจข. ร.๕ ม/๔๓(๖๖) ให้นายน้อยหลง เข้าทำป่าไม้แม่ด้า

๑. พ่อเผ่าหนานเมืองอินทร์ ฮ้อยป้อ (บ้านแป้น ตำบลเวียงต้า อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ภายหลังอพยพไปทำป่าไม้อยู่เมืองนครเวียงจันทน์ ประเทศลาว)

๒. พ่อเผ่าหนานเมืองพรหม รัตนภาพ (บ้านม่อน ตำบลเวียงต้า อำเภอลอง จังหวัดแพร่) + แม่เผ่าแก้วไหลมา

๒.๑ นายแจ้ รัตนภาพ

๒.๒ นายอ้น รัตนภาพ

๒.๓ นางจันทร์ + เจ้าอินทร์แปลง เมืองนครแพร่ (ไม่มีบุตรธิดา)

นางจันทร์ + นายกังสี ตันตระกูล (ชาวจีน)

๒.๓.๑ นางนวลศรี + นายสันต์

๒.๓.๑.๑ ครูปาคำเขื่อนแก้ว (อดีตเจ้าอาวาสวัดตำม่อน)

๓. แม่เผ่าภูศรี (แม่เผ่าปู่ หรือ แม่เผ่าอึ้ง) ฮ้อยป้อ

๔. พ่อเผ่าหนานมังคละ ฮ้อยป้อ (บ้านทุ่งกวาว ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ภายหลังอพยพไปทำป่าไม้อยู่ที่เมืองนครเวียงจันทน์ ประเทศลาว)

๕. พ่อเผ่าหนานไชยวงศ์ ฮ้อยป้อ (อพยพไปทำป่าไม้อยู่เมืองนครเวียงจันทน์ ประเทศลาว)

๖. แม่เผ่าจอมศรี (บ้านม่อน) + รองอำมาตย์โท หลวงราชนารถภักดี (เจ้าน้อยบุญหลง มณีวงศ์) เมืองนครลำปาง^๘ (บุตรของพญาเทพวงศ์ (น้อยเทพวงศ์) ขุนนางเมืองนครลำปาง)

๖.๑ เจ้าดวงเนตร มณีวงศ์ (หญิง)

๖.๒ เจ้าศรีบุตร มณีวงศ์ (ชาย)

๖.๓ เจ้าเนียม + สิบตรี ขุนพยุกระบินเวียงต้า (หนานคันธิยะ หรือ นานวงศ์ ปัญญาฉลาด บ้านปากจอก ตำบลทุ่งแล้ง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ กำนันตำบลเวียงต้า คนที่ ๓)^๙

^๘ “ส่งสัญญาบัตรขุนนางไปพระราชทาน” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๑ วันที่ ๑๒ มีนาคม ๑๒๓, หน้า ๙๓๒.

^๙ “ส่งสัญญาบัตรบรรดาศักดิ์ไปพระราชทาน” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๑ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๔๖๗, หน้า ๒,๖๐๑.

๖.๑.๑ นายบุญยืน ปัญญาฉลาด (กำนันตำบลเวียงต้า คนที่ ๗) + นางต่วน (บ้านวังหลวง อำเภอนองม่วงไข่ จังหวัดแพร่)

๖.๑.๑.๑ นายศักดิ์สิทธิ์ ปัญญาฉลาด (กำนันตำบลเวียงต้า คนที่ ๘ และคนที่ ๑๐)

๖.๑.๑.๒ นายบันดล ปัญญาฉลาด (เกิด พ.ศ.๒๔๙๑ กำนันตำบลเวียงต้า คนที่ ๙)

๖.๑.๑.๓ นายบันดาล ปัญญาฉลาด

๖.๑.๒ นายบุญธรรม ปัญญาฉลาด

๖.๑.๒.๑ นายพิทักษ์ ปัญญาฉลาด

๖.๑.๓ นางจันทร์แก้ว ปัญญาบุตร

๖.๑.๔ นางจันทร์คำ สวงนเดช

๖.๑.๕ นางบุญยง ปัญญาฉลาด

๖.๑.๖ นางบุญเทียน สุคันธรักษ์

๖.๑.๗ นางสาวลย์ ยอดคำ (เกิด พ.ศ.๒๔๗๔)

ส่วนรองอำมาตย์โท หลวงราชนารถภักดี (เจ้าน้อยบุญหลง มณีวงศ์) เมืองนครลำปาง บุตรชายของ หม่อมโพส่วย (พ่อเผ่าฮ้อยหลวง) เป็นบุตรชายของพญาเทพวงศ์ (น้อยเทพวงศ์) หลานของเจ้าพญามณีจักร (หนานมณีวัน) ขุนนางชั้นผู้ใหญ่ในเมืองนครลำปาง (ต้นตระกูล “มณีวงศ์”)¹⁰ ซึ่งรองอำมาตย์โท หลวงราชนารถภักดี (เจ้าน้อยบุญหลง มณีวงศ์) มีภรรยาจำนวน ๓ คน ได้แก่

ภรรยาองค์ที่ ๑ เจ้าหญิงฝนท่าแก้ว (เจ้าหญิงฝนแสนห่า) ณ ลำปาง (ราชธิดาเจ้าหลวงบุญวาทย์วงศ์มานิต (เจ้านานบุญทวงศ์ ณ ลำปาง เจ้าผู้ครองนครลำปางองค์สุดท้าย) ไม่มีราชบุตรธิดา

¹⁰ “พระราชทานนามสกุล” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๖ วันที่ ๑ มิถุนายน ๒๔๖๒, หน้า ๕๔๗.

ภรรยาองค์ที่ ๒ เจ้าหญิงทิพดวงไกรสร ณ เชียงใหม่ (ธิดาเจ้าน้อยธรรมวงศา ณ เชียงใหม่ กับ เจ้าหญิงบัวผัด ณ ลำปาง) มีบุตรธิดา ๒ คน คือ ๑. เจ้าบุญประสงค์ มณีวงศ์ และ ๒. เจ้าสร้อยวัลลา มณีวงศ์¹¹

ภรรยาคนที่ ๓ แม่เฒ่าจอมศรี อ้อยป้อ (ธิดาหม่องโพส่วย (พ่อเฒ่าอ้อยหลวง) แม่เฒ่าคำป้อ บ้านม่อนเมืองต้า) มีบุตรธิดา ๓ คน คือ ๑. เจ้าดวงเนตร มณีวงศ์ ๒. เจ้าศรีบุตร มณีวงศ์ และ ๓. เจ้าเนียม ปัญญาฉลาด

ภาพที่ ๓ กลองปู่เจ้า หรือ กลองกันยาว ลงรักปิดทอง ของหม่องโพส่วย (พ่อเฒ่าอ้อยหลวง)

ปัจจุบันจัดแสดงในพิพิธภัณฑวัดสะแล่ง ตำบลห้วยอ้อ อำเภอลอง จังหวัดแพร่

เมื่อมีพระราชบัญญัติตั้งนามสกุล พ.ศ.๒๔๕๖ ทายาทของหม่องโพส่วย (พ่อเฒ่าอ้อยหลวง) ได้นำเอาชื่อตำแหน่งหน้าที่เป็น “นายร้อยหลวง” (ออกเสียง “นายอ้อยหลวง”) นายร้อยหัวหน้าทำป่าไม้เมืองต้ากับชื่อแม่เฒ่าคำป้อ มารวมกันตั้งเป็นนามสกุล “อ้อยป้อ” ส่วนพ่อหนานเมืองพรหม บุตรชายคนที่ ๒ ของหม่องโพส่วยได้แยกตั้งอีกนามสกุลว่า “รัตนภาพ” หม่องโพส่วย (พ่อเฒ่าอ้อยหลวง) มีอายุ ยืนยาว ดำรงตนเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านม่อน ได้ถึงแก่กรรมที่เรือน (บริเวณบ้านนางสังวาลย์ ยอดคำ) หมู่บ้านม่อน ในปี พ.ศ.๒๕๐๑¹² ทายาท

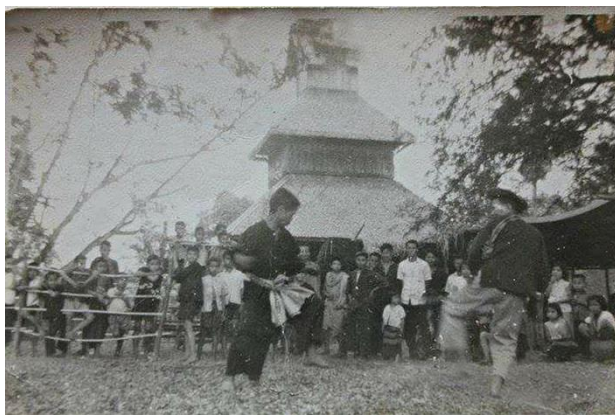
¹¹ บุญผา อิทธิมณฑล. (๒๕๔๓). *สายสัมพันธ์ทิวจักราธิวงศ์ เจ้าเจ็ดตนในตระกูล ณ ลำปาง*. หน้า ๓๒. (เอกสารอัดสำเนา).

¹² ภูเดช แสนสา. (๒๕๕๕). *ร้อยเรียงร้อยเรื่องเมืองลอง*. เชียงใหม่: นพบุรุษการพิมพ์. หน้า ๒๖๔.

ได้จัดพิธีศพตามประเพณีที่ในยุคนั้นยังนิยมฝังศพ ได้ฝังศพของหม่องโพส่วยไว้ข้างลำห้วยในบ้านม่อน ชาวบ้านจึงเรียกคુંน้ำ (วังน้ำ) บริเวณใกล้ที่ฝังศพของหม่องโพส่วยว่า “วังพ่อเฒ่าฮ้อย” มาจนถึงปัจจุบัน¹³

วิหารศิลปะพม่าของวัดด้าม่อน

วิหารแบบพม่าของวัดด้าม่อนสร้างด้วยไม้สักทั้งหลังเป็นแบบ “จองคอก” ซ้อนชั้น ๑ หลัง ด้านทิศตะวันออก มีพาไลมุขขยายออกไปเป็นกุฏิ ๑ ห้องโถงใหญ่ ตัวอาคารมีผนังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ความกว้างและความยาววัดโดยประมาณจากกรอบไม้รูปแตร ที่จัดแสดงไว้อุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง มีความกว้างประมาณ ๗ เมตร และความยาวประมาณ ๙.๓๐ เมตร มีเสาไม้ยกพื้นสูงประมาณ ๑.๕๐ เมตร ในระดับโค้งตัวลอดใต้วิหารได้ วิหารหันหน้าไปทางทิศเหนือ มีระเบียงและประตูใหญ่ ๑ ช่อง เข้าทางด้านทิศเหนือ มีประตูเล็ก ๒ ช่อง อยู่ทางด้านทิศตะวันออกที่เป็นห้องกุฏิ มีช่องหน้าต่างขนาดเล็กทางด้านทิศตะวันตก ๑ ช่อง กลางวิหารมีเสาสูงใหญ่ ๔ ต้น ประดับลายคำ รับน้ำหนักหลักของส่วนห้องโถงหลังคาจองคอก ดังมีภาพถ่ายวิหารศิลปะพม่าหลังนี้ เมื่อประมาณเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ หลังจากหม่องโพส่วย (พ่อเฒ่าฮ้อยหลวง) ผู้สร้างวิหารหลังนี้ถึงแก่กรรมได้ ๑ ปี

ภาพที่ ๔ ภาพถ่ายทางด้านทิศตะวันตกของวิหารศิลปะพม่าวัดด้าม่อน

ในงานอุปสมบทนายเขียน สุภัตตา และ นายไฉย เมื่อเดือน ๖ เหนือ พ.ศ. ๒๕๐๒

ที่มา: (ขันคำ สุภัตตา, ม.ป.ป.)

¹³ สัมภาษณ์นายบันดล ปัญญาฉลาด (อดีตกำนันตำบลเวียงต้า คนที่ ๙ หายาหม่องโพส่วย (พ่อเฒ่าฮ้อยหลวง)) อายุ ๗๒ ปี เลขที่ ๔๓ / ๕ บ้านม่อน ตำบลเวียงต้า อำเภอลอง จังหวัดแพร่ วันที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๓.

ภาพที่ ๕ ภาพจำลองสามมิติ (3D) วิหารศิลปะพม่าของวัดดาม่อน

ที่มา: (อัครพล อุดแบบ, ๒๕๖๓)

รูปแต้มศิลปะล้านนาในวิหารศิลปะพม่าของวัดดาม่อน

รูปแต้มภายในผนังวิหารวัดดาม่อน มีความพิเศษที่วาดบนผนังไม้สัก ซึ่งต่างจากรูปแต้มวัดอื่น ๆ ที่วาดบนผนังปูน ซึ่งวาดขึ้นพร้อมกับการก่อสร้างวิหารในช่วงทศวรรษ ๒๔๔๐ โดยมีหม่องผั่ว ชาวพม่าจากเมืองนครเชียงใหม่ ที่เข้ามาเป็นลูกน้องทำป่าไม้ในเมืองต้าของหม่องโพส่วย (พ่อเผ่าฮ้อยหลวง) เป็นหัวหน้าช่างทำการก่อสร้างวิหารและวาดรูปแต้ม พร้อมมีลูกมือชาวไทเขินที่มาจากเมืองนครเชียงใหม่¹⁴ และสันนิษฐานว่ามีลูกมือช่างวาดรูปแต้มจากกลุ่มช่างที่วาดในวัดภูมินทร์ เมืองนครน่าน (อำเภอเมือง จังหวัดน่าน) และวัดหนองบัว (อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน) มาร่วมด้วย โดยกลุ่มช่างวาดรูปแต้มทั้ง ๒ วัดของเมืองนครน่าน มี ทิดบัวผัน ชาวลาวพวน (ไทพวน) เมืองเชียงขวาง (แขวงเชียงขวาง ประเทศลาว) ที่มาอยู่ในชุมชนชาวไทลื้อบ้านหนองบัว เป็นหัวหน้าช่าง เนื่องจากมีรูปภาพที่คล้ายคลึงกันหลายจุด เช่น ภาพบุคคลขนาดใหญ่มีการแต่งกาย การวางท่าทาง และชื่อบุคคลที่คล้ายคลึงกัน มีภาพการแข่งเรือที่มีหัวเรือแบบเมืองนครน่าน รวมถึงมีรูปเจ้านายฟ่อนบนหัวเรือตามชนบเจ้านายเมืองนครน่าน เป็นต้น บุคลิกลักษณะโดยส่วนตัวของหม่องผั่ว เป็นผู้มีจิตที่แปลกจากบุคคลทั่วไป คือ ชอบขุดหลุมนอนในดิน เมื่อมีอารมณ์อยากวาดรูปก็ลุกขึ้นจากหลุมดินปีนขึ้นไปบนนั่งร้านวาดรูป จนกระทั่งวันหนึ่งหม่องผั่วได้ขึ้นไปตกแต่งประดับหลังคาวิหารทางด้านทิศตะวันออก เชื้อกนั่งร้านขาดหม่องผั่วได้พลัดตกลงมาพื้นดินเสียชีวิตคาที่ หม่องโพส่วยเห็นเป็นนิมิตไม่ดี จึงได้สั่งยุติการก่อสร้างวิหารไว้แต่เพียงเท่านี้

¹⁴ สัมภาษณ์ นายบันดล ปัญญาฉลาด (อดีตกำนันตำบลเวียงต้าคนที่ ๙ ทายาทหม่องโพส่วย (พ่อเผ่าฮ้อยหลวง)) อายุ ๗๒ ปี เลขที่ ๔๓ / ๕ บ้านม่อน ตำบลเวียงต้า อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ วันที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๓.

มีเรื่องเล่าว่าอุบัติเหตุครั้งนี้ตามความเชื่อเกิดจาก “ผิดครู” เนื่องจากมีชะโยม (เด็กวัด) วัดตำม่อน แอบขโมยกินมะพร้าวอ่อนที่ใช้เป็นเครื่องขันตั้งผิครูช่างก่อสร้างวิหาร¹⁵

ภาพที่ ๖ ภาพหัวเรือแบบเมืองนครน่านและเจ้านายพื่อนบนหัวเรือในรูปแต้มวัดตำม่อน มีจารึกด้วยอักษรธรรมล้านนาว่า “อันนี้เป็นบ้านอุตตคามที่เจ้าแสงเมืองลงเล่นเรื่อนั้นแล”

รูปแต้มวิหารวัดตำม่อนจัดเป็นศิลปะล้านนา สกulptช่างกลุ่มน่านผสมผสานศิลปะรัตนโกสินทร์¹⁶ ใช้สีฝุ่น วาดลงบนฝาไม้ผนังวิหารทั้ง ๔ ด้าน ผนังด้านทิศเหนือ และด้านทิศใต้ มีความยาวประมาณ ๖.๙๗ เมตร ผนังด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกมีความยาว ๙.๒๔ เมตร สีที่ใช้มีกลุ่มสีดิน (น้ำตาลและน้ำตาลแดง) กลุ่มสีขาว (ใช้รองพื้นและผสมสีอื่น) กลุ่มสีแดง (แดงชาด แดงจากดิน แดงผสม) กลุ่มสีน้ำเงิน (น้ำเงินคราม) กลุ่มสีเขียว (เขียวจากต้นไม้ เขียวจากหินหรือแร่) กลุ่มสีดำ (ดำจากหมึกหรือเขม่า ดำผสม สีอื่น) และกลุ่มสีทองคำเปลว¹⁷ วาดชาดกนอกนิบาตจากปัญญาสชาดกที่พระสงฆ์สามเณรนิยมใช้เทศนาเป็นพระธรรมคำสอน และชาวบ้านนำมาแต่งเป็นคำว้ายขับขานกันในช่วงนั้น จำนวน ๒ เรื่อง คือ เจ้ารัตนแสงเมือง และเจ้าก่ำกาดำ ช่างได้ทำการวาดเรื่องเจ้ารัตนแสงเมืองมากกว่าเรื่องเจ้าก่ำกาดำ โดยวาดเรื่องเจ้ารัตนแสงเมือง บนแผงไม้ผนังด้านทิศตะวันตก ผนังด้านทิศใต้ และส่วนใหญ่ของผนังด้านทิศเหนือ จำนวน ๔ ช่องกรอบไม้ ส่วนเรื่องเจ้าก่ำกาดำวาดบนผนัง

¹⁵ สัมภาษณ์ นายบัณฑิต ปัญญาฉลาด (อดีตกำนันตำบลเวียงต้าคนที่ ๙ ทายาทหม่องโพส่วย (พ่อเฒ่าฮ้อยหลวง)) อายุ ๗๒ ปี เลขที่ ๔๓/๕ บ้านม่อน ตำบลเวียงต้า อำเภอลอง จังหวัดแพร่ วันที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๓.

¹⁶ ชาญคณิต อวรรณ. (๒๕๖๓). จิตรกรรมล้านนา พุทธประวัติ ทศชาติ ชาดกนอกนิบาต. กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส. หน้า ๑๔๐.

¹⁷ ชัยยศ อิชฎีวรพันธุ์ และสุชาติ ไรจนบุต. (๒๕๖๓). รายงานการสำรวจเบื้องต้นโครงการศึกษาและสัมมนาเชิงวิชาการ เพื่อการวางแผนอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังวัดเวียงต้าม่อน, ม.ป.ท.: ม.ป.พ. หน้า ๓ และ หน้า ๙ – ๑๒.

ส่วนน้อยของผนังด้านทิศเหนือ จำนวน ๒ ช่องกรอบไม้ และผนังด้านทิศตะวันออก รูปแต่มีตัวอักษรธรรมล้านนา เขียนกำกับอธิบายรูปภาพตลอดทั้งหมด และมีบางจุดเขียนด้วยอักษรไทยกำกับชื่อคนที่เป็นรูปวาดผู้หญิงแต่งกายแบบข้าราชการสำนักชาวสยาม ส่วนเพดานและเสาภายในวิหารประดับตกแต่งด้วยลายคำ (ลงรักปิดทอง)

ภาพที่ ๗ “นายน้อยสิทธิวงศ์” และ “อ๋นายสีเวย” ขนาบข้างซ้ายขวาประตูทางเข้ากุฏิด้านซ้ายมือ

ภาพที่ ๘ “เจ๊กน้อยได้หมากก้อแกง” และ “พ่อเฒ่าแสนภิรมย์มาจำศีล”
ขนาบข้างซ้ายขวาประตูกุฏิด้านขวามือ

“เจ้ารัตนแสงเมือง” เป็นเรื่องหนึ่งในปัญญาสาตก คือ ขาดกนกนิบาตที่ไม่ปรากฏในพระไตรปิฎก แต่งขึ้นในล้านนาช่วงระหว่าง พ.ศ. ๒๐๐๐ – ๒๒๐๐ ขาดกนกนิบาตทั้งหมดมีไม่น้อยกว่า ๒๐๐ เรื่อง “เจ้ารัตนแสงเมือง” มีโครงเรื่องคล้ายกับเรื่อง “เจ้าแสงเมืองหลงถ้ำ” แต่จะต่างกันบางจุดที่เนื้อหาและรายนามบุคคล สรุปรื้อเรื่องจากคัมภีร์ธรรมบาลานเรื่องเจ้ารัตนแสงเมือง ฉบับวัดสูงเม่น ตำบลสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ จารึกดลด้วยอักษรธรรมล้านนา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕

มีเนื้อเรื่องสังเขปกเล่าถึง พญาสัญญาไชย กษัตริย์เมืองผาเรือ (เมืองวียงจันทน์) กับเจ้านางสาวดี ขยายเอก ไม่มีราชบุตรธิดาด้วยกัน อำมาตย์จึงเสนอแนะให้ถือศีลบำเพ็ญภาวนาสรรสร้างบารมี จนกระทั่งในคืนหนึ่งเจ้านางสาวดีฝันว่า พระอินทร์นำแก้ววิรุณดวงวิเศษมาถวาย หลังจากนั้นเจ้านางสาวดีก็ทรงครรภ์ให้ประสูติราชบุตร ตั้งพระนามว่า “เจ้ารัตนแสงเมือง” (เจ้าแสงเมือง) ภายหลังได้เป็นเจ้าเมืองผาเรือสืบทอดจากราชบิดา มีวันหนึ่ง เจ้ารัตนแสงเมืองเสด็จออกไปล่ากวางได้หลงป่า จึงไปอาศัยอยู่กับต่าปัสสะสุย และได้เรียนรู้ทิพยมนต์ เมื่อสำเร็จจึงหาหนทางเสด็จกลับเมือง ในระหว่างทางได้พระอินทร์ที่แปลงกายเป็นพราหมณ์มาบอกทางพร้อมถวายดาบศรีกัญไชย (พระแสงขรรค์ชัยศรี) และของวิเศษต่าง ๆ เมื่อกลับถึงเมืองผาเรือได้ ต่อมาเจ้ารัตนแสงเมืองได้ใช้ให้นักแขกเต้าที่พูดภาษาคอนได้ชื่อว่า “สุนันทะ” บินไปตามหาหญิงสาวใน ๑๖ เมือง จนกระทั่งพบเจ้านางแมนเหลา ราชธิดาพญาสังสา เจ้าเมืองผาเงา เมื่อนักแขกเต้าบินกลับมาแจ้งข่าว เจ้ารัตนแสงเมืองจึงมอบหมายให้นักแขกเต้าให้นำแหวนทองคำไปมอบให้เจ้านางแมนเหลา พร้อมกับส่งราชทูตไปสู่ขอเจ้านางแมนเหลากับพญาสังสา แต่ก็ถูกเจ้าอุปราช (เจ้าคำเสา) กล่าวดูหมิ่นว่าไม่คู่ควร จึงได้เกิดการทำสู้รบกันขึ้น เจ้ารัตนแสงเมืองได้ใช้ทิพยมนต์ต่าง ๆ จนได้รับชัยชนะ พญาสังสาจึงยกเจ้านางแมนเหลาให้เป็นคู่ครองของเจ้ารัตนแสงเมือง¹⁸

ภาพที่ ๙ รูปเต็มผนังด้านทิศตะวันตกเรื่องเจ้ารัตนแสงเมือง

ตอนเจ้ารัตนแสงเมืองรบชนะเมืองผาเงาได้นำเจ้านางแมนเหลาเสด็จกลับเมืองผาเรือ มีจารึกอักษรธรรมล้านนาว่า

“เจ้ารัตนแสงเมืองไพบเมืองผาเงาได้นำแมนเหลาแล้วกลับคืนมาหนึ่แล”

¹⁸ ชาญณิต อารณ. (๒๕๖๓). จิตรกรรมล้านนา พุทธประวัติ ทศชาติ ขาดกนกนิบาต. กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส. หน้า ๑๔๑.

ภาพที่ ๑๐ รูปแต้มวัดภูมินทร์ เมืองน่าน ภาพหญิงสาวมีจารึกชื่อว่า “นายสีไว” (ซ้าย)
รูปแต้มวัดต้าม่อน เมืองต้า ภาพหญิงสาวมีจารึกชื่อว่า “อีนายสีไวย” (ขวา)

ภาพที่ ๑๑ รูปแต้มวัดภูมินทร์ เมืองน่าน ภาพชายสูงศักดิ์ไม่ปรากฏจารึกนาม
สันนิษฐานว่าเป็น เจ้าหลวงอนันตวรฤทธิเดช (เจ้าน้อยอนันตยศ) เจ้าผู้ครองนครน่าน ผู้ให้ทำการบูรณะอุโบสถ
และให้ทิตบัวผันวาดรูปแต้มภายในอุโบสถ เมื่อประมาณ พ.ศ.๒๔๑๐ - ๒๔๑๗ (ซ้าย)
รูปแต้มวัดต้าม่อน เมืองต้า ภาพชายมีจารึกนามว่า “นายน้อยสิทธิวงศ์” (ขวา)

“เจ้าก่ำกาดำ” มีชื่อเรียกอื่น ๆ อีก เช่น เจ้าก่ำก้ำกาดำ เจ้าดำก่ำก้ำก้ำ เจ้าก่ำดำกา หรือ เจ้ากาดำ เป็นต้น เป็นเรื่องหนึ่งในปัญญาสชาดกเช่นเดียวกับเรื่องเจ้ารัตนแสงเมือง สรุปรื้อเรื่องจากคัมภีร์ธรรมบาลาน เรื่องเจ้าก่ำกาดำ ฉบับวัดคอกหมูป่า ตำบลสันนาเม็ง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ จารึกดลด้วยอักษรธรรม ล้านนา มีจำนวน ๕ ผูก สรุปรื้อเรื่องกล่าวถึงพญาจิตตราช เจ้าเมืองพรหมทัต มีชายา ๒ องค์ คือ เจ้านางจันทเทวี กับนางสิงคิลา (นางสิงกา) แต่ไม่มีราชบุตรธิดา เสนาอำมาตย์จึงทูลให้นางทั้ง ๒ ทำพิธีถือศีลอย่างเคร่งครัด เพื่อขอลูกกับพระอินทร์ พระอินทร์จึงทูลอัญเชิญพระโพธิสัตว์ลงมาจุติในครรภ์ของเจ้านางจันทเทวี นางสิงคิลา เกิดความริษยาจึงปรึกษากับปาลกะเสนาผู้เป็นบิดาใส่ยาเสน่ห์ในน้ำเสวยของพญาจิตตราช แล้วทูลใส่ความว่า เจ้านางจันทเทวีตั้งครรภ์กับชายคนใช้หาบหญ้า พญาจิตตราชจึงขับไล่เจ้านางจันทเทวีออกจากราชวังไปอยู่กับ ๒ ตายายในชายป่า จนกระทั่งให้ประสูติราชบุตรมีผิวดำเหมือนกา เมื่อพญาจิตตราชทรงทราบว่า ราชบุตรของ เจ้านางจันทเทวีมีผิวดำเหมือนกา จึงแนพระทัยว่าไม่ใช่ราชบุตรพระองค์ จึงสั่งให้นำ ๒ แม่ลูกลอยแพไปตามแม่น้ำ ๒ ตายายทราบเรื่องก็เสียใจจนตายไปเกิดบนสวรรค์ แพที่ลอยไปตามแม่น้ำเกิดแตก ๒ แม่ลูกได้พลัดพรากไป คนละทิศทาง เจ้านางจันทเทวีพลัดไปสู่เมืองมิลิลาขออาศัยเรือนตายายในเมืองนี้ ส่วนเจ้าก่ำกาดำพลัดล่องไป เมืองพาราณสี

ที่เมืองพาราณสี เจ้าเมืองมีราชธิดาทั้งดงาม ๗ องค์ คือ เจ้านางพิมรา เจ้านางนาริกา เจ้านางอัมรา เจ้านางสุนันทา เจ้านางสุวิมาลา เจ้านางสุจิม่า และองค์สุดท้ายที่มีความงามกว่าพี่สาวทุกคนคือนามว่า เจ้านางเทพกัญญา เจ้าก่ำกาดำที่หลงมาเมืองพาราณสีได้แอบกินผลไม้ในสวนอุทยานของเจ้านางเทพกัญญาที่มีแม่เฒ่า ปกซิกาดูแลอยู่ ภายหลังแม่เฒ่าปกซิกาจับได้จึงให้มาอยู่ด้วยที่เรือนในอุทยาน และรับเจ้าก่ำกาดำเป็นบุตรบุญธรรม ส่วนพระอินทร์ก็ได้ให้นางฟ้ามาเกิดในผลนุ่นทองคำในเมืองพาราณสี เมื่อเกิดออกมาจากผลนุ่นทองคำ พญาพาราณสีได้รับเป็นราชธิดาอีกองค์หนึ่ง ตั้งนามว่า เจ้านางพิมพา ให้ประทับอยู่กับเจ้านางเทพกัญญา ราชธิดาทั้ง ๒ องค์ มีความเฉลียวฉลาดอย่างมาก พญาพาราณสีจึงได้ประกาศหาผู้ที่จะสามารถตอบปัญหาของ ราชธิดา ๒ องค์ได้ ปรากฏว่าเจ้าเมือง เจ้าชายจากหนึ่งร้อยเอ็ดเมืองก็ไม่สามารถตอบปัญหาได้ จนกระทั่งมีเพียง เจ้าก่ำกาดำเท่านั้นที่สามารถตอบปัญหาได้ จึงได้อภิเษกสมรสกับเจ้านางเทพกัญญา และเจ้านางพิมพา ได้ครอง เมืองพาราณสีสืบต่อจากพญาพาราณสี ส่วนเจ้านางจันทเทวี ภายหลังพญาจิตตราชก็ได้รับเสด็จกลับไปประทับที่ เมืองพรหมทัตตามเดิม¹⁹

¹⁹ ลยาศรี ทุนชนะเสวี. (๒๕๖๖). การศึกษาเชิงพินิจนิทานชาดกล้านนาไทยเรื่องเจ้าก่ำกาดำ. วิทยานิพนธ์สาขารีกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร. หน้า ๑๕๙ - ๑๖๔.

ภาพที่ ๑๒ รูปแต้มผนังด้านทิศตะวันออกเรื่องเจ้าก่ำกาดำ

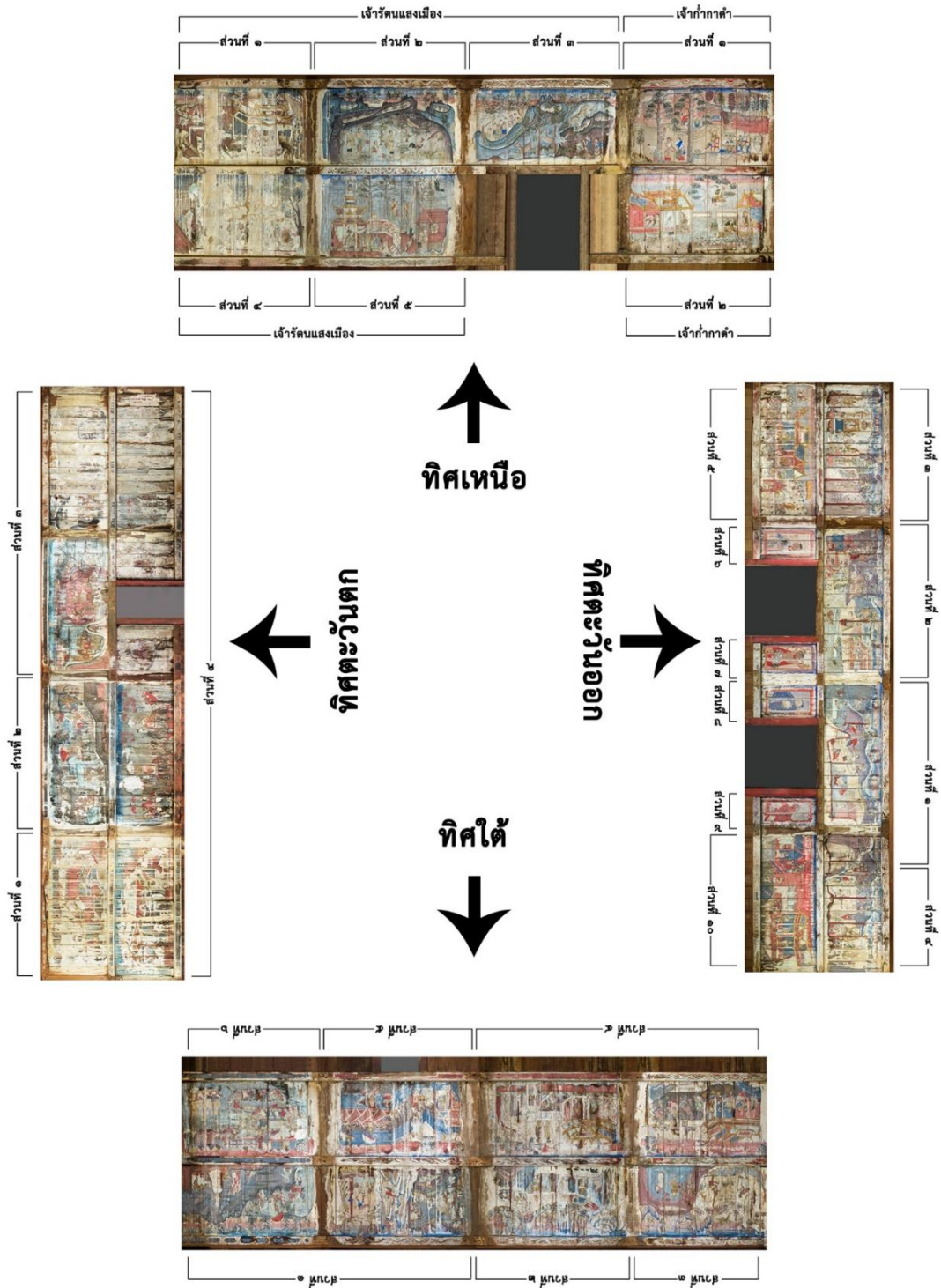
ตอนเจ้าราชบัณฑิต (เจ้าก่ำกาดำ) ราชภิเชกเป็นเจ้าเมืองพาราณสี

และอภิเชกสมรสกับเจ้านางเทพกัญญาและเจ้านางพิมพา มีจารึกอักษรธรรมล้านนาว่า

“อินท์พรหมทั้งหลายลงมาอุสสาราภิเชกเจ้ากาดำ หื้อเป็นพระญาราชบัณฑิตในเมืองพาราณสี

แล้วหื้อ ๒ นางพี่น้องเป็นราชเทวีวันนั้น แม่หน้แล”

เนื้อเรื่องชาดกนอกนิบาตจากปัญญาชาดกในข้างต้น ทั้งเจ้ารัตนแสงเมือง และเจ้าก่ำกาดำ ช่างวาดรูปแต้มวัดตำม่อน ได้นำเรื่องราวมาออกแบบวาดภาพจัดวางบนแผ่นผนังไม้ภายในวิหาร เรื่องเจ้ารัตนแสงเมือง เริ่มจากมุมซ้ายมือกรอบบนของผนังด้านทิศตะวันตก ต่อไปผนังด้านทิศใต้ และผนังด้านทิศเหนือจำนวน ๔ กรอบ บนล่างทางซ้ายมือ ส่วนเรื่องเจ้าก่ำกาดำ เริ่มจากมุมขวามือกรอบบนของผนังด้านทิศเหนือ และต่อไปผนังด้านทิศตะวันออก ช่างได้ออกแบบจัดวางรูปแต้มตามเนื้อเรื่องชาดก มีรายละเอียดแบ่งออกเป็นส่วนตัวต่าง ๆ ได้ ดังนี้

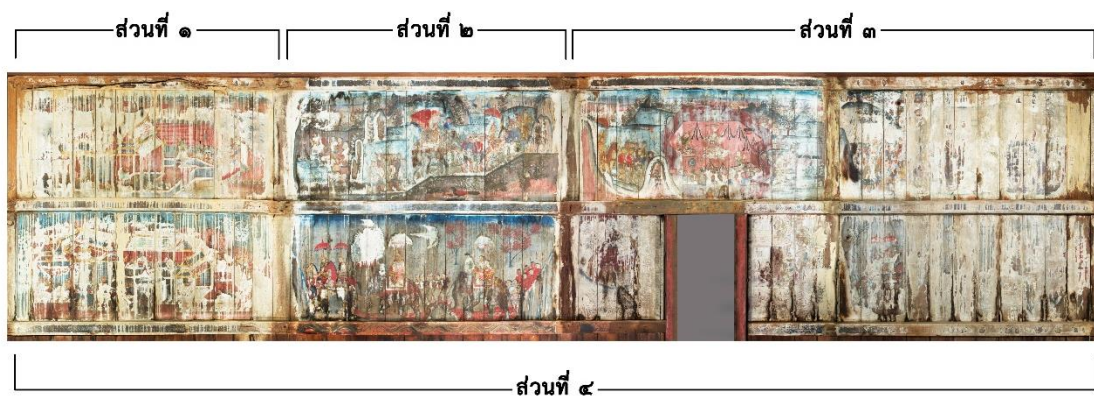
ภาพที่ ๑๓ แผนผังการวางรูปแต้มบนฝาผนังทั้งสี่ด้านภายในวิหารวัดตำม่อน
เจ้ารัตนแสงเมือง ผนังไม้ด้านทิศตะวันตก (ด้านที่มีหน้าต่าง)

ส่วนที่ ๑ ภาพปราสาทราชวังและเมืองผาเรือของพญาสัตตไสย และเจ้านางสาวดีชายาของพญาสัตตไสย
ไปทำพิธีอธิษฐานขอให้มียาขบถโรค

ส่วนที่ ๒ เจ้านางสาวดีเสด็จไปทำพิธีขอราชขบถโรคตั้งแต่เมืองผาเรือถึงเมืองผาเงา

ส่วนที่ ๓ เจ้ารัตนแสงเมือง พร้อมกับพญาภิญาจาและพญาหงส์พิมพ์ทอง ยกกองทัพไปตีเมืองผาเงา
ไพร่พลของเมืองผาเงาล้มตายจำนวนมาก

ส่วนที่ ๔ เจ้ารัตนแสงเมืองสู้รบชนะเมืองผาเงา ได้นำเจ้านางแมนเหลาจากเมืองผาเงากลับมาเมือง
ผาเรือ

ภาพที่ ๑๔ รูปแต้มฝาผนังวิหารด้านทิศตะวันตก

ที่มา: (กันต์ พูนพิพัฒน์, ๒๕๖๔)

เจ้ารัตนแสงเมือง ผนังไม้ด้านทิศใต้ (ด้านผนังปิดทึบ)

ส่วนที่ ๑ ราชพิธีถวายพระเพลิงพระศพพญาสัตตไสย และเจ้ารัตนแสงเมืองเสด็จออกประพาสป่า
ไปพบกวางทองจึงตามไปจนระหว่างทางม้าทรงได้ตาย พระองค์จึงหลงป่า เหล่าข้าราชการช่วยกันตามหา
แต่ก็ไม่พบ

ส่วนที่ ๒ เจ้ารัตนแสงเมืองพยายามหาทางออกจากป่า ระหว่างทางไปพบฤๅษี จึงได้ขอเรียนวิชาทิพย์มนต์
กับฤๅษี

ส่วนที่ ๓ เมื่อเรียนทิพย์มนต์กับฤๅษีสำเร็จ เจ้ารัตนแสงเมืองหาทางกลับเมือง พระอินทร์จึงแปลงเป็น
อินทสัณเฑาะพราหมณ์มาบอกทางและถวายเครื่องทิพย์วิเศษต่าง ๆ ให้เจ้ารัตนแสงเมือง

ส่วนที่ ๔ ภาพปราสาทราชวังและเมืองของพญากัญญา ผู้เป็นลุงของเจ้ารัตนแสงเมือง มีเพื่อนรำขับซอ ถวายภายในราชวัง

ส่วนที่ ๕ เจ้ารัตนแสงเมืองออกมาจากป่าได้พักอาศัยที่เรือนของนายบ้าน นายบ้านผู้นี้จำเจ้ารัตนแสงเมืองได้ ก็เข้าไปกราบทูลให้เจ้านางสาวดีผู้เป็นราชมารดาของเจ้ารัตนแสงเมืองทรงทราบ

ส่วนที่ ๖ เจ้ารัตนแสงเมืองประทับอยู่หมู่บ้านอุดมคาม เจ้ารัตนแสงเมืองได้แข่งเรือและเพื่อนบนหัวเรือ

ภาพที่ ๑๕ รูปแต้มฝาผนังวิหารด้านทิศใต้

ที่มา: (กันต์ พูนพิพัฒน์, ๒๕๖๔)

เจ้ารัตนแสงเมือง ผนังไม้ด้านทิศเหนือ (ด้านประตูทางเข้าวิหาร)

ส่วนที่ ๑ อำมาตย์เข้าไปทูลพญาผาเงาที่ในราชวัง ว่าไพร่พลล้มตายจำนวนมาก กำแพงเมืองผาเงาก็พังไปหนึ่งด้าน และพญาสังสาพาเจ้านางแมนเหล่าผู้เป็นราชธิดาลี้ภัยไปอยู่ชนบทบ้านนอก เมื่อครั้งเจ้ารัตนแสงเมืองยกกองทัพมาตีเมืองผาเงา

ส่วนที่ ๒ เจ้ารัตนแสงเมืองใช้ให้นกแก้ว (ในชาดกเป็นนกแขกเต้า) ที่พูดภาษาคนได้ ไปหาเจ้านางแมนเหล่าที่เมืองผาเงา ได้เข้าไปในอุทยานพบเหล่าบรรดานางข้าหลวงของเจ้านางแมนเหล่า

ส่วนที่ ๓ ภาพเหล่าบรรดาเจ้าราชบุตรจากหนึ่งร้อยเอ็ดเมือง ไม่สามารถเป็นคู่ครองเจ้านางแมนเหลาได้ ก็พากันเสด็จกลับบ้านเมืองของตน

ส่วนที่ ๔ ภาพปราสาทราชวังเมืองผาเงาที่เจ้ารัตนแสงเมืองยัดได้เมื่อมีชัยชนะจากสงคราม และเจ้ารัตนแสงเมืองได้ประทับที่เมืองผาเงาเป็นเวลา ๒ เดือน ก็มอบเมืองผาเงาคืนแก่พญาสังสา

ส่วนที่ ๕ ภาพนกแขกเต้านำราชสาส์นของเจ้ารัตนแสงเมืองไปถวายให้เจ้านางแมนเหลา ที่ปราสาทเมืองผาเงา

เจ้าก่ำกาดำ ผนังไม้ด้านทิศเหนือ (ด้านประตูทางเข้าวิหาร)

ส่วนที่ ๑ พญาพารณสีสั่งให้ขุนนางปีนต้นนุ่นที่อยู่ในอุทยานเพื่อเก็บผลนุ่นทองคำ

ส่วนที่ ๒ ภาพปราสาทราชวังเมืองพารณสี พระอินทร์ได้นำเอาต้นนุ่นที่มีผลเป็นทองคำไปไว้ที่ใกล้ปราสาทของพญาพารณสี และปรากฏมีเจ้านางพิมพาเป็นหญิงสาวรูปร่างออกมาจากผลนุ่นทองคำ

ภาพที่ ๑๖ รูปแต้มฝาผนังวิหารด้านทิศเหนือ

ที่มา: (กันต์ พูนพิพัฒน์, ๒๕๖๔)

เจ้าก่ำกาดำ ผนังไม้ด้านทิศตะวันออก (ด้านประตูทางเข้ากุฏิ)

ส่วนที่ ๑ พญาพารณสีฟังคำยุยงของปาลกะเสนา ได้ขับไล่เจ้านางจันทเทวีออกจากราชวัง ไปอาศัยอยู่กับ ๒ ตายาย จนให้ประสูติราชบุตรมีผิวสีดำเหมือนกา

ส่วนที่ ๒ พญาพารณสีทรงทราบว่านางจันทเทวีประสูติราชบุตรมีผิวสีดำเหมือนกา จึงให้เนรเทศ ๒ แม่ลูกลอยแพออกไปจากเมืองพารณสี เกิดอุบัติเหตุแพแตก เจ้านางจันทเทวีลอยน้ำพลัดไปขออาศัยอยู่กับ ๒ ตายายที่เมืองมิลินนคร ส่วนเจ้าก่ำกาดำลอยน้ำไปถึงเมืองพารณสี ด้วยความหิวจึงเข้าไปในอุทยานของเจ้านางเทพกัญญาที่มีแม่เฒ่าปักษิกาเฝ้าอยู่จนถูกจับได้ ภายหลังแม่เฒ่าปักษิกา รับไว้เป็นบุตรบุญธรรมให้อาศัยอยู่ด้วยที่เรือนในอุทยาน

ส่วนที่ ๓ เจ้าก่ำกาดำอธิษฐานต่อพระอินทร์พระพรหมเนรมิตเมืองให้ พระอินทร์พระพรหมจึงเนรมิตเมือง และปราสาทราชวังถวายเจ้าก่ำกาดำ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของเมืองพารณสี และพระอินทร์ได้อุ้มเอาเจ้านางจันทเทวีผู้เป็นราชมารดาตอนบรรทมหลับให้กลับมาอยู่กับเจ้าก่ำกาดำ

ส่วนที่ ๔ เจ้าราชบัณฑิต (เจ้าก่ำกาดำ) พาราขมารดากลับไปเมืองพารณสี ปาลกะเสนาทูลความเท็จยุยงต่อพญาพรหมทัตว่าเจ้าราชบัณฑิตยกกองทัพมาตีเมือง ปาลกะเสนาจึงยกกองทัพไปรบกับเจ้าราชบัณฑิต พอปาลกะเสนายกกองทัพออกไปก็ถูกธรณีสูบ เมื่อปาลกะเสนาตายแล้วฤทธิ์ของยาเสน่ห์เสื่อม พญาพรหมทัตจึงรับเจ้านางจันทเทวีกลับคืนมาประทับอยู่เมืองพารณสีดังเดิม

ส่วนที่ ๕ พระอินทร์พระพรหมราชาภิเษกเจ้าก่ำกาดำเป็นเจ้าราชบัณฑิต (พญาบัณฑิตราชา) เจ้าเมืองพารณสี พร้อมทั้งอภิเษกสมรสให้เจ้าราชบัณฑิตกับเจ้านางเทพกัญญาและเจ้านางพิมพา และเพื่อแสดงบุญบารมีของเจ้าราชบัณฑิตให้เป็นที่ประจักษ์แก่ชาวเมือง พระอินทร์จึงถามปัญหากับเจ้าราชบัณฑิต (เจ้าก่ำกาดำ) บนอากาศ ช่วงที่ถอดรูปหะขັນบนอากาศ ๒ นางพี่น้องได้เอาเสื้อทิพย์ไปเผาไฟ เพื่อไม่ให้เจ้าราชบัณฑิตกลับไปมีผิวสีดำเหมือนกาอีกต่อไป

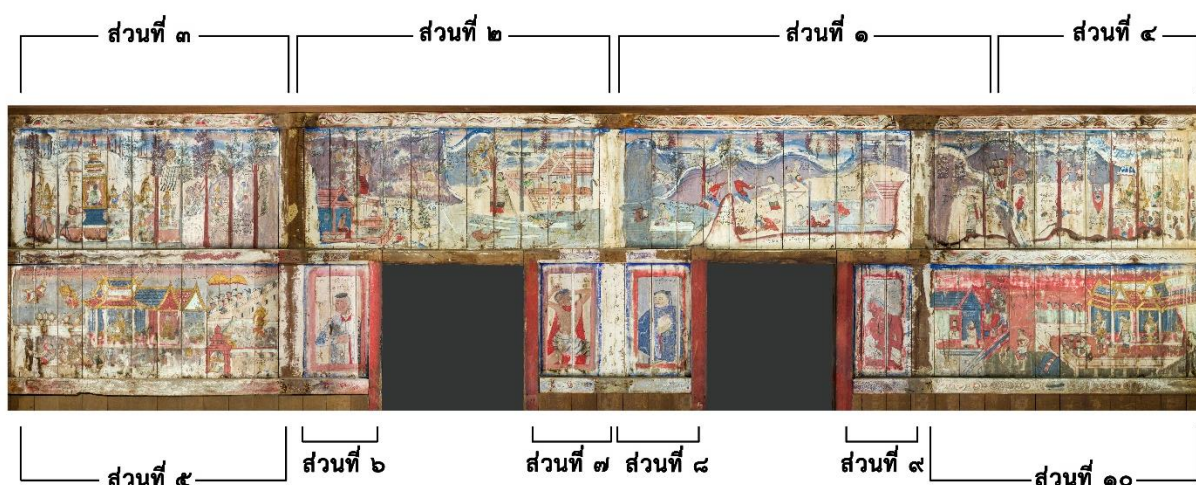
ส่วนที่ ๖ ภาพบุคคลขนาดใหญ่ของน้อยสิทธีวงศ์ มีเขียนประกอบว่า “นายน้อยสิทธีวงศ์”

ส่วนที่ ๗ ภาพบุคคลขนาดใหญ่ของนางศรีเวย มีเขียนประกอบว่า “อินนายสีเวย”

ส่วนที่ ๘ ภาพบุคคลขนาดใหญ่ของเด็กจิ้น มีเขียนประกอบว่า “เจ็กน้อยได้หมากก้อแกง”

ส่วนที่ ๙ ภาพบุคคลขนาดใหญ่ของแสนภิรมย์ มีเขียนประกอบว่า “พ่อเฒ่าแสนภิรมย์มาจำศีล”

ส่วนที่ ๑๐ ภาพพญาจิตตราช (พญาพรหมทัต) เจ้าเมืองพรหมทัต เจ้านางจันทเทวี และเจ้าราชบัณฑิตประทับในปราสาทราชวังเมืองพารณสี นางสิงกา (นางสิงคิลา) ธิดาปาลกะเสนาวิงออกไปตามหาบิดาจึงถูกรณีสืบไปอีกคน

ภาพที่ ๑๗ รูปแต้มฝาผนังด้านทิศตะวันออก
ที่มา: (กันต์ พูนพิพัฒน์, ๒๕๖๔)

ส่วนภาพบุคคลขนาดใหญ่ที่วาดแทรกไว้ในกรอบช่องไม้ ๔ ภาพ ช่วงที่ดำเนินเรื่องเจ้าก่ำกาดำ ตรงทางผนังด้านทิศตะวันออก วาดขนาด ๒ ข้าง ๒ ประตูทางเข้ากุฏิสงฆ์ที่เชื่อมด้านทิศตะวันออกของวิหาร เขียนกำกับชื่อทุกภาพ คือ (๑) นายน้อยสิทธีวงศ์ (๒) อ๋นายสีเวย (อ๋นายศรีเวย) (๓) เจ๊กน้อย ได้หมากก้อแกง (เด็กจีนได้ทับทิม) และ (๔) พ่อเฒ่าแสนภริมย์มาจำศีล ภาพบุคคลขนาดใหญ่ของนาย สิทธีวงศ์ นางศรีเวย เด็กชาวจีน และแสนภริมย์ ไม่มีความเกี่ยวข้องกับเนื้อหาเจ้าก่ำกาดำที่วาดบนแผงผนังด้านนี้ สันนิษฐานว่าอาจเป็นบุคคลที่มีส่วนในการอุปถัมภ์วาดภาพ และที่น่าสังเกตก็คือ มีรูปบุคคลชายหญิงมีความคล้ายคลึงกันระหว่างรูปแต้มวัดภูมินทร์ เมืองน่าน กับวัดตำม่อน เมืองต้า โดยเฉพาะรูปผู้หญิงมีความคล้ายคลึงมากทั้งลักษณะลีลาท่าทาง ลักษณะการแต่งกาย และชื่อที่เหมือนกัน (นางศรีไว และนางศรีเวย)

รูปแต้มของวัดตำม่อนภายหลังมีการรื้อวิหารที่มีความทรุดโทรมตามกาลเวลา ได้ถอดแผงไม้ที่มีรูปแต้มติดไว้ชั่วคราวในศาลา จนกระทั่งทางอุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง (ไร่แม่ฟ้าหลวง) ได้ขอผาติกรรมไปจัดเก็บรักษา แสดงไว้ภายในหอคำน้อยของอุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง บ้านป่าจั่ว ตำบลรอบเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ ๒๙ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๓๑ โดยทางอุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวงได้ทำการ

ก่อสร้างวิหารศิลปะล้านนาจำนวน ๑ หลัง ถวายให้วัดด้าม่อน ที่ยังคงปรากฏอยู่ในปัจจุบัน และมีการถ่ายภาพรูปแต้มวัดด้าม่อน จัดแสดงไว้ภายในพิพิธภัณฑ์โกมลผ้าโบราณ ตำบลห้วยอ้อ อำเภอลอง จังหวัดแพร่ มีการเผยแพร่รูปภาพและเนื้อหารูปแต้มทางเว็บไซต์หอภาพถ่ายล้านนา (Chiang Mai House of Photography) ที่จัดทำโดยรองศาสตราจารย์กัณฑ์ พูนพิพัฒน์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อีกทั้งในปี พ.ศ.๒๕๖๓ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดแพร่ได้จัดสร้างวิหารศิลปะพม่าจำลองขึ้นจากภาพถ่ายเก่า พร้อมกับติดกรอบรูปภาพที่ทำการวาดคัดลอกรูปแต้มวัดด้าม่อน โดยจิตรกรของจังหวัดแพร่ จัดแสดงไว้ภายในวิหารหลังใหม่นี้ จำนวน ๒๐ ภาพ และได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญอีกแห่งหนึ่งของอำเภอลองและของจังหวัดแพร่ รอผู้สนใจในงานศิลปะและศิลปวัฒนธรรมเข้าไปสัมผัสความงดงามและบรรยากาศได้ทุกวัน

ภาพที่ ๑๘ วิหารวัดด้าม่อนที่สร้างจำลองขึ้นใหม่เมื่อ พ.ศ.๒๕๖๓
ที่มา: (วงศ์ดิลก กิจจาเย็นนันท, ๒๕๖๓)

ภาพที่ ๑๙ พระเจ้าแสนหวาย พระประธานในวิหาร และภาพวาดคัดลอกขึ้นใหม่ติดผนังภายในวิหารวัดด้าม่อน
ที่มา: (วงศ์ดิลก กิจจาเย็นนันท, ๒๕๖๓)

เอกสารอ้างอิง

ภูเดช แสนสา (อ่าน). *จารึกท้ายคัมภีร์ทศพร* พบที่วัดนาตุ้ม ตำบลบ่อเหล็กทอง อำเภอคลอง จังหวัดแพร่. อักษรธรรมล้านนา, จาร พ.ศ.๒๔๔๖.

ภูเดช แสนสา (อ่าน). *จารึกท้ายคัมภีร์วันนปเวสน์* พบที่วัดนาตุ้ม ตำบลบ่อเหล็กทอง อำเภอคลอง จังหวัดแพร่. อักษรธรรมล้านนา, ไม่ปรากฏปีที่จาร.

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๑. *ส่งสัญญาบัตรขุนนางไปพระราชทาน*. วันที่ ๑๒ มีนาคม ๑๒๓, หน้า ๙๓๒.

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๑. *ส่งสัญญาบัตรบรรดาศักดิ์ไปพระราชทาน*. วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๔๖๗, หน้า ๒,๖๐๑.

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๖. *พระราชทานนามสกุล*. วันที่ ๑ มิถุนายน ๒๔๖๒, หน้า ๕๔๗.

สบ.๒.๘/๓ (๒) บันทึกเรื่องป่าไม้แม่ต้าและป่าไม้เมืองลอง กับเรื่องป่าไม้แม่สลิต กระทรวงเกษตรฯ ถวายมาประกอบการแต่งบันทึกเรื่องป่าไม้แม่ต้าและเมืองลอง (๑๓ ส.ค. ๑๒๘ – ๑๒ มิ.ย. ๒๔๖๙)

หจข. ร.๕ ม/๔๓ (๖๖) ให้นายน้อยหลงเข้าทำป่าไม้แม่ต้า

หจข. ร.๕ กร ๕ รล - พศ.๑๐/๖๐ นายหนานขัติยะบุตรแสนหลวงเจ้าเมืองลอง ร้องกล่าวโทษเจ้านครลำปาง.

หจข.ร.๕ ผ กบค.๕-(๗-๑๑). (๒๔๔๕). *แผนที่มณฑลพายัพแสดงแขวงป่าตัน แขวงเมืองลอง*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.

ชาญคณิต อารณ. (๒๕๖๓). *จิตรกรรมล้านนา พุทธประวัติ ทศชาติ ชาดกนอกนิบาต*. กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส.

ชัยยศ อิษฏ์วรพันธุ์ และสุชาติ โรจนบุตร. (๒๕๖๓). *รายงานการสำรวจเบื้องต้นโครงการศึกษาและสัมมนาเชิงวิชาการ เพื่อการวางแผนอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังวัดเวียงต้าม่อน*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.

บุปผา อิทธิมณฑล. (๒๕๔๗). *สายสัมพันธ์ทิพจักราริวงศ์ เจ้าเจ็ดตนในตระกูล ณ ลำปาง*. (เอกสารอัดสำเนา). ม.ป.ท.: ม.ป.พ.

บันดล ปัญญาฉลาด. อดีตกำนันตำบลเวียงต้า คนที่ ๙. บ้านเลขที่ ๔๓/๕ หมู่ ๓ บ้านม่อน ตำบลเวียงต้า อำเภอคลอง จังหวัดแพร่. (๒๑ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๙ และวันที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๓). สัมภาษณ์.

พิทักษ์ ปัญญาฉลาด. (๒๕๔๓). *อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพกำนันศักดิ์สิทธิ์ ปัญญาฉลาด*.แพร่: ม.ป.พ.

ภูเดช แสนสา. (๒๕๕๕). *ร้อยเรียงร้อยเรื่องเมืองลอง*. เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์.

ลยาศรี หุณฑนะเสวี. (๒๕๖๖). *การศึกษาเชิงพินิจนิทานชาดกล้านนาไทยเรื่องกำกาดำ*. วิทยานิพนธ์สาขาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วิถี พานิชพันธ์. (๒๕๓๙). *จิตรกรรมเวียงต้า*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.

วัดต้าแป้น ตำบลเวียงต้า อำเภอคลอง จังหวัดแพร่. *พระเจ้าแสนทอง*. เอกสารแผ่นพับ.

สังวาลย์ ยอดคำ. เสนอของผู้สร้างวัดด้าม่อน. บ้านเลขที่ ๔ หมู่ ๓ บ้านม่อน ตำบลเวียงต้า อำเภอลอง จังหวัด
แพร่. (๒๑ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๙). สัมภาษณ์.

ศาสนวัตถุและศาสนสถานสำคัญของวัดท้าวบุญเรือง

ตำบลบ้านแหวน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

The Important Artifacts and Archaeological Sites
of Thao Boonrueng Temple

Baan Waen Sub-district, Hang Dong District, Chiang Mai

ปรัชญา โสภณปัญโญ

Prchaya Sophonpanyo

เลขานุการเจ้าคณะตำบลบ้านแหวน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

พระลูกวัดท้าวบุญเรือง ตำบลบ้านแหวน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

Thao Boonrueng Temple, Baan Waen Sub-district,

Hang Dong District, Chiang Mai

วันที่รับบทความ : วันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๖๔

วันที่ส่งบทความที่แก้ไข : วันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๔

วันที่ตอบรับบทความเพื่อตีพิมพ์ : วันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔

บทคัดย่อ

วัดท้าวบุญเรือง ตำบลบ้านแหวน อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่พบหลักฐานชัดเจนว่าสร้างขึ้นเมื่อใด แต่จากหนังสือประวัติของวัด ทำให้ประมาณการได้ว่า วัดท้าวบุญเรืองสร้างก่อน พ.ศ.๒๓๔๗ โดยมีโบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญ ได้แก่ วิหาร เจดีย์ พระพุทธรูป สัตภัณฑ์ ธรรมาสน์ หีบธรรม และหอไตรกลางน้ำ โดยศิลปวัตถุ จำนวน ๘ ชิ้น ได้ขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ โดยกรมศิลปากร เมื่อ พ.ศ.๒๕๓๓ จากการศึกษาศาสนวัตถุและศาสนสถานของวัดท้าวบุญเรือง ในด้านรูปแบบศิลปะ ข้อความจารึก หรือการสัมภาษณ์คนในท้องถิ่น ทำให้ทราบถึงประวัติ และ ความเชื่อของชาวบ้านที่มีต่อศาสนวัตถุและศาสนสถาน ซึ่งก่อให้เกิดประเพณีและพิธีกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาและความผูกพันระหว่างวัดและชุมชนได้เป็นอย่างดี บทความนี้ จึงเป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติของศาสนวัตถุและศาสนสถานของวัดท้าวบุญเรือง เพื่อนำเสนอให้คนในชุมชนได้รับรู้ถึงคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพชนในท้องถิ่นได้สร้างสรรค์ไว้ ตลอดจนเป็นตัวช่วยให้วัดและชุมชนอื่นได้อนุรักษ์และศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนไว้ก่อนที่จะศาสนวัตถุ ศาสนสถานจะเสียหายไป หรือผู้ให้ข้อมูลจะล้มหายตายจากไป

คำสำคัญ : ศาสนวัตถุ, ศาสนสถาน, วัดท้าวบุญเรือง, ประวัติศาสตร์ชุมชน

Abstract

There is no explicit archaeological evidence for the existence of Thao Boonrueng temple, Baan Waen sub-district, Hang Dong district, Chiang Mai. However, from the history inscription of the temple, at least it was built before 1804 with some crucial ancient structures and artifacts include Vihara, pagoda, buddha images, Sattaphan, pulpit, Dharma chests and Scripture library surrounded by water. The eight artifacts were registered at Silpakorn University. From the study of religious objects and archaeological site of Thao Boonruang temple in terms of art forms, inscriptions or interviews with local people, revealed the historical background and beliefs of the villagers towards religious objects and places of worship which followed by consciousness raising about the traditions and rituals that shows the faith and bond between the temple and the community. This article gathers information about the history of the monastery's artifacts and religious sites to present to the community the value and importance of the cultural heritage created by local ancestors, as well as being an example for temples and other communities to preserve and study their local history before the destruction of religious sites or the death of information disseminators.

Key words : Artifacts, Archaeological sites, Thao Boonruang temple, Community history

บทนำ

วัดท้าวบุญเรือง ตั้งอยู่ที่บ้านท้าวบุญเรือง หมู่ที่ ๓ ตำบลบ้านแหวน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มน้ำท่าช้างที่ไหลมาจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ของดอยสุเทพ เป็นพื้นที่เพาะปลูกข้าวที่สำคัญของเมืองเชียงใหม่ในอดีต เดิมเรียกว่าแขวงแม่ท่าช้าง และอำเภอแม่ท่าช้าง ตามลำดับก่อนที่จะเปลี่ยนเป็น “อำเภอหางดง” ในปัจจุบัน

วัดท้าวบุญเรืองไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าสร้างขึ้นเมื่อสมัยใด มีข้อสันนิษฐานหลายประการ เช่น จากการสันนิษฐานจากชื่อของวัดคือ “ท้าวบุญเรือง” ตรงกับชื่อโอรสของพระยาติโลกราช อาจจะเป็นวัดที่สร้างขึ้นในช่วง พ.ศ.๒๐๐๐ หรืออาจเป็นวัดที่ตั้งชื่อตามผู้ปกครองแขวงแม่ท่าช้าง ที่มียศและชื่อว่า “ท้าวบุญเรือง” เพราะในบริเวณใกล้เคียง ปรากฏชื่อวัดที่มีคำนำหน้าว่า “ท้าว” จำนวน ๓ วัด คือ วัดท้าวบุญเรือง วัดท้าวคำวัง และวัดท้าวผาญ ตามหลักฐานคือ ประวัติวัด (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๓ น. ๑๘๘) กล่าวถึงลำดับเจ้าอาวาส และปีที่ปกครองวัด ดังนี้

๑. พระครูบาคันธา	พ.ศ.๒๓๔๗ – ๒๔๐๕
๒. พระครูบาสุวรรณ	พ.ศ.๒๔๐๕ – ๒๔๓๐
๓. เจ้าอธิการอินตา อริยะ	พ.ศ.๒๔๓๐ – ๒๔๙๓
๔. พระครูประโชติบุญรักษ์ (จันทร์ จิรฐิโก)	พ.ศ.๒๔๘๓ – ๒๕๒๗
๕. พระครูกิตติพัฒน์โสภณ (บุญรัตน์ นิภาธโร)	พ.ศ.๒๕๒๗ – ปัจจุบัน

จากหลักฐานที่ปรากฏในบันทึกท้ายคัมภีร์ใบลานของวัดท้าวบุญเรือง ได้กล่าวถึงชื่อวัด และสร้อยวัด (คำต่อท้ายชื่อที่แสดงถึงลักษณะเด่นของวัด) ที่กล่าวถึงสภาพพื้นที่ เช่น “วัดท้าวบุญเรืองทักษิณะหนใต้เวียงเชียงใหม่” “วัดบ้านท้าวบุญเรืองชัยพรวัวล้อม ป่าหมากอ้อมเป็นดง แม่ร้างเข้าก็หลง สาวเดียวไปก็ให้” “วัดสรีบุญเรืองป่าเป้า” และ “วัดสรีบุญเรือง แคว้นใต้แห่งเวียงรัตนตึงสาวภินวบุรี” ข้อความเหล่านี้ระบุชัดเจนว่าเป็นวัดที่อยู่ทางทิศใต้ของเมืองเชียงใหม่ และทำให้ทราบว่าวัดท้าวบุญเรือง มีอีกชื่อหนึ่ง คือ วัดสรีบุญเรือง ซึ่งมีสภาพอุดมสมบูรณ์ด้วยพรรณไม้ เช่น ต้นมะพร้าวและต้นหมาก นอกจากนั้น ยังมีโบราณสถานหรือวัดร้างอีกหลายแห่งในบริเวณใกล้เคียง เช่น วัดปู่ฮ่อ ที่ชาวบ้านท้าวบุญเรือง (ปอกหล่ายล่อง) ได้ฟื้นฟูให้กลับมาเป็นวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษา และวัดสันกู่ ที่ชาวบ้านดู่ ได้ฟื้นฟูให้กลับมาเป็นวัดอีกครั้งเช่นกัน โดยศรัทธาชาวบ้านที่อุปถัมภ์วัดปู่ฮ่อ และวัดสันกู่ ยังคงถือว่าวัดท้าวบุญเรืองเป็นวัดหลัก หากมีประเพณีสำคัญ เช่น การทำบุญให้บรรพบุรุษ ก็จะมาทำบุญที่วัดท้าวบุญเรืองเป็นประจำ (พิเชฐ ทองคำ, สัมภาษณ์, ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๔)

บทบาทหรือชื่อเสียงของวัดท้าวบุญเรืองที่ทำให้คนรู้จักอย่างกว้างขวาง คือ การเป็นสำนักเรียนพระปริยัติธรรม (ภาษาบาลี) ในยุคที่ครูบาอินตา อริยะ เป็นเจ้าอาวาสวัด (พ.ศ. ๒๔๓๐ – ๒๔๙๓) โดยเล่าสืบต่อกันมาว่า ท่านเล่าเรียนจนชำนาญในคัมภีร์ปรมัตถ์ ๘ จนรู้ค่านกคำหนู สำนักเรียนภาษาบาลีของวัดท้าวบุญเรือง มีชื่อเสียงโด่งดังมากในยุคนั้น (พระพรหมมงคล, สัมภาษณ์ ๖ ธันวาคม ๒๕๕๘) สมัยที่ครูบาอินตาเป็นเจ้าอาวาส มีพระภิกษุสามเณรจากวัดใกล้เคียง และวัดอื่น ๆ ในเมืองเชียงใหม่ และลำพูน มาพำนักและศึกษาเล่าเรียนภาษาบาลี เช่น ครูบาอ่อนเรือน สุภทโท (วัดบ้านกวน อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่) ครูบาคองคำ กตปุญโญ (วัดดอนเปา อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่) ครูบาคำอ้าย ชยวุฑโฒ (วัดธรรมชัย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่) ครูบาบุญปัน ธรรมปญโญ (วัดร่องขุ่น อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่) ครูบาปา โพธิโก (วัดชัยสถิต อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่) และครูบาชุ่ม โพธิโก (วัดวังมุย อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน) เป็นต้น เพราะครูบาอินตาเป็นที่ยอมรับนับถือในฐานะปราชญ์ ด้านภาษาบาลีและคณาอาคมต่าง ๆ ดังนั้นหากศรัทธาชาวบ้านจะไปทำบุญต้องนำภัตตาหารไปถวายในปริมาณที่มาก เพื่อให้เพียงพอกับพระภิกษุสามเณรของวัดท้าวบุญเรือง และภิกษุสามเณรจากวัดอื่นที่มาเล่าเรียนด้วย หากวัดท้าวบุญเรืองมีงานบุญประเพณี บรรดาศิษย์ที่เป็นบรรพชิตและศรัทธาชาวบ้าน โดยเฉพาะช่างซ่อมจะมาร่วมทำบุญเสมอ เพราะอรรถของครูบาในขณะนั้นช่างซ่อมมาขอกินอาหารกับท่านเสมอ (นางดี ถาคำดี, สัมภาษณ์, ๑๕ มกราคม ๒๕๖๔)

ปัจจุบัน วัดท้าวบุญเรือง ได้จัดเก็บคัมภีร์ใบลานอักษรธรรมล้านนา จำนวน ๑๐ ฝับ ไว้ที่หอไตรหลังใหม่ซึ่งย้ายมาจากหอไตรกลางน้ำที่อยู่หน้าวัด โดยส่วนมากจะบันทึกพระธรรมคำสอน ทางศาสนา เช่น พระไตรปิฎก ขาด และคัมภีร์ธรรมเทศนาทั่วไป บางส่วนเป็นตำราเรียนภาษาบาลี บทสวดมนต์ ตำนาน บทสวด และพิธีกรรมท้องถิ่น ตำราโหราศาสตร์ ตำราไสยศาสตร์ และตำรายาสมุนไพร จากการสัมภาษณ์พ่อหนานบุญช่วย ใบใส (สัมภาษณ์, ๒๑ มกราคม ๒๕๕๗) มัคทายกของวัดท้าวบุญเรือง ซึ่งเคยบรรพชาและอุปสมบทแล้ว จำพรรษาอยู่ที่วัดท้าวบุญเรือง ทำให้ทราบว่า ก่อนหน้านั้นมีคัมภีร์ใบลานจำนวนมากที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพราะครูบาอาจารย์และพระภิกษุสามเณร ที่ได้เรียนอักษรธรรมล้านนาแล้ว จะมีธรรมเนียมการจารคัมภีร์ใบลานเพื่อใช้เป็นคู่มือการศึกษา หรือศรัทธาชาวบ้านมาขอให้จารคัมภีร์ใบลานเพื่อถวายไว้กับวัด โดยเชื่อว่าจะได้บุญมาก เพราะเป็นการสืบอายุพระพุทธศาสนาด้วย

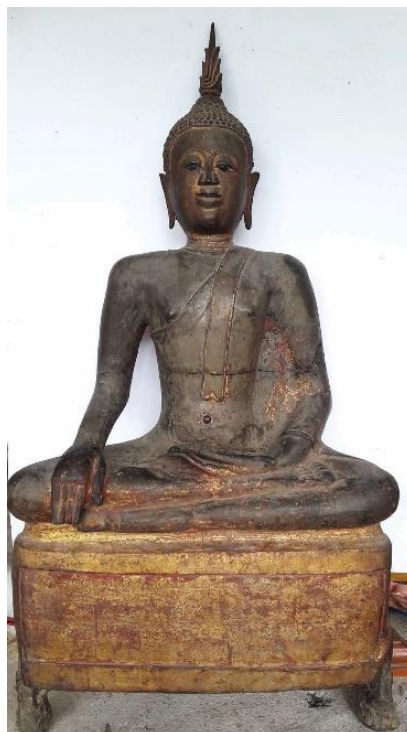
ศาสนวัตถุและศาสนสถานสำคัญของวัดท่าบุญเรือง

เนื่องด้วยวัดท่าบุญเรือง เป็นวัดเก่าแก่ในท้องถิ่น มีครูบาอาจารย์ที่มีชื่อเสียงหลายรูป ตลอดจนเป็นวัดที่ได้รับการอุปถัมภ์จากเจ้านายผู้ปกครองบ้านเมือง ผู้ปกครองท้องถิ่น คหบดี และศรัทธาชาวบ้าน จึงพบว่า มีการสร้างหรือถวายศาสนวัตถุและศาสนสถานไว้มากมาย เช่น วิหาร อุโบสถ เจดีย์ พระพุทธรูป ธรรมาสน์ หีบธรรม สัตภัณฑ์ หอไตร และกุฏิสงฆ์ โดยบางส่วนได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ โดยกรมศิลปากร ประกาศในราชกิจจานุเบกษา (ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่มที่ ๑๐๗ ตอนที่ ๑๙๒ หน้า ๑๑ – ๑๒ ลงวันที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๕๓) ดังนี้

๑. สัตภัณฑ์ ชนิดไม้สลัก ทาชาด ปิดทอง ประดับกระจกสี ศิลปะล้านนา อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ขนาดกว้าง ๖๖ เซนติเมตร ยาว ๑๒๒ เซนติเมตร สูง ๑๔๔ เซนติเมตร ปัจจุบันชำรุดเสียหาย อันเนื่องจากถูกไฟไหม้ ในปี พ.ศ.๒๕๔๐

๒. ธรรมาสน์ ชนิดไม้ ทาชาด เขียนลายทอง ศิลปะล้านนา อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ขนาดกว้าง ๑๑๒ เซนติเมตร ยาว ๑๑๒ เซนติเมตร สูง ๓๙๐ เซนติเมตร ปัจจุบันชำรุดเสียหาย เนื่องจากถูกไฟไหม้ เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๐ ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๔๓ ได้มีการสร้างใหม่ โดยจำลองแบบจากของเดิมที่ถูกไฟไหม้

๓. พระพุทธรูปปางมารวิชัย ชนิดสำริด ทาชาด ปิดทอง ศิลปะล้านนา อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๔ – ๒๕ ขนาดหน้าตักกว้าง ๓๕ เซนติเมตร ฐานกว้าง ๓๔.๕ เซนติเมตร สูง ๖๗.๕ เซนติเมตร

ภาพที่ ๑ พระพุทธรูปปางมารวิชัย

๔. พระพุทธรูปปางมารวิชัย ชนิดสำริด ทาชาด ปิดทอง ศิลปะล้านนา อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ขนาดหน้าตักกว้าง ๑๗.๕ เซนติเมตร ฐานกว้าง ๒๔ เซนติเมตร สูง ๓๗ เซนติเมตร

ภาพที่ ๒ พระพุทธรูปปางมารวิชัย

๕. พระพุทธรูปปางมารวิชัย ชนิดสำริด ทาชาด ปิดทอง ศิลปะล้านนา อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๔ – ๒๕ ขนาดหน้าตักกว้าง ๑๖ เซนติเมตร ฐานกว้าง ๒๖ เซนติเมตร สูง ๓๙ เซนติเมตร

ภาพที่ ๓ พระพุทธรูปปางสมาธิ

๖. หีบพระธรรม ชนิดไม้ ทาชาด เขียนลายทอง ศิลปะล้านนา อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ขนาดกว้าง ๕๘ เซนติเมตร ยาว ๖๗ เซนติเมตร สูง ๑๒๒ เซนติเมตร

๗. หีบพระธรรม ชนิดไม้ เขียนลายทอง ศิลปะล้านนา อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ขนาดกว้าง ๕๗ เซนติเมตร ยาว ๖๗.๕ เซนติเมตร สูง ๑๑๔ เซนติเมตร

๘. หีบพระธรรม ชนิดไม้ ทาชาด เขียนลายทอง ประดับกระจก ศิลปะล้านนา อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ขนาดกว้าง ๖๗ เซนติเมตร ยาว ๙๐.๕ เซนติเมตร สูง ๑๓๓.๕ เซนติเมตร

ภาพที่ ๔ หีบธรรม วัดท้าวบุญเรือง

พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของวัดท้าวบุญเรือง

นอกจากพระพุทธรูปที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ โดยกรมศิลปากรแล้ว วัดท้าวบุญเรือง ยังมีพระพุทธรูปที่สำคัญ และมีบทบาทต่อความเชื่อของศรัทธาชาวบ้านอีก ๒ องค์ ได้แก่

๑. พระสิงห์ประธาน หรือ พระสิงห์เรือนใหม่ เป็นพระพุทธรูปสำริด ศิลปะล้านนา (สกุลช่างสิงห์ ๑) หน้าตักกว้าง ๑๒.๕ เซนติเมตร ซึ่งชาวบ้านท้าวบุญเรืองเชื่อว่า เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ หากมีการจัดงานบุญ ประเพณีในท้องถิ่น เช่น ขึ้นเรือนใหม่ สืบชะตา หรืองานแต่งงาน จะอัญเชิญพระพุทธรูปองค์นี้ไปเป็นองค์ประธาน ในพิธีกรรม จะทำให้เป็นสิริมงคลและเกิดสิ่งที่ดีในชีวิตของเจ้าภาพและผู้มาร่วมงาน แต่ในปัจจุบันทางวัดและ คณะกรรมการเห็นว่าเป็นพระพุทธรูปสำคัญ จึงมีมติว่าไม่อนุญาตให้อัญเชิญไปประดิษฐานหรือประกอบพิธีกรรม นอกวัด เพราะเสี่ยงต่อการสูญหาย

ภาพที่ ๕ พระสิงห์ประธานเรือนใหม่

๒. พระพุทธรูปปางนาคปรก เป็นพระพุทธรูปสำริด ศิลปะล้านนา ขนาดหน้าตักกว้าง ๑๒.๕ เซนติเมตร ในสมัยก่อน (ประมาณ ๕๐ ปี ที่ผ่านมา) เมื่อมีการจัดงานฤดูหนาว คือ “งานทรายมูล” (จัดที่โรงเรียนทรายมูล) และ “งานสันป่าสัก” (จัดที่โรงเรียนวัดสันป่าสัก) ซึ่งเป็นงานรื่นเริงที่มีคนมาร่วมงานจำนวนมาก และทุกๆ ครั้งที่จัดงาน ผู้จัดหรือประธานในการจัดจะมาขอความเมตตาจาก พระครูประโชติบุญรักษ์ หรือ ครูบาจัน (ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดท่าบุญเรือง พ.ศ.๒๔๘๓ – ๒๕๒๗) ทำพิธีอัญเชิญพระนาคปรก โดยเชื่อว่าจะช่วยให้การจัดงานราบรื่น ช่วยปกป้องภัยอันตรายต่าง ๆ เช่น พายุฝน การทะเลาะวิวาท เป็นต้น ในส่วนของพิธีกรรม พระครูบาจัน จะอัญเชิญพระพุทธรูปพระนาคปรกมาประดิษฐานในที่เหมาะสมภายในวัด จากนั้นจะลงอักขระคาถาด้วยอักษรธรรมล้านนา จำนวน ๗ ตัว ในใบลมแล้ง (ใบคูณ / ใบราชพฤกษ์) จำนวน ๗ ใบ บรรจุไว้ใต้ฐานของพระองค์นี้ ตลอดช่วงเวลาของการจัดงาน ซึ่งเป็นที่เล่าขานว่า จะไม่มีพายุ ฝนฟ้าคะนอง และการจัดงานไปด้วยความราบรื่น (พ่อหนานบุญช่วย ใบใส, สัมภาษณ์ ๒๑ มกราคม ๒๕๕๗) แต่ปัจจุบันความเชื่อนี้ได้หายไปแล้ว และพระพุทธรูปปางนาคปรกของวัดท่าบุญเรือง ที่มีขนาดเท่า ๆ กัน จำนวน ๒ องค์ จึงไม่ทราบว่าพระพุทธรูปองค์ใดที่นิยมอัญเชิญมาประกอบพิธี และไม่มีผู้สืบทอดขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมหรืออักขระคาถานั้นแล้ว

แม้ว่าพระพุทธรูปที่ศรัทธาชาวบ้านเชื่อว่า มีความศักดิ์สิทธิ์และอัญเชิญมาประดิษฐานในจัดงานหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ไม่ได้ถูกอัญเชิญออกจากวัดให้ศรัทธาชาวบ้านได้สักการะเหมือนเช่นในอดีต แต่ทางวัดยังมีประเพณีอัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญออกมาประดิษฐานให้ศรัทธาชาวบ้านได้สรงน้ำเป็นประจำทุกปี ๆ ละ ๓ ครั้ง คือ ช่วงเทศกาลสงกรานต์ วันเข้าพรรษา และวันออกพรรษา ทำให้ความเชื่อหรือการรับรู้เกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปทั้ง ๒ องค์ ลดน้อย โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นหลัง

ภาพที่ ๒ พระนาคปรก

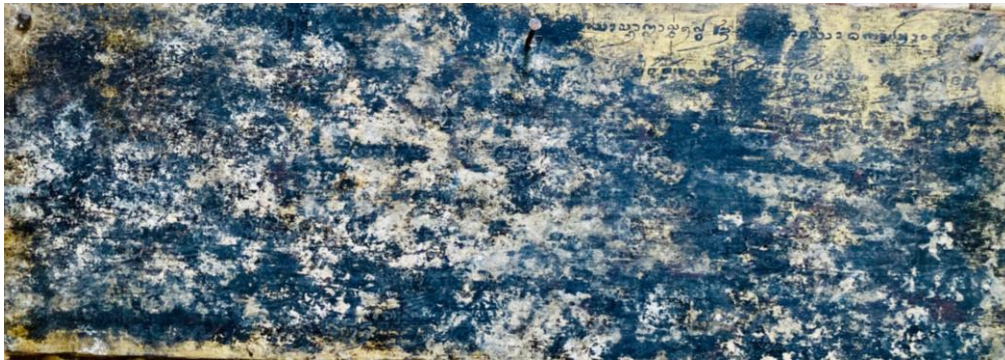
หอไตรวัดท่าวบุญเรือง

หอไตร หรือหอพระไตรปิฎก หรือที่ชาวล้านนาเรียกว่า หอธรรม ของวัดท่าวบุญเรือง ปัจจุบันมี ๒ หลัง คือ หอไตรหลังเก่า (ตั้งอยู่กลางน้ำ บริเวณนอกกำแพงด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ) และหอไตรหลังใหม่ (ตั้งอยู่ภายในวัด) โดยหอไตรกลางน้ำ เป็นอาคารไม้ หลังคาซ้อน ๒ ชั้น มุงด้วยกระเบื้อง ช่อฟ้า และหางหงส์ทำด้วยไม้ ประดับกระจก ผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส คือ กว้าง ๖ เมตร และ ยาว ๖ เมตร ตั้งอยู่บนเสาปูน ๑๖ ต้น สร้างในสระน้ำโดยมีกำแพงกันตลอดแนว ทางเข้าอยู่ทางทิศใต้ มีสะพานยื่นออกมาจากอาคาร แต่เว้นระยะกับกำแพงกันแนวประมาณ ๑ เมตร โดยพบหลักฐานเป็นแผ่นไม้จารึกอักษรธรรมล้านนา (ปริวรรตโดย พระปรัชญา โสภณปัญญา) กล่าวถึงประวัติการสร้างหอไตร ดังนี้

“สิริมังคลาภ ลักราชได้ 1240 ตัว ปีเปิกยี่ เดือน 6 เพง เมงวัน 6 ไทกัตเป้า อติตศาสนา คลาล่วงแล้วได้ 2421 วัสสา (อ) ธิกะปลาย 10 เดือน ปลาย 15 วัน นับแต่วันนี้คืนหลัง หมายถึงพิมพ์พิสารภิกขุ..... หนแห่งห้องพายนอกหมายมีเจ้าพระยาราชโยธา ราชเทวี ปุตตา ปุตติชุตน หนลัทธาใน

ข้อความในจารึกทำให้ทราบว่า หอไตรหลังนี้สร้างเมื่อปีจุลศักราช ๑๒๔๐ เดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ตรงกับปีพุทธศักราช ๒๔๒๑ มีพระพิมพ์พิสาร เป็นประธานฝ่ายบรรพชิต และมีเจ้าพระยาราชโยธา ภริยา และบุตร เป็นเจ้าภาพฝ่ายคฤหัสถ์ พร้อมด้วยศรัทธาชาวบ้าน ได้ร่วมกันสร้างหอไตรหลังนี้ ซึ่งจากหลักฐานทำเนียบเจ้าอาวาสวัดท่าวบุญเรือง เป็นยุคที่ครูบาสุวรรณ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ส่วนพระพิมพ์พิสารเป็นพระภิกษุในสังกัดวัดท่าวบุญเรือง เป็นพระสุปฏิปันโนที่มีภูมิธรรมทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาปสาทะของสาธุชน จากหลักฐานข้อความท้ายลานหลายผูก กล่าวว่าจารและสร้างถวายโดยพระพิมพ์พิสาร และเจ้าพระยาราชโยธา มาเป็นเจ้าภาพอุปถัมภ์ โดยชื่อ “พระยาราชโยธา” อาจจะ

เป็นได้ทั้งเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ในคณะปกครองเมือง หรือเจ้าสนามหลวง (ซึ่งประกอบด้วย พระญาหลวงจำแสน พระญาหลวงสามล้านสิริราชโยธา พระญาจำบ้าน และพระญาเด็กชาย) หรืออาจจะเป็นตำแหน่งของขุนนางในยุคสมัยนั้น ควรที่จะต้องหาหลักฐานอื่นๆ เพิ่มเติม เพื่อให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ส่วนนี้มีความชัดเจน และน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

ภาพที่ ๗ จารึกการสร้างหอธรรม

หอไตรกลางน้ำหลังนี้ได้มีการบูรณะหลายครั้ง โดยครั้งสุดท้าย คือ เมื่อ พ.ศ.๒๕๖๓ พร้อมกับนำคัมภีร์ใบลานที่มีอยู่ไปเก็บรักษาไว้ที่หอไตรแห่งใหม่ ที่สร้างขึ้นในบริเวณด้านในกำแพงวัด เพื่อป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นจากมัจฉาชีพ หรือการรุกรานของอาคารไม้โบราณ แนวคิด และการสร้างหอไตรที่เก็บคัมภีร์ใบลานไว้กลางน้ำพบได้ทั่วไปทั้งในเขตภาคกลาง ภาคอีสาน และภาคเหนือของไทย ถือเป็นภูมิปัญญาในการจัดเก็บคัมภีร์ใบลานที่เป็นหลักคำสอนทางศาสนา และองค์ความรู้ต่าง ๆ เพราะจะทำให้มด แมลง และปลวกเข้าไปทำลายหรือกัดกินคัมภีร์ใบลานได้ยาก อีกทั้งยังเป็นการสร้างความชื้นสัมพัทธ์ให้เหมาะสมกับการรักษาคัมภีร์ใบลาน เพราะคัมภีร์ใบลานที่เก็บไว้ในหอและหีบธรรมจะกักเก็บความร้อนและทำให้ใบลานแห้งกรอบ และการสร้างหอไตรไว้กลางน้ำจะมีไอน้ำหรือความชื้นระเหยขึ้นมา จึงช่วยให้เกิดความชื้นสัมพัทธ์ คือ ไม่ร้อนหรือชื้นเกินไป

ภาพที่ ๘ หอธรรมกลางน้ำหรือหอพระไตรปิฎก วัดท่าบุญเรือง อายุ ๑๔๓ ปี

บทสรุป

วัดท้าวบุญเรือง ตำบลบ้านแหวน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ถือว่าเป็นวัดเก่าแก่และมีความสำคัญต่อชุมชน คือ มีศาสนวัตถุและศาสนสถานสำคัญ และโดดเด่น นอกเหนือจากวิหาร และเจดีย์เก่าแก่ของวัด ได้แก่ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ สัตถภัณฑ์ ธรรมมาสน์ หีบธรรม คัมภีร์ใบลาน และหอไตรกลางน้ำ นอกจากนี้ยังมีชื่อเสียงในแวดวงการศึกษาว่า เป็นสำนักเรียนภาษาบาลีที่สำคัญของอำเภอหางดง (พระพรหมมงคล, สัมภาษณ์ ๖ ธันวาคม ๒๕๕๘) โดยศาสนวัตถุที่สำคัญ และมีบทบาทต่อประเพณีและความเชื่อของชุมชนในอดีต คือ พระสิงห์ประธานหรือ พระสิงห์เรือนใหม่ ที่อัญเชิญไปประดิษฐานในงานขึ้นเรือนใหม่ สืบชะตา หรืองานแต่งงานเพื่อความเป็นสิริมงคล และพระพุทธรูปปางนาคปรก ที่อัญเชิญมาประกอบพิธีกรรมในงานประเพณีท้องถิ่นเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดเหตุร้ายต่าง ๆ แม้ว่าในปัจจุบันพระพุทธรูปทั้ง ๒ องค์ ทางวัดท้าวบุญเรืองไม่อนุญาตให้อัญเชิญออกไปประดิษฐานนอกบริเวณวัด แต่ศรัทธาชาวบ้านยังมีโอกาสสร้างน้ำในโอกาสพิเศษ คือ ช่วงเทศกาลสงกรานต์ วันเข้าพรรษา และวันออกพรรษา ทำให้คนรุ่นหลังหรือคนต่างถิ่นไม่ได้รับรู้ถึงความเชื่อและอิทธิฤทธิ์ที่เคยเกิดขึ้นในอดีต นอกจากนี้ยังมีหอไตรกลางน้ำ ซึ่งเป็นศาสนสถานที่แสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรือง และปริมาณของคัมภีร์ของวัดท้าวบุญเรือง และภูมิปัญญาของคนในอดีตในการเก็บรักษาคัมภีร์ใบลาน โดยหอไตรหลังนี้สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๒๑ บทความนี้จึงได้นำเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนวัตถุและศาสนสถานสำคัญของวัดท้าวบุญเรือง ที่เป็นข้อมูลประวัติศาสตร์ และข้อมูลการสัมภาษณ์คนในท้องถิ่นมาเผยแพร่ เพื่อให้เยาวชน และผู้สนใจทั่วไปได้ทราบเรื่องราวและความน่าสนใจของวัดท้าวบุญเรือง ตำบลบ้านแหวน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งอาจนำไปสู่การพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ข้อมูลการท่องเที่ยว หรือเป็นแบบอย่างให้วัดหรือชุมชนได้รวบรวมข้อมูลที่เป็นประวัติศาสตร์และเรื่องเล่าไว้ก่อนที่ข้อมูลหรือแหล่งข้อมูลจะสูญหายไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๓๓). **ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 9**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- การขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ (๒๕๕๓, ๒๘ กันยายน). **ราชกิจจานุเบกษา**. ฉบับพิเศษ. เล่มที่ ๑๐๗ ตอนที่ ๑๙๒ หน้า ๑๑ – ๑๒.
- ดี ถาคำตีบ. สัมภาษณ์, ๑๕ มกราคม ๒๕๖๔.
- บุญช่วย ใบใส. สัมภาษณ์, ๒๑ มกราคม ๒๕๕๗.
- พรหมมงคล (ทอง สิริมงคล), พระ. สัมภาษณ์, ๖ ธันวาคม ๒๕๕๘.
- พิเชฐ ทองคำ, สัมภาษณ์, ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

แนะนำผู้เขียน

ดร.กนิษฐา พวงศรี

หน่วยงานสังกัด : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

E – mail : kanitthaau@hotmail.com

อาจารย์จารุวรรณ เพ็งศิริ

หน่วยงานสังกัด : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

E – mail : Jaruwangepengsiri@gmail.com

อาจารย์เฉลิมวุฒิ ต๊ะคำมี

หน่วยงานสังกัด : นักวิชาการอิสระ

E – mail : Yell_phayao@hotmail.com

อาจารย์ภูเดช แสนสา

หน่วยงานสังกัด : นักวิชาการอิสระ

E – mail : Phoobate_1116@hotmail.com

พระปรัชญา โสภณปัญโญ

หน่วยงานสังกัด : นักวิชาการอิสระ

E – mail : pratchaya_sop@outlook.com

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ

รองศาสตราจารย์ ดร.ฉลองเดช	คุณานุมัต	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ดร.ทิพวรรณ	ทั้งมั่งมี	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ดร.ภิญญพันธุ์	พจนะลาวัณย์	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนทร	คำยอด	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เมธี เมธาสิทธิ	สุขสำเร็จ	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ผู้ช่วยศาสตราจารย์บุญรัตน์	ณ วิชัย	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีล้านนา
ดร.สรารุธ	รูปิน	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ดร.ธรรศ	ศรีรัตนบัลล์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ดร.ดิเรก	อินจันทร์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
คุณเบญจวรรณ	ผลประเสริฐ	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย

การเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์

๑. วัตถุประสงค์ของการจัดพิมพ์วารสาร

๑.๑ เพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นในสหสาขาวิชาทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ อาทิ สังคมวิทยา ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ โบราณคดี ปรัชญา ศาสนา อักษรศาสตร์ ภาษาวรรณกรรม ศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น

๑.๒ เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมและเผยแพร่องค์ความรู้ผ่านผลงานวิจัยและผลงานวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

๑.๓ เพื่อส่งเสริมให้อาจารย์ นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป ได้มีโอกาสเผยแพร่ผลงานวิจัยและผลงานวิชาการเพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์ บูรณาการ และต่อยอดองค์ความรู้ ในการสร้างคุณค่าแก่ชุมชน

๒. ข้อตกลงเบื้องต้น

๒.๑ บทความทุกบทความจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer review) ในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง ๒ ท่าน ในลักษณะ Double-blinded Review โดยผู้ทรงคุณวุฒิไม่ทราบว่าผู้เขียนเป็นใคร และผู้เขียนไม่ทราบว่าผู้ทรงคุณวุฒิเป็นใคร ทั้งนี้ การพิจารณารับบทความเพื่อลงตีพิมพ์หรือไม่ได้ตีพิมพ์ อยู่ที่ดุลพินิจของบรรณาธิการ ซึ่งถือเป็นอันสิ้นสุด

๒.๒ บทความ ข้อความ ภาพประกอบ และตารางข้อมูลต่าง ๆ ที่ตีพิมพ์ในวารสาร “ช่วงฝน” เป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียน กองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป และไม่ใช้ความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสาร “ช่วงฝน” โดยถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว

๒.๓ บทความจะต้องไม่เคยตีพิมพ์ที่ไหนมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารฉบับอื่น หากตรวจสอบพบว่าการตีพิมพ์ซ้ำซ้อนกัน ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว และจะไม่ได้รับการพิจารณาให้ลงตีพิมพ์ในวารสาร “ช่วงฝน” อีกต่อไป

๒.๔ ผู้เขียนจะต้องปฏิบัติตามระเบียบและนโยบายของวารสาร “ช่วงฝน” อย่างเคร่งครัด หากไม่ยินยอมแก้ไขหรือไม่ดำเนินการตามคำแนะนำ บรรณาธิการมีสิทธิ์ที่จะไม่รับตีพิมพ์บทความอีกต่อไป

๒.๕ บทความที่ส่งถึงกองบรรณาธิการ ขอสงวนสิทธิ์ที่จะไม่ส่งคืนผู้เขียน

๓. ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร

๓.๑ **บทความวิจัย (Research article)** เป็นบทความที่มีการค้นคว้าอย่างมีระบบและมีความมุ่งหมายที่ชัดเจน เพื่อให้ได้ข้อมูลหรือหลักการบางอย่างที่จะนำไปสู่ความก้าวหน้าทางวิชาการหรือการนำวิชาการมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น มีการกำหนดปัญหาที่ชัดเจนสมเหตุสมผล โดยจะต้องระบุวัตถุประสงค์ที่เด่นชัดแน่นอน มีการรวบรวมข้อมูล พิจารณาวิเคราะห์ ตีความ และสรุปผลการวิจัยที่สามารถให้คำตอบหรือบรรลุมุ่งวัตถุประสงค์

๓.๒ **บทความวิชาการ (Academic article)** เป็นการเขียนทางวิชาการซึ่งมีการกำหนดประเด็นที่ต้องการอธิบายหรือวิเคราะห์อย่างชัดเจน และการวิเคราะห์ประเด็นดังกล่าวต้องถูกต้องตามหลักวิชาการ และสามารถสรุปผลการวิเคราะห์ในประเด็นนั้นได้ ซึ่งจะเป็นการนำความรู้จากแหล่งต่าง ๆ มาประมวลร้อยเรียงเพื่อวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ โดยผู้เขียนได้แสดงทัศนะทางวิชาการของตนไว้อย่างชัดเจนด้วย

๔. การพิจารณาบทความ

๔.๑ กองบรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้ส่งบทความทราบ เมื่อได้รับบทความเรียบร้อยแล้วสมบูรณ์ทางระบบ Thaijo

๔.๒ กองบรรณาธิการจะตรวจสอบหัวข้อและเนื้อหาของบทความ โดยพิจารณาถึงความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และประเภทของบทความ ตลอดจนรูปแบบการจัดพิมพ์บทความ การอ้างอิง และใบสมัคร หากไม่ครบถ้วน กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ที่ไม่รับตีพิมพ์บทความดังกล่าว

๔.๓ กรณีที่กองบรรณาธิการพิจารณาเห็นควรรับบทความไว้พิจารณาตีพิมพ์ ทางกองบรรณาธิการจะดำเนินการส่งบทความเพื่อทำการกลั่นกรองในขั้นตอนต่อไป ด้วยการส่งบทความให้กับผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาที่เกี่ยวข้องตรวจสอบคุณภาพของบทความว่าอยู่ในระดับที่เหมาะสมจะลงตีพิมพ์หรือไม่ ในลักษณะ Double-blinded Review โดยผู้ทรงคุณวุฒิไม่ทราบว่าผู้เขียนเป็นใคร และผู้เขียนไม่ทราบว่าผู้ทรงคุณวุฒิเป็นใคร (๑ บทความ / ๒ ผู้ทรงคุณวุฒิ)

๔.๔ เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิได้พิจารณาถ้อยแถลงบทความแล้ว ทางกองบรรณาธิการจะตัดสินใจโดยอิงตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิว่า บทความควรจะนำลงตีพิมพ์หรือไม่ หรือเห็นควรที่จะส่งให้ผู้เขียนนำกลับไปแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิก่อน และนำส่งบทความดังกล่าวกลับมาพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง หรือปฏิเสธการลงตีพิมพ์ ทั้งนี้ ผู้เขียนจะต้องแก้ไขบทความตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ ภายใน ๑๕ วัน หลังจากได้รับบทความพร้อมคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิกลับคืน

๔.๕ กองบรรณาธิการจะนำบทความที่ผ่านการแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิเข้าสู่กระบวนการตีพิมพ์ต่อไป

๔.๖ ผู้เขียนจะได้รับวารสาร “ช่วงฝน” จำนวน ๓ เล่ม เป็นการตอบแทน

๕. การจัดเตรียมบทความ

บทความวิจัยและบทความวิชาการที่เสนอเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร “ช่วงฝน” จะต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ไหนมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารฉบับอื่น ทั้งนี้ บทความดังกล่าวจะต้องพิมพ์ด้วยโปรแกรม Microsoft Word โดยมีความยาวของบทความไม่เกิน ๒๐ หน้า (นับรวมรูปภาพ ตาราง แผนภูมิ เอกสารอ้างอิง) ลงในกระดาษ A4 พิมพ์หน้าเดียว ด้วยรูปแบบอักษร TH SarabunPSK เท่านั้น ทั้งนี้ บทความจะต้องประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ตามลำดับ ดังต่อไปนี้

๕.๑ บทความวิจัย

๕.๑.๑ ชื่อเรื่อง ชื่อ – นามสกุล สังกัด (ภาษาไทย – ภาษาอังกฤษ) และอีเมล

๕.๑.๒ บทคัดย่อและคำสำคัญ (ภาษาไทย-ภาษาอังกฤษ) บทคัดย่อความยาว ๒๐๐ – ๒๕๐ คำ และคำสำคัญไม่เกิน ๔ คำ

๕.๑.๓ บทนำ

๕.๑.๔ วัตถุประสงค์การวิจัย

๕.๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย

๕.๑.๖ ผลการวิจัย

๕.๑.๗ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๘ อภิปรายผล

๕.๑.๙ ข้อเสนอแนะการวิจัย (ถ้ามี)

๕.๑.๑๐ เอกสารอ้างอิง (ดำเนินการตามที่กำหนดในระเบียบนี้)

๕.๒ บทความวิชาการ

๕.๒.๑ ชื่อเรื่อง ชื่อ – นามสกุล สังกัด (ภาษาไทย – ภาษาอังกฤษ) และอีเมล

๕.๒.๒ บทคัดย่อและคำสำคัญ (ภาษาไทย-ภาษาอังกฤษ) บทคัดย่อความยาว ๒๐๐ – ๒๕๐ คำ และคำสำคัญไม่เกิน ๔ คำ

๕.๒.๓ บทนำ

๕.๒.๔ เนื้อหา ควรมีจัดโครงสร้างของเนื้อหาสาระที่จะนำเสนอ โดยจัดลำดับให้เหมาะสม และการนำเสนอเนื้อหาควรมีความต่อเนื่องกัน เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจในสาระนั้นอย่างง่าย

๕.๒.๕ บทสรุป

๕.๒.๖ เอกสารอ้างอิง (ดำเนินการตามที่กำหนดในระเบียบนี้)

๕.๓ ข้อกำหนดในการจัดเตรียมบทความ

๕.๓.๑ ใช้อักษร TH SarabunPSK พิมพ์บทความ A4 พิมพ์หน้าเดียว

๕.๓.๒ ตั้งค่าน้ำกระดาษ โดยมีระยะห่างจากขอบกระดาษ ทั้งด้านบน ๑.๒๕ นิ้ว ด้านล่าง ๑.๐ นิ้ว ด้านซ้าย ๑.๒๕ นิ้ว และด้านขวา ๑.๐ นิ้ว และมีระยะห่างระหว่างบรรทัด เท่ากับหนึ่งช่วงบรรทัดของเครื่องคอมพิวเตอร์

๕.๓.๓ การจัดวางหัวข้อให้เป็นไปตามลำดับความสำคัญของหัวข้อ ดังนี้

ก. การลำดับหัวข้อให้ใช้ระบบตัวเลขกำกับ ตามด้วยเครื่องหมายจุด (.) หลังตัวเลข และเว้น ๒ ช่วงตัวอักษร ก่อนเริ่มคำหรือข้อความต่อไป ดังนี้ ๑.//.....

ข. การจัดวางหัวข้อให้เป็นไปตามลำดับความสำคัญของหัวข้อ ดังต่อไปนี้

หัวข้อใหญ่ ให้วางชิดขอบหน้า ซึ่งหัวข้อใหญ่จะไม่ใส่ตัวเลขกำกับ และคำอธิบายของหัวข้อใหญ่ให้ขึ้นบรรทัดใหม่ โดยย่อหน้า ๑.๕๐ เซนติเมตร และเว้นบรรทัด ๑ ช่วงบรรทัดของเครื่องคอมพิวเตอร์

หัวข้อย่อย ให้เริ่มอักษรตัวแรกของหัวข้อใหญ่หรือเลขกำกับหัวข้อ โดยเว้นจากขอบกระดาษ ๑.๕๐ เซนติเมตร และคำอธิบายของหัวข้อย่อยจะอยู่ในบรรทัดเดียวกัน หรือจะขึ้นย่อหน้าใหม่ก็ได้ ตามความเหมาะสม กรณีที่หัวข้อย่อยไม่มีตัวเลขกำกับหัวข้อ ให้เริ่มหัวข้อย่อหรือเลขกำกับหัวข้อย่อย โดยให้อักษรตัวแรกตรงกับหัวข้อย่อย

หัวข้อย่อย กรณีที่หัวข้อย่อยมีเลขกำกับหน้าหัวข้อ ให้เริ่มหัวข้อหรือเลขกำกับของหัวข้อย่อยที่อักษรตัวแรกของหัวข้อย่อย ทั้งนี้ หัวข้อย่อยควรใช้การย่อหน้าในระบบเดียวกัน และไม่ควรมีหัวข้อย่อยมากเกินไป ดังต่อไปนี้

๑. //

๑.๑ //

๑.๑.๑ //

๕.๓.๔ คำอธิบายในแต่ละหัวข้อ หากขึ้นย่อหน้าใหม่ให้ย่อหน้าตรงกับอักษรตัวแรกของหัวข้อนั้น ๆ ส่วนข้อความในบรรทัดต่อมาให้ชิดขอบหน้าตามปกติ

๕.๓.๕ การใช้เครื่องหมายวรรคตอน เช่น เครื่องหมายจุลภาค (,) ทวิภาค (:) และอัฒภาค (;) ให้พิมพ์ต่อเนื่องกับอักษรตัวหน้า และเว้น ๑ ช่วงตัวอักษรก่อนข้อความต่อไป เช่น (ยุพิน เข้มมุก, ๒๕๕๙, ๑๕ – ๑๙)

๕.๓.๖ หมายเลขหน้า ให้ใส่ไว้ตำแหน่งด้านบนขวา ตั้งแต่ต้นจนจบบทความ

๕.๓.๗ รายละเอียดในต้นฉบับ ให้พิมพ์ตามข้อกำหนด ดังต่อไปนี้

๑. ชื่อเรื่อง (Title)

- ภาษาไทย ขนาด ๑๘ พอยต์ (point), ตัวหนา และกึ่งกลางหน้ากระดาษ
- ภาษาอังกฤษ (ตัวอักษรพิมพ์ใหญ่) ขนาด ๑๘ พอยต์ (point), ตัวหนา และกึ่งกลางหน้ากระดาษ

๒. ชื่อ – นามสกุลของผู้เขียน (ทุกคน)

- ชื่อผู้เขียน ภาษาไทย (ตัวหนา) ภาษาอังกฤษ (ตัวธรรมดา) ขนาด ๑๔ พอยต์ (point) ชิดขวา
- ระบุตำแหน่งทางวิชาการ สาขาวิชา ภาควิชา คณะ มหาวิทยาลัย หรือรายละเอียดของหน่วยงานที่สังกัด (ของผู้เขียนทุกคน) โดยให้ระบุหมายเลขที่ชื่อ – นามสกุล และกำหนดไว้ทางเชิงอรรถในหน้านั้น ๆ ขนาด ขนาด ๑๒ พอยต์ (point) (ตัวธรรมดา)
- อีเมลของผู้เขียนบทความ ๑ คน ที่จะเป็นผู้ติดต่อกับกองบรรณาธิการ ขนาด ๑๔ พอยต์ (point) (ตัวธรรมดา) ชิดขวา

๓. บทคัดย่อ

- ชื่อ “บทคัดย่อ” และ “Abstract” ขนาด ๑๖ พอยต์ (point) (ตัวหนา) กึ่งกลางกระดาษ
 - ข้อความบทคัดย่อภาษาไทย ขนาด ๑๔ พอยต์ (point) (ตัวธรรมดา) ชิดซ้าย
- ย่อหน้า ๐.๕ นิ้ว

- ข้อความบทคัดย่อภาษาอังกฤษ ขนาด ๑๔ พอยต์ (point) (ตัวธรรมดา)

ขีดซ้าย ย่อหน้า ๐.๕ นิ้ว

๔. คำสำคัญ (Keyword) เว้นจากบทคัดย่อ ๑ ช่วงบรรทัดของเครื่องคอมพิวเตอร์
ควรเลือกคำสำคัญที่เกี่ยวข้องกับบทความ ประมาณ ๔ คำ ภาษาไทย – ภาษาอังกฤษ ขนาด ๑๔ พอยต์ (point)
(ตัวธรรมดา)

๕. รายละเอียดบทความ

- หัวข้อใหญ่ ขนาด ๑๖ พอยต์ (point) (ตัวหนา) ขีดซ้าย
- หัวข้อรอง ขนาด ๑๔ พอยต์ (point) (ตัวหนา) ขีดซ้าย ย่อหน้า ๐.๕ นิ้ว
- หัวข้อย่อย ขนาด ๑๔ พอยต์ (point) (ตัวหนา) ขีดซ้าย ย่อหน้า ๐.๕ นิ้ว
- ตัวอักษร ขนาด ๑๔ พอยต์ (point) (ตัวธรรมดา) ขีดซ้าย ย่อหน้า ๐.๕ นิ้ว

๖. ภาพและตาราง กรณีมีภาพประกอบ ให้ระบุคำว่า ภาพที่ ໑໒ ได้ภาพประกอบ และ
บรรยายใต้ภาพ โดยให้อยู่กึ่งกลางหน้ากระดาษ กรณีตารางประกอบ ให้ระบุคำว่า ตารางที่ ໑໒ พร้อมทั้งข้อความ
บรรยายตาราง ไว้บนหัวตาราง โดยจัดให้ขีดซ้ายหน้ากระดาษ ทั้งนี้ ภาพและตารางประกอบ ควรบอกที่มา
โดยพิมพ์ห่างจากชื่อภาพประกอบและเส้นขีดค้นใต้ตาราง ๑ บรรทัดของเครื่องคอมพิวเตอร์ ด้วยตัวอักษร ขนาด
๑๔ พอยต์ (point) (ตัวธรรมดา) กึ่งกลางหน้ากระดาษ

๗. การเขียนเอกสารอ้างอิง ให้ใช้รูปแบบการเขียนอ้างอิงตามระบบ APA^{6th} โดยมี
รูปแบบการอ้างอิง ๒ ส่วน ดังนี้

๗.๑ การอ้างอิงในเนื้อหาใช้ระบบนาม - ปี (Name-year Reference)

๗.๑.๑ การอ้างอิงในเนื้อหาจากสื่อทุกประเภท ลงในรูปแบบ “ชื่อผู้เขียน
ปีพิมพ์ : เลขหน้าที่ปรากฏ” อยู่ในเครื่องหมายวงเล็บเล็ก

๗.๑.๒ ผู้เขียนคนไทยลงชื่อ-สกุล ส่วนผู้เขียนชาวต่างชาติลงเฉพาะนามสกุล

ตัวอย่าง

- โสเกรตีสย้ำว่าการอ่านสามารถจุดประกายได้จากสิ่งที่นักอ่านรู้อยู่แล้วเท่านั้นและความรู้ที่ได้รับมาไม่ได้มาจากตัวหนังสือ (แมนเกล, 2546, น.127)
- สุมาลี วีระวงศ์ (2552, น.37) กล่าวว่า การที่ผู้หญิงจะไปซื้อชกผู้ชายมาบ้านเรือนของตัวเองทั้ง ๆ ที่เขายังไม่ได้มาสู่ขอนั้น เป็นเรื่องผิดขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี

หมายเหตุ: ทุกรายการที่อ้างอิงในเนื้อหา จะต้องปรากฏในรายการบรรณานุกรมเสมอ

๗.๒ บรรณานุกรม (Bibliography) การเขียนบรรณานุกรมใช้รูปแบบของ APA^{6th} (American Psychology Association 6th edition) ดังตัวอย่างตามประเภทของเอกสาร ดังต่อไปนี้

๗.๒.๑ หนังสือ

ชื่อ-สกุลผู้แต่ง. \ (ปีพิมพ์). \ชื่อหนังสือ. \ครั้งที่พิมพ์. \เมืองที่พิมพ์: \สำนักพิมพ์.

Author, A. A., and Author, B. B. \ (Date of publication). \ Title of book. \ (Edition). City, State or Country of publication: Publisher.

ตัวอย่าง

แมนเกล, อัลแบร์โต. (2546). *โลกในมือนักอ่าน*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: พิกเนต พรินติ้ง เซ็นเตอร์.

สุมาลี วีระวงศ์. (2552). *วิถีชีวิตไทยในลิลิตพระลอ*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์.

Tidd, J., Bessant, J. & Pavitt, K. (2001). *Managing innovation*. (2nd ed). Chichester: John Wiley and Sons.

๗.๒.๒ บทความวารสาร

ชื่อ-สกุลผู้เขียน. \ (ปี). \ ชื่อบทความ. \ ชื่อวารสาร. \ ปีที่(ฉบับที่), \ หน้าที่ปรากฏบทความ.

Author, A. A., and Author, B. B. \ (Date of publication). \ Title of article. \ Journal title.

Volume(Number), Page.

ตัวอย่าง

ผ่อง แซ่งกิ่ง. (2528). ศิลปกรรมอันเนื่องกับไตรภูมิ. *ปาจารย์สาร*. 12(2), 113-122.

Shani, A., Sena, J. and Olin, T. (2003). Knowledge management and new product development: A study of two companies. *European Journal of Innovation Management*. 6(3), 137-149.

๗.๒.๓ วิทยานิพนธ์

ชื่อผู้เขียนวิทยานิพนธ์. \ (ปีการศึกษา). \ ชื่อวิทยานิพนธ์. \ ระดับปริญญา \ สาขาวิชาหรือภาควิชา \ คณะ \ มหาวิทยาลัย.

Author, A. A. \ (Date of publication). \ Title thesis. (Unpublished doctoral dissertation or master's thesis). Name of Institution, Location.

ตัวอย่าง

ปณิธิ อมาตยกุล. (2547). การย้ายถิ่นของชาวไทยใหญ่เข้ามาในจังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิภาควิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วันดี สนธิวัฒน์. (2545). กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยใหญ่ชายแดนไทย-พม่า กรณีศึกษา หมู่บ้านเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม สาขาวิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

๗.๒.๔ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ

๗.๒.๔.๑ หนังสือออนไลน์ (online / e-Book)

ชื่อผู้แต่ง. \ (ปีที่พิมพ์). \ ชื่อเรื่อง. \ (พิมพ์ครั้งที่). \ สถานที่พิมพ์: \ สำนักพิมพ์. \ สืบค้นจาก \ แหล่งข้อมูลหรือ URL

Author, A. A., and Author, B. B. \ (Date of publication). \ Title of book. \ (Edition). City, State or Country of publication: Publisher. Retrieved from URL

ตัวอย่าง

สรวิชัย ห่อไพศาล. (2552). *นวัตกรรมและการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในสหัสวรรษใหม่ : กรณีการจัดการเรียนการสอนผ่านเว็บ (Web-Based Instruction: WBI)*. กรุงเทพฯ: ยินดี. สืบค้นจาก <http://ftp.spu.ac.th>.

Humm, M. (1997). *Feminism and film*. [Kindle DX version]. Retrieved from <http://www.netlibrary.com>.

๗.๒.๔.๒ บทความจากวารสารออนไลน์ (online / e-journal)

ชื่อ-สกุลผู้เขียน. \ (ปี). \ ชื่อบทความ. \ ชื่อวารสาร. \ ปีที่(ฉบับที่), \ หน้าทีปรากฏบทความ. สืบค้นจาก \ แหล่งข้อมูลหรือ URL

Author, A. A., and Author, B. B. \ (Date of publication). \ Title of article. \ Title of Journal volume(number). pages. \ Retrieved from....source or URL....

ตัวอย่าง

Kenneth, I. A. (2000). A Buddhist response to the nature of human rights. *Journal of Buddhist Ethics*. 8(3), 13-15. Retrieved from <http://www.cac.psu.edu>.

Webb, S.L. (1998). Dealing with sexual harassment. *Small Business Reports*. 17(5), 11-14. Retrieved from BRS, File: ABI/INFORM Item: 00591201.

๗.๒.๔.๓ สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ ประเภท Press Release รายงาน

ประจำปี ไฟล์ประเภท PowerPoint Blog post Online Video Audio Podcast เป็นต้น

ชื่อผู้เขียน.\ (ปี เดือน วันที่).\ ชื่อเนื้อหา.\ [รูปแบบสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์]. \ สืบค้นจาก \ แหล่งข้อมูลหรือ URL

Author, A. A., and Author, B. B. \ (Year Month Date). \ Title. \ [Format]. Retrieved from....source or URL....

ตัวอย่าง

ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2550). *แรงงานต่างด้าวในภาคเหนือ*. [บล็อก]. สืบค้นจาก <http://www.Bot.or.th>.

Beckenbach, F. and Daskalakis, M. (2009). *Invention and innovation as creative problem solving activities: A contribution to evolutionary microeconomics*. [Press release]. Retrieved from <http://www.wiwi.uni-augsburg.com>

๗.๒.๔.๔ การอ้างอิงบทสัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์.\\ตำแหน่งผู้ให้สัมภาษณ์.\\สังกัดของผู้ให้สัมภาษณ์.\\วันเดือนปี ที่ให้สัมภาษณ์.

Name of interviewee – last_name. Initials(s), (Date Month Year of interviewing).

ตัวอย่าง

ยุพิน เข้มมุข. ศาสตราจารย์. ผู้อำนวยการสำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

สัมภาษณ์วันที่ 19 มกราคม 2562.

Yupin Khemmuk. Director of the Institute of Art and Culture. Personal Interview on 19 January 2019.

๖. การส่งบทความ

๑. ผู้ส่งบทความจะต้องจัดพิมพ์บทความด้วยโปรแกรม Microsoft Word ตามแบบฟอร์มที่วารสาร “ช่วงฝน” กำหนด จำนวน ๑ ชุด พร้อมแนบใบสมัครขอส่งบทความ เพื่อจะลงตีพิมพ์ในวารสาร “ช่วงฝน” จำนวน ๑ ชุด

๒. ผู้ส่งบทความจะต้องลงทะเบียนสมัครเป็นสมาชิกวารสาร “ช่วงฝน” เพื่อส่งบทความลงตีพิมพ์ในระบบ Thaijo โดยเข้าไปที่วารสาร “ช่วงฝน” และทำตามขั้นตอนที่ระบุ ตลอดจนจัดส่งเอกสารในข้อที่ ๑ ผ่านทางระบบ Thaijo

๓. การจัดส่งบทความให้ส่งผ่านระบบวารสารออนไลน์ (Thaijo) หากมีข้อสงสัยในการสมัครหรือจัดส่งบทความ ติดต่อสอบถามได้ที่ คุณปนัดดา โตคำนุช โทรศัพท์ (๐๕๓) ๘๘๕๘๙๑